

Головний редактор:
Тамара Вилегжаніна

Редакційна колегія:
Л. Бейліс, заст. головного редактора, канд. іст. наук; В. Бабич, канд. іст. наук;
С. Басенко; Л. Дубровіна, д-р іст. наук, чл.-кор. НАН України; Ю. Ворона (секретар); В. Загуменна, канд. пед. наук;
В. Ільганаєва, д-р іст. наук; Т. Ківшар, д-р іст. наук; С. Кулешов, д-р іст. наук;
Н. Кушнарченко, д-р пед. наук; В. Пашкова, канд. пед. наук; Л. Петрова, д-р пед. наук;
Н. Розколуца; З. Савіна; В. Скнар, канд. пед. наук; М. Слободяник, д-р іст. наук, чл.-кор. Міжнародної академії інформатизації; І. Цуріна; А. Чачко, д-р пед. наук, дійсний член Міжнародної академії інформатизації; Г. Швецова-Водка, д-р іст. наук; І. Шевченко, канд. пед. наук.

Комп'ютерний набір:
Леонід Бейліс, Юрій Ворона

Редактори: Світлана Басенко,
Наталія Маслова-Зоріна
Художник: Роман Чудновський

Верстка: Вікторія Пасічна

Фото для обкладинки:
Роман Чудновський

Журнал заснований
Національною парламентською
бібліотекою України

Реєстраційний № KB 3254

Посилання на видання обов'язкові.
За зміст рекламних оголошень редакція
відповідальності не несе. Редакція залишає за
собою право літературного редагування і скорочення статей. Редакція може опублікувати
матеріали, не поділяючи точку зору автора.

Рукописи не рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції:
01001, м. Київ-1, вул. Грушевського, 1
Тел.: (044) 278-84-21
Факс: (044) 278-85-12
E-mail: planeta@nplu.org

© Державний заклад
"Національна парламентська
бібліотека України", 2009

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2 866 від 31.05.07

Підписано до друку 08.09.2009.
Формат 60x84/8. Папір офсет.
Друк офсетний. Обл.-друк. арк. 13,9
Наклад 1670 прим. Зам. 86

Віддруковано в ДЗ "Нац. парлам. б-ка України"
Обкладинка ТОВ. «ПОЛІГРАФ»

Зміст

2 с. обкл. Укази Президента України

- 4 **Закон України** «Про внесення змін до Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» »
- 6 **Вилегжаніна Т.** Інновації – визначальний фактор розвитку бібліотек України
- 9 **Нікіфоренко Л.** Координуюча роль Міністерства культури і туризму України у формуванні і реалізації державної політики в бібліотечній сфері
- 12 **Розколуца Н.** Шістнадцята Міжнародна конференція «Крим–2009»
- 13 **Мотульський Р.** Основні етапи становлення і розвитку бібліотек Білорусі у Х–XXI ст.
- 18 **Богун Н.** У пошуках шляхів покращання іміджу бібліотекаря (За матеріалами зарубіжної фахової періодики)
- 21 **Бабій Л.** Наукова бібліотека в сучасному суспільстві
- 23 **Розколуца Н.** Окремі питання організації роботи бібліотеки-клубу і бібліотеки-музею
- 25 **Заморіна Т.** Висвітлення питань бібліографії та бібліографознавства на сторінках фахової бібліотечної періодики у 2005–2007 роках.
- 30 **Ботушанська О.** Сприяння ОДНБ ім. М. Горького органам влади в діяльності з розвитку культурної, мовної і релігійної самобутності національних меншин на Одещині
- 33 **Владова Т.** Публічні бібліотеки регіону як осередки сприяння розвитку і збереженню культур національних і етнічних груп населення (З досвіду роботи Вільшанської ЦБС Кіровоградської області)
- 36 **Біланч Г.** З турботою про розквіт культури національних меншин Закарпаття
- 39 **Казакова Н.** До ювілею антології «Розстріляне відродження»
- 40 **Бібліотека** – справа її життя (Про Надію Миколаївну Тітову)
- 41 **Матвеева Н.** Робота за покликом душі (Про Олену Федорівну Соколову)
- 42 **Бібліографія** – її доля (Про Ніну Максимівну Рєву)
- 42 **Наші автори**

З 10 листопада 1999 року журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата історичних наук

ЗАКОН УКРАЇНИ
Про внесення змін до Закону України
«Про бібліотеки і бібліотечну справу»

Верховна Рада України **п о с т а н о в л я є**:

І. Внести до Закону України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» (Відомості Верховної Ради України, 2000 р., № 23, ст. 177; 2001 р., № 2–3, ст. 10; 2002 р., № 12–13, ст. 92; 2003 р., № 10–11, ст. 86, № 24, ст. 159; 2004 р., № 17–18, ст. 250; 2008 р., №№ 5–8, ст. 78) такі зміни:

1. Статтю 1 викласти в такій редакції:

«Стаття 1. Визначення термінів

У цьому Законі нижченаведені терміни вживаються в такому значенні:

бібліотека – інформаційний, культурний, освітній заклад (установа, організація) або структурний підрозділ, що має упорядкований фонд документів, доступ до інших джерел інформації та головним завданням якого є забезпечення інформаційних, науково-дослідних, освітніх, культурних та інших потреб користувачів бібліотеки;

бібліотека-депозитарій – бібліотека, яка забезпечує постійне зберігання бібліотечного фонду, сформованого з документів, що рідко використовуються і мають наукову та/або художню цінність;

бібліотечна послуга – результат діяльності бібліотеки із задоволення інформаційних, науково-дослідних, освітніх, культурних та інших потреб користувачів бібліотеки;

бібліотечна система України – розгалужена мережа бібліотек різних видів, пов'язаних взаємодією і взаємовикористанням бібліотечних ресурсів;

бібліотечна справа – галузь інформаційної, культурної та освітньої діяльності суспільства, спрямована на створення і розвиток мережі бібліотек, формування, опрацювання, упорядкування та зберігання бібліотечних фондів, організацію бібліотечного, інформаційного та довідково-бібліографічного обслуговування користувачів бібліотеки, підготовку та підвищення кваліфікації фахівців у галузі бібліотечної справи, наукове та методичне забезпечення розвитку бібліотечної діяльності;

бібліотечний фонд – упорядковане зібрання документів, що зберігається в бібліотеці;

бібліотечні ресурси – упорядковані бібліотечні фонди документів на різних носіях інформації, бази даних, мережні інформаційні ресурси, довідково-пошуковий апарат, матеріально-технічні засоби опрацювання, зберігання та передачі інформації;

документ – матеріальна форма одержання, зберігання, використання і поширення інформації, зафіксованої на папері, магнітній, кіно-, фотоплівці, оптичному диску або іншому носієві;

депонування – форма збирання і розповсюдження рукописних робіт, переважно наукових;

користувач бібліотеки – фізична чи юридична особа, яка звернулася до послуг бібліотеки;

міжбібліотечний абонемент – форма бібліотечного обслуговування, заснована на взаємному використанні бібліотечних фондів і довідково-пошукового апарату бібліотек;

централізована бібліотечна система – об'єднання бібліотек в єдине структурно-цілісне утворення, куди входить центральна бібліотека».

2. В абзаці п'ятому частини другої статті 4 слова «на основі кооперації» виключити.

3. Частину третю статті 6 викласти в такій редакції:

«За призначенням бібліотеки поділяються на:

публічні (загальнодоступні), у тому числі спеціалізовані для дітей, юнацтва, осіб з фізичними вадами;

спеціальні (академії наук, науково-дослідних установ, навчальних закладів, підприємств, установ, організацій)».

4. Частину першу статті 7 викласти в такій редакції:

«Національна бібліотека України є провідним культурним, освітнім, науково-інформаційним державним закладом, що здійснює функції науково-дослідного, методичного та координаційного центру з питань бібліотекознавства, бібліографознавства, документознавства, бере участь у розробленні державної політики в галузі бібліотечної справи та її реалізації».

5. Частину другу статті 8 виключити.

6. Частину четверту статті 12 виключити.

7. Статтю 13 викласти в такій редакції:

«Стаття 13. Державна реєстрація бібліотек

Державна реєстрація бібліотек незалежно від форми власності проводиться за їх місцезнаходженням відповідно до закону».

8. Статтю 16 після частини третьої доповнити новою частиною такого змісту:

«З метою забезпечення збереження документів та колекцій, внесених та/або які підлягають внесению до Державного реєстру національного культурного надбання, створюються їх страхові копії у порядку, встановленому спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері культури».

У зв'язку з цим частини четверту – шосту вважати відповідно частинами п'ятою – сьомою.

9. Частину першу статті 17 викласти в такій редакції:

«Комплектування бібліотечних фондів здійснюється шляхом отримання обов'язкового примірника документів у порядку, встановленому законом, документів, що випускаються за цільовими програмами книговидання або закупаються відповідно до державних цільових програм, придбання документів за готівковий і безготівковий рахунки, документообміну, отримання в дарунок, депонування та з інших джерел».

10. Частину другу статті 24 після абзацу шостого доповнити новим абзацом такого змісту:

«проводить атестацію бібліотечних кадрів та визначає порядок її проведення».

У зв'язку з цим абзаци сьомий – десятий вважати відповідно абзацами восьмим – одинадцятим.

11. У статті 25 слова «та наглядних» виключити.

12. Частину першу статті 29 викласти в такій редакції:

«Бібліотеки здійснюють господарську діяльність відповідно до законодавства та їх статутів (положень) з дотриманням вимог щодо збереження бібліотечних фондів».

13. У статті 30:

1) у частині другій слова «які працюють у селах і селищах» замінити словами «які працюють у сільській місцевості та селищах міського типу»;

2) останню частину викласти в такій редакції:

«Працівники бібліотек мають право на допомогу на оздоровлення при наданні щорічної відпустки у розмірі посадового окладу, а також матеріальну допомогу для вирішення соціально-побутових питань та доплату за вислугу років у розмірах та порядку, що встановлюються Кабінетом Міністрів України».

14. Текст статті 31 викласти в такій редакції:

«Держава сприяє розширенню міжнародного співробітництва в бібліотечній справі.

Основними напрямками міжнародного співробітництва в бібліотечній справі є:

проведення спільних наукових досліджень;

організація міжнародних конференцій, симпозіумів, конгресів та інших заходів;

участь у роботі міжнародних організацій;

документообмін;

спільна видавнича діяльність.

Бібліотеки зі статусом юридичної особи мають право укладати договори про співробітництво з бібліотеками інших держав відповідно до законодавства».

II. Прикінцеві положення

1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування, крім підпункту 2 пункту 13 розділу I та пункту 2 розділу II «Прикінцеві положення» цього Закону, які набирають чинності з 1 січня 2010 року.

2. Підпункт 5.1.23 пункту 5.1 статті 5 Закону України «Про податок на додану вартість» (Відомості Верховної Ради України, 1997 р., № 21, ст. 156; 2000 р., № 23, ст. 177; 2005 р., №№ 17-19, ст. 267) викласти в такій редакції:

«5.1.23. Надання бібліотеками державної та комунальної форм власності платних послуг з:

проведення виставок книг;

складання бібліографічних списків для курсових, дипломних і наукових робіт;

складання каталогів для приватних бібліотек та бібліотек підприємств, установ, організацій;

бібліотечно-інформаційного обслуговування підприємств, установ, організацій;

підготовки фактографічних, тематичних довідок;

користування міжбібліотечним абонементом (пересилання документів);

користування нічним абонементом;

користування створеними іншими суб'єктами господарювання базами даних, право доступу до яких набуває бібліотекою на платній основі;

оформлення реєстраційних документів користувачів бібліотек;

ремонту і реставрації документів;

репрографічного відтворення документів».

3. Кабінету Міністрів України протягом шести місяців з дня набрання чинності цим Законом:

розробити та привести у відповідність із цим Законом свої нормативно-правові акти;

забезпечити перегляд і скасування міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади їх нормативно-правових актів, що суперечать цьому Закону.

Президент України В. Ющенко

м. Київ

21 травня 2009 року

№ 1388-VI

Голос України. – 2009. – 17 черв. – С. 5

ІННОВАЦІЇ – ВИЗНАЧАЛЬНИЙ ФАКТОР РОЗВИТКУ БІБЛІОТЕК УКРАЇНИ

СУЧАСНА бібліотека – це не тільки зібрання книжкових колекцій, але й величезний світ соціальних комунікацій для людей, об'єднаних пошуком знань. Реальне майбутнє – у тих бібліотек, які поєднують традиційну культуру спілкування з книгою та нові інформаційні технології. І в цьому вбачаються стратегічний напрям на шляху модернізації української бібліотечної системи й перспективи зміцнення партнерських відносин зі світовим бібліотечним, інформаційним і культурним співтовариством.

Усе різноманіття бібліотечних інновацій можна розглядати в декількох аспектах:

– **технологічному** – орієнтованому на впровадження нових інформаційних технологій при формуванні документно-ресурсної бази бібліотек і системи бібліотечно-інформаційного обслуговування користувачів;

– **функціонально-змістовному** – націленому на розширення змістовного діапазону діяльності бібліотек як інформаційних, культурних і освітніх закладів;

– **комунікативно-соціальному**, пов'язаному з роллю й місцем бібліотеки в житті суспільства.

Інноваційному розвитку бібліотек сприяють нові інформаційні технології, із впровадженням яких публічні бібліотеки здійснюють стратегію переходу від традиційної книгозбірні до динамічного центру інформації. Вони активно працюють над створенням власних інформаційних ресурсів, заповнюючи український сегмент в Інтернеті. 173 публічні бібліотеки України генерують електронні каталоги, в яких налічується понад 6 млн. бібліографічних записів, обсяги котрих зростають рік у рік. Понад 200 публічних бібліотек різних рівнів мають веб-сайти.

Як і раніше, актуальним є завдання координації та кооперації зусиль бібліотек. Серед корпоративних проектів можна назвати онлайнвий Центральний український кооперативний каталог (ЦУКК) періодичних видань, у створенні якого беруть участь 8 ОУНБ, що аналітично розписують 114 назв журналів. Адмініструє ЦУКК Кіровоградська ОУНБ ім. Д. І. Чижевського (<http://library.kg.ua/cucc/>).

Мета іншого корпоративного проекту – «Зведеного електронного каталогу періодичних видань бібліотек міста Луганська» – інформування жителів міста й області про наявність того або іншого періодичного видання в конкретних бібліотеках міста (<http://www.library.lg.ua/katalog/>).

Створюються зведені регіональні електронні каталоги у таких містах, як Кіровоград (8 бібліотек), Рівне (11 бібліотек), Київ (147 бібліотек).

Входження українських бібліотек до інформаційного простору здійснюється в партнерстві з

іноземними посольствами, міжнародними організаціями й фондами. В рамках проекту «Інтернет для читачів публічних бібліотек (LEAP)», ініційованого Посольством США в Україні, у 135 публічних бібліотеках країни було відкрито Інтернет-центри, в кожному з яких – не менше 5 робочих станцій, підключених до глобальної Мережі. В 27 ОУНБ створено інформаційні центри «Вікно в Америку».

Сьогодні в Україні реалізується масштабний проект, фінансований фондом Білла й Мелінди Гейтсів у рамках програми «Глобальні бібліотеки». Протягом 5 років у бібліотеках буде відкрито понад 1 000 Інтернет-центрів, а також тренінгові центри для бібліотечних працівників у кожній області. Адміністрування проекту здійснює фонд IREX разом із Українською бібліотечною асоціацією та провідними бібліотеками – методичними центрами.

Реалізація даного проекту надасть можливість доступу до ресурсів світової Мережі в публічних бібліотеках району, міста, села, перетворюючи їх у зручні для читачів багатофункціональні інтелектуальні центри. На сьогоднішній день тільки п'ята частина центральних районних і міських бібліотек ЦБС мають доступ до Інтернету. Що ж до сільських бібліотек-філій, то можна навести лише поодинокі приклади, назвавши серед лідерів бібліотеки Миколаївської та Тернопільської областей.

Серйозні інновації здійснюються бібліотеками при реалізації ними своєї базової функції – інформаційної. Зокрема, розширюється спектр інформаційних послуг і продуктів, що пропонуються населенню.

На зміну суто бібліотечному або бібліографічному обслуговуванню, тобто видачі документів чи бібліографічних відомостей про них, прийшли нові форми надання інформації, що заощаджують час користувача для вирішення інформаційного завдання. Це фактографічні бази даних із соціальних, правових, економічних питань, місцевого самоврядування, підприємницької діяльності, культурного життя, краєзнавства.

З ініціативи Рівненської ОУНБ створено Консорціум «Історична Волинь», в який увійшли ще Хмельницька, Тернопільська, Житомирська, Волинська ОУНБ, Державна історична бібліотека України, а також Брестська обласна бібліотека Республіки Білорусь. Крім перерахованих бібліотек, учасниками консорціуму є обласні музеї й ар-

Т. Вилегжаніна

хиви цих регіонів. Мета проекту – створення бібліографічної та повнотекстової баз даних з історичними відомостями про Волинь і надання вільного доступу до них через Інтернет.

Електронні технології дозволяють комплексно підходити до розв'язання інформаційних завдань, у результаті чого користувач одержує повний комплект різноманітних інформаційних матеріалів, включаючи мережні Інтернет-ресурси з питань, що його цікавлять, а також консалтингові послуги.

З березня 2005 року активно працює «Віртуальна бібліографічна довідка» – корпоративний проект, ініційований Національною бібліотекою України для дітей. Учасниками проекту «Об'єднана віртуальна довідкова служба» є 10 публічних бібліотек різних регіонів України, Державна науково-педагогічна бібліотека ім. В. Сухомлинського та Науково-технічна бібліотека Національного авіаційного університету. Віртуальні довідкові служби функціонують також у 15 ОУНБ країни.

В останні роки інформаційна складова посіла значне місце як у розвитку суспільства, так і в діяльності бібліотек. У зв'язку з цим бібліотечні заклади все частіше виконують функцію інформаційних центрів і значення їх у даній ролі постійно зростає. І це зрозуміло, адже в публічних бібліотеках країни сконцентровано величезні масиви документів – понад 300 млн. примірників.

Центри правової інформації створено у ДЗ «Національна парламентська бібліотека України» (НПБУ), Дніпропетровській, Вінницькій, Херсонській ОУНБ, Севастопольській центральній міській бібліотеці ім. Л. М. Толстого. В них користувачам надано відкритий доступ до документних ресурсів з питань національного та міжнародного права; до вітчизняних електронних баз даних Ліга-Закон, «Нормативні акти України», «Законодавство України»; світових інформаційних ресурсів з питань права і суміжних наук під час безкоштовного тріал-доступу.

Функціонують у бібліотеках центри для людей із обмеженими фізичними можливостями. Діяльність цих підрозділів спрямовано на обслуговування таких користувачів, пошук шляхів максимального задоволення їхніх запитів і створення комфортних умов перебування в бібліотеці. Для читачів із проблемами зору в Рівненській ОУНБ відкрито центр «Інтернет-Окуляр» і видається інформаційний бюлетень «Інва.net». Херсонська ОУНБ, де діє Центр обслуговування людей з обмеженими можливостями, не тільки надає їм інформаційні послуги, але й значно урізноманітнила форми обслуговування. Так, проведення конкурсу міні-грантів (розігрувалася веб-камера для людей з порушенням слуху) сприяло залученню до бібліотеки нових читачів. Звичайно ж, у фінансуванні даного конкурсу взяли участь як органи влади,

так і спонсори. У Луганській ОУНБ організовано інформаційно-ресурсний центр «Джерело» для людей із функціональними обмеженнями.

До послуг користувачів публічних бібліотек – центри європейської інформації, всеукраїнська мережа яких нараховує 24 центри, що працюють у структурі ОУНБ. В їхній компетенції: надання консалтингових послуг та безкоштовного доступу до інформаційних ресурсів (як традиційних, так і електронних) інституцій Європейського Союзу, інших європейських організацій; інформування про економічні, політичні, освітні та культурні процеси, котрі відбуваються в країнах Європи, можливості одержання освіти, участі в наукових, молодіжних та інших програмах ЄС. На базі центрів європейської інформації проводяться різноманітні освітньо-інформаційні заходи, спрямовані на популяризацію знань і сприяння інтеграції України в європейське співтовариство. Мережа цих центрів відкрита для участі інших бібліотек, вищих навчальних закладів (ВНЗ), громадських організацій. У 2007 році створено перший такий центр на базі бібліотеки Севастопольського національного технічного університету.

Величезні інтелектуальні та інформаційні ресурси бібліотек спрямовано на формування суспільної свідомості жителів конкретного регіону, про що свідчить підтримка книгозбірнями регіональних інформаційних порталів, серед яких: «Буковина» (Чернівецька ОУНБ), «Хмельниччина» (Хмельницька ОУНБ), «Арт-Кавун» (Херсонська ОУНБ), «Тернопільщина» (Тернопільська ОУНБ), «Сумщина» (Сумська ОУНБ), «Рівненщина» (Рівненська ОУНБ), «Прибужжя» (Миколаївська ОУНБ), «Запоріжжя» (Запорізька ОУНБ), «Волинь» (Волинська ОУНБ).

Важливими є питання розроблення підходів і технологій створення загальнодержавних страхових фондів, електронних бібліотек, координації та кооперації роботи бібліотек усіх видів і форм власності у даному напрямі. Ось лише декілька прикладів такої діяльності. Так, НПБУ з 2005 року працює над створенням електронної бібліотеки «Пам'ять України», формуючи електронну колекцію «Історія і культура українського народу» на основі документів із фонду рідкісних і цінних книг. Для організації електронної бібліотеки та забезпечення доступу до повнотекстових документів обрано інформаційну систему T-Libra (розробка ТОВ «Константа», м. Архангельськ, Росія), призначену для створення багатофункціональних і багатомовних електронних бібліотек в Інтернет/Інтранет-архітектурі з контекстним пошуком. На сьогодні електронна бібліотека включає 229 видань (близько 46 тис. сторінок), перелік яких представлено на сайті НПБУ (www.nplu.org), а до 40 видань надано повнотекстовий доступ.

Створення страхового фонду краєзнавчих документів, виданих до 1917 року, – «Бібліотечний

раритет Хмельниччини», здійснює Хмельницька ОУНБ.

Упорядковані електронні книги, видані на Донеччині або про Донеччину, розміщені, за договорами з авторами, на веб-сайті Донецької ОУНБ або на інших видах електронних носіїв із наданням доступу виключно у приміщенні бібліотеки (Інтранет). Вони становлять ресурсний потенціал «Електронної бібліотеки Донеччини».

Серед бібліотечних закладів, які завдяки новітнім технологіям забезпечують цей перспективний напрям діяльності, – Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, Національна наукова медична бібліотека України, Національна бібліотека України для дітей та ін. Позитивні напрацювання є і у бібліотеках ВНЗ. Проте кожний заклад створює свою електронну бібліотеку, свої страхові фонди без урахування того, що це може спричинити дублювання цієї роботи.

Крім інформаційної, бібліотеки здійснюють бібліотечну, бібліографічну, науково-дослідну, науково-методичну, культурно-просвітницьку й освітню діяльність.

У професійній лексикон сучасного бібліотекаря ввійшло нове словосполучення – соціокультурна діяльність. До неї в різних бібліотеках є різні підходи, що залежать від регіонального рівня цих закладів. Переважно під цим видом діяльності маються на увазі організація музичних, літературних вечорів і зустрічей, рекламування бібліотек, зв'язки з громадськістю, ЗМІ – тобто всі ті заходи, які колись були складовими так званої «масової роботи». Але ми вважаємо, що насамперед основним і пріоритетним напрямом у соціокультурній діяльності є розкриття бібліотечних фондів.

Можливості Інтернету дали новий поштовх для розвитку виставкової роботи бібліотек у віртуальному середовищі. Це дозволяє:

- забезпечити збереження документів при практично необмеженому терміні експонування їх в електронному віртуальному режимі;
- розкрити зміст представлених документів за допомогою анотацій і візуального ряду;
- представити документи обраної тематики, які відсутні у власних фондах, але є в інших бібліотеках і в Мережі;
- надати користувачам можливість дистанційного перегляду віртуальної виставки на сайті бібліотеки у будь-який час доби.

На сайті НПБУ можна ознайомитися з найбільш актуальними виставками, представленими в електронному вигляді, серед них: «Поет, художник, ремісник і винахідник нового суспільства» – до 175-річчя від дня народження Вільяма Моріса, видатного англійського поета, прозаїка, живописця, дизайнера і політичного діяча (2009); «Чорна сповідь моєї Вітчизни» – до 75-роківин Голодомору 1932–1933 років в Україні; «Краю мій, моя ти Батьківщино» – у рамках Року туризму і курортів

в Україні (2008); «Мистецька художня спадщина покоління»; «Пам'ять століть, відтворена у слові» – українська історична проза ХХ–ХХІ ст. (2007) та ін.

Серед обласних бібліотек лідером у здійсненні цієї роботи можна назвати Кіровоградську ОУНБ. Так, у підготовленій нею віртуальній фотовиставці «Автограф війни» використано особисті матеріали з архівів жителів Кіровограда, обласних краєзнавчого музею і архіву, що є прекрасним прикладом співробітництва у створенні краєзнавчих ресурсів регіону.

Експозиції віртуальних виставок, музеїв і фотогалерей представлено на сайтах Луганської, Миколаївської, Дніпропетровської, Рівненської ОУНБ, котрі заснували унікальні краєзнавчі сторінки, присвячені видатним подіям, людям, фактам історії й сьогодення.

Електронні музеї книги створено Кіровоградською і Херсонською ОУНБ.

Інновації та ініціативи публічних бібліотек обласного рівня проектується на бібліотеки районів, міст, сіл, про що свідчать різноманітні програми, прийняті в кожній області терміном на кілька років:

- Програма розвитку бібліотечних установ Черкаської області на 2008–2012 роки;
- обласна програма «Сільська бібліотека» (Миколаївська область);
- обласна програма читання «Читати – це престижно» (Хмельницька область);
- Концепція розвитку галузі культури Львівщини до 2015 року (Львівська область);
- Програма комп'ютеризації публічних бібліотек області на 2008–2011 роки (Тернопільська область).

Упровадження та розвиток інформаційних технологій вносять корективи й у таку традиційну функцію бібліотек, як методична. У регіонах проводяться Інтернет-конференції, чати, віртуальні консультації. Для фахівців галузі діє сайт «Бібліотечному фахівцю» (адміністратор – НПБУ; <http://profy.nplu.org/>). Тут, наприклад, у розділі «Мережа бібліотек України» представлено статистичні дані щодо діяльності бібліотек за останні 10 років. Розділ «Бібліологія» знайомить бібліотекарів із новими професійними виданнями, у тому числі зарубіжною періодикою. Бібліотечним фахівцям надається доступ до повнотекстових версій усіх номерів журналу «Бібліотечна планета», що вийшли друком.

Луганська ОУНБ здійснює проект «Модульна система підвищення кваліфікації» у формі заочного тренінгу.

Інноваційні перетворення в методичній роботі торкнулися насамперед системи перспективного планування, поглиблення аналізу, надання цільової допомоги, удосконалення системи підвищення кваліфікації кадрів. Перевірки й заслуховування бібліотек, визначення нереальних строків для ви-

конання завдань уже давно змінилися аналітичним прогнозуванням, спільним виробленням перспективи. Тут варто згадати перспективний план професійної співдружності з бібліотеками Гомельської (Білорусь), Брянської (Російська Федерація) областей на 2009–2012 роки, розроблений у Чернігівській ОУНБ.

Уже традиційними стали всеукраїнські наради директорів ОУНБ, на яких обговорюються проблеми, пов'язані з розвитком стратегії діяльності публічних бібліотек в умовах переходу до інформаційного суспільства, удосконаленням інноваційної діяльності бібліотечних закладів України. Місце проведення цих щорічних конференцій залежить від готовності конкретної бібліотеки поділитися з колегами досвідом інноваційної діяльності. Таки-

ми бібліотечними столицями вже були Вінниця, Дніпропетровськ, Кіровоград, Луганськ, Миколаїв, Рівне, Севастополь, Сімферополь.

Публічні бібліотеки України перебувають у постійному пошуку сучасних, ефективних форм обслуговування користувачів, активно впроваджують нові інформаційні технології, прагнучи відповідати вимогам часу. Не випадково, як свідчать результати дослідження «Публічні бібліотеки в соціокультурному просторі регіону» (2007), саме загальнодоступні бібліотеки очолюють рейтинг установ культури. І це підтверджує те, що вони необхідні суспільству, яке динамічно змінюється.

БІБЛІОТЕКИ І ВЛАДА

КООРДИНУЮЧА РОЛЬ МІНІСТЕРСТВА КУЛЬТУРИ І ТУРИЗМУ УКРАЇНИ У ФОРМУВАННІ І РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В БІБЛІОТЕЧНІЙ СФЕРІ

В Україні функціонують понад 40 тисяч бібліотек різних видів і форм власності та підпорядкування, з яких 18 тисяч – публічні.

Згідно з Законом України «Про бібліотеки і бібліотечну справу», основою державної політики у бібліотечній сфері є реалізація прав громадян на бібліотечне обслуговування, забезпечення загальної доступності інформації та культурних цінностей, які збираються, зберігаються і надаються у тимчасове користування бібліотеками.

На Міністерство культури і туризму (МКТ) України покладено методичне керівництво і координацію діяльності бібліотек усіх видів і форм власності.

У 2009 році зусилля було сконцентровано на вирішенні 3-х ключових проблем: збереженні мережі бібліотек; поповненні їхніх фондів; кадровому забезпеченні цих закладів. З цією метою розроблялися законодавчі та нормативні акти, проводилися необхідні дослідження, удосконалювалася система державного управління галуззю, а також робилися кроки до збільшення фінансування бібліотек.

Якщо говорити про збереження бібліотечної мережі, то нормативно-правова база відіграє,

мають, вирішальну роль. **Л. Нікіфоренко** Основними законодавчими актами, що регулюють діяльність публічних бібліотек, є закони України: «Про бібліотеки і бібліотечну справу», «Про обов'язковий примірник документів», «Про авторське право і суміжні права», «Про місцеве самоврядування», «Про місцеві державні адміністрації», а також Бюджетний кодекс України та ряд інших нормативних актів.

На сьогоднішній день ця нормативно-правова база, на жаль, є недосконалою. Норми, закріплені в названих документах, покликані регулювати суспільні відносини в різних сферах, але деякі з них часто не враховують специфіки роботи бібліотек, а в окремих випадках навіть гальмують їхній розвиток. І завдання Міністерства – відстежити такі норми, привести їх у відповідність з діяльністю бібліотек або навіть домогтися скасування.

Звичайно, найважливішим для бібліотек є профільний закон «Про бібліотеки і бібліотечну справу». Прийнятий він був у 1995 році і на той час вважався одним із кращих законів у сфері культури. Оскільки останні корективи у цей документ вносилися в 2000 році, деякі його норми вже відставали від реалій сьогодення. З метою врегулювання цих норм МКТ України підготувало нові

¹ На матеріалах виступу на Шістнадцятій Міжнародній конференції «Крим–2009».

зміни до закону (див с. 3–4): було уточнено деякі визначення, більш конкретизовано функції національної бібліотеки, застарілі норми приведено у відповідність із чинним законодавством. А головне – здійснено справжній прорив у питаннях соціального захисту бібліотекарів. Позитивно вплинуть на роботу бібліотек внесені в закон норми щодо звільнення окремих бібліотечних послуг від обкладання податком на додану вартість, а також виплати матеріальної допомоги працівникам бібліотек. Хочеться подякувати фахівцям Національної парламентської бібліотеки України, які протягом всього часу підготовки законопроекту спільно з Міністерством відстоювали соціальні гарантії для бібліотекарів.

Після підписання Президентом у червні 2009 року змін до закону Міністерство розпочало масштабну роботу з перегляду і приведення у відповідність з ним підзаконних актів. Цю роботу розраховано на 3 роки і буде спрямовано на удосконалення існуючих і розробку нових документів.

Як уже зазначалося, публічні бібліотеки є соціокультурними центрами громади або регіону, виконують найважливіші комунікативні та інформаційні функції. На жаль, сьогодні існує тенденція скорочення кількості цих закладів.

Згідно з українським законодавством, основна частина публічних бібліотек знаходиться в комунальній власності і функціонують вони не тільки на підставі Закону «Про бібліотеки і бібліотечну справу», але й Закону «Про місцеве самоврядування», а також Бюджетного кодексу. Два останні закони мають вирішальний вплив на публічні бібліотеки, адже вони є об'єктами права комунальної власності, а Конституція України гарантує місцеве самоврядування і захищає його від втручання держави.

Держава може регулювати діяльність комунальних закладів, у тому числі бібліотек, шляхом затвердження соціальних стандартів надання населенню послуг. Враховуючи цей факт, постановою Кабінету Міністрів України від 30 травня 1997 р. № 510 було затверджено мінімальні соціальні нормативи забезпечення населення публічними бібліотеками. Згідно з ними, в населених пунктах із кількістю жителів від 500 до 3 тисяч осіб в обов'язковому порядку повинна функціонувати, як мінімум, одна публічна бібліотека. В населених пунктах з кількістю жителів понад 3 тисячі чоловік – одна бібліотека на 3-5 тисяч жителів. Чисельність міських бібліотек визначається щільністю населення і поверховістю забудови.

Якщо в населеному пункті кількість жителів не сягає 500, питання про доцільність функціонування публічної бібліотеки вирішує територіальна громада або орган самоврядування цієї території, який представляє її загальні інтереси залежно від моделі бібліотечного обслуговування населення.

В таких місцевостях можуть організовуватися або «повноцінні» бібліотеки, або бібліотечні пункти.

На перший погляд, усе логічно. Але демографічна ситуація внесла свої корективи в діяльність бібліотек, особливо сільських.

Паралельно зі зменшенням чисельності жителів України в цілому зменшується і кількість сільських мешканців. А це означає, що скорочується число населених пунктів з кількістю жителів 500 людей і більше. Так, за даними Держкомстату України, в 1990 році в кожному селі в середньому проживало 589 людей, а за станом на 1 січня 2009 року – вже тільки 510. А це означає, що органи місцевого самоврядування мають законні підстави закривати сільські бібліотеки. І ось результат – за останні п'ять років кількість таких закладів зменшилася на 609 одиниць.

Як позитивне можна відмітити, що в деяких областях вже відбувається зворотний процес. Місцева влада почала розуміти роль бібліотеки в житті громади. Особливо слід відзначити Харківську область, де активно відновлюють свою діяльність закриті раніше сільські книгозбірні.

Частково врегулювати питання кількості бібліотек, штатної чисельності їхніх працівників, планування роботи покликані Типові норми часу на основні процеси бібліотечної роботи, нову редакцію яких було затверджено МКТ України в 2008 році. Основою для їхньої розробки слугували статистичні дані, а також результати хронометражних наглядів, які проводилися в бібліотеках.

Ще одна серйозна проблема публічних бібліотек – незадовільний рівень поповнення їхніх фондів. Ми спостерігаємо обернено-пропорційне співвідношення між кількістю виданих документів, у тому числі на цифрових носіях, і чисельністю документів, що поповнили бібліотечні фонди. Головна причина цього – в недостатньому фінансуванні бібліотек.

Але є і нормативні колізії, що перешкоджають нормальному процесу поповнення фондів. Так, з 2000 року в Україні було введено систему закупівлі товарів, послуг і робіт за державні кошти на основі конкурентних тендерних процедур. Поза сумнівом, це найраціональніший спосіб використання бюджетних асигнувань. І спочатку тендери начебто не впливали на діяльність бібліотек. Але з 2005 року практика закупівель стала демонструвати негативний вплив існуючої системи на комплектування. А до 2007–2008 років погіршення складу фондів бібліотек безперечно чітко пов'язувалось із Законом України «Про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти». З кінця 2006 року Міністерство неодноразово вносило на розгляд як Кабінету Міністрів, так і Верховної Ради, свої пропозиції щодо виключення закупівель періодики і книг зі сфери дії цього закону.

З 2008 року вказаний законодавчий акт було скасовано, а питання проведення тендерних процедур тимчасово почали регулюватися постановами Кабінету Міністрів. Бібліотекам надано право поповнювати свої фонди без проведення тендерів. Хоча, заради справедливості, слід зазначити, що в жовтні 2008 року вимоги до бібліотек було посилено: закуповувати періодику можна знову тільки за результатами тендерів. «Винуватцями» такої ситуації є ряд передплатних агентств, яких влаштовує система, що склалася. Але МКТ України планує продовжити роботу з врегулювання цього питання.

Поповненню фондів публічних бібліотек сприяють ряд державних програм, у тому числі Державна програма розвитку і функціонування української мови на 2004–2010 роки (затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 2 жовтня 2003 р. № 1546), виконавцем якої є МКТ України, а також програма Державного комітету телебачення і радіомовлення України «Українська книга».

Паралельно здійснюється вивчення стану фондів публічних бібліотек. За дорученням Міністерства дослідження «Стан фондів публічних бібліотек України» і «Розподіл в регіонах книг, одержаних за Державною програмою розвитку і функціонування української мови на 2004–2010 роки» проводить НПБУ.

Подібні вивчення також здійснюватимуться за всіма напрямками бібліотечної діяльності та стануть основою при підготовці Концепції розвитку публічних бібліотек на 2010–2012 роки. Її розробляє МКТ України у рамках реалізації програми Кабінету Міністрів України «Подолання впливу світової фінансово-економічної кризи і поступальний розвиток».

Крім того, на вирішення цих та інших питань спрямовується розроблена Міністерством концепція Державної цільової програми інноваційного розвитку української культури на період до 2013 року, яка націлена на державну підтримку установ культури, у тому числі бібліотек.

МКТ України займається розробкою ще одного основоположного документа – проекту Закону України «Про національний культурний продукт», який покликаний регулювати питання, пов'язані зі створенням, виготовленням, розповсюдженням і використанням національного культурного продукту в інформаційно-культурному просторі України. Закон спрямований на збереження і розвиток національної культурної традиції, формування міцної національної ідентичності громадян України, забезпечення цілісного національного інформаційно-культурного простору і повноструктурності національної культури. На даний момент цей документ проходить узгоджувальну процеду-

ру із центральними органами виконавчої влади і є надія, що в недалекому майбутньому буде направлений на розгляд Уряду.

Ефективне функціонування будь-якої бібліотеки в першу чергу залежить від кадрового забезпечення і професійної підготовки її співробітників. Заробітна плата при цьому є однією з основних соціально-економічних і правових категорій.

Аналізуючи діяльність публічних бібліотек України, можна зробити висновок про те, що саме низький рівень оплати праці став одним із головних чинників, які спричиняють негативні процеси у бібліотеках.

З вересня 2005 року в Україні введено оплату праці бюджетних працівників на основі Єдиної тарифної сітки. Основним завданням такої реформи було впорядкування цього питання, а також створення механізму підтримки на постійному рівні оптимальних міжгалузевих і міжпосадових співвідношень в оплаті праці. Слід зазначити, що стосовно бібліотекарів вказані зміни знову підтвердили встановлену протягом років практику низької оплати праці. Наприклад, директору загальноосвітньої школи міг встановлюватися максимально 16 тарифний розряд, а директору національної бібліотеки – 13. Коментарі, як кажуть, зайві.

Лише в 2007 році МКТ України змогло досягти належного рівня заробітної плати для бібліотекарів. Тоді було внесено зміни до постанови Кабінету Міністрів від 30.08.02 № 1298, якими затверджувалося поетапне підвищення зарплати працівникам культури – в 2008 і 2009 роках. З 2008 року директору національної бібліотеки вже надавався 17 розряд, а з 2009-го – 20-ий. Завідувачка сільської бібліотеки, наприклад, має 12-й розряд, а її заробітна плата вже є такою, що може стимулювати до роботи. Крім того, з 2006 року бібліотекарі мають доплату за бібліотечний стаж.

Тим самим МКТ України планує підняти престижність бібліотечної професії, що, у свою чергу, допоможе залучити в цю сферу високопрофесійні кадри.

Колосальною підтримкою для бібліотечних працівників стане і прийняття Верховною Радою Закону «Про культуру», проект якого підготовлений Міністерством.

Зрозуміло, сьогодні більше йдеться про питання збереження того, що було створено в попередній період. Але ми бачимо, як стрімко змінюються соціальна сфера, комунікативні технології, практика державного управління. І для того, щоб відповідати новим викликам і завданням, культурна сфера в цілому, і бібліотечна справа зокрема, повинні переходити на шлях інноваційного розвитку.

ШІСТНАДЦЯТА МІЖНАРОДНА КОНФЕРЕНЦІЯ «КРИМ–2009»

ПРОТЯГОМ 6–14 червня у м. Судаку (Автономна Республіка Крим) працювала Шістнадцята Міжнародна конференція «Крим–2009» «Бібліотеки та інформаційні ресурси в сучасному світі науки, культури, освіти і бізнесу». Тема року – «Трансформація бібліотечно-інформаційних технологій і відкритий доступ до інформації у правовому полі».

Ця конференція по праву вважається вагомим світовим професійним форумом спеціалістів і керівників бібліотек, видавництва і книготоргових організацій, інформаційних центрів, музеїв, архівів, закладів науки, освіти, комп'ютерних та Інтернет-компаній, представників сфери бізнесу і права. І не випадково вона проводиться під егідою ІФЛА – основного координаційного центру світового бібліотечно-інформаційного співтовариства.

Про значення форуму свідчить хоча б те, що у попередніх зібраннях взяли участь понад 15 тисяч фахівців із 47 країн. Цього року, незважаючи на глобальну економічну кризу, приїхали більше 1 200 делегатів із 27 країн, зокрема, Австрії, Бельгії, Великобританії, Німеччини, Грузії, Канади, Польщі, Російської Федерації, Сполучених Штатів Америки, України, Фінляндії, Франції. Було представлено 312 доповідей.

Основна увага на конференції приділялася стану та перспективам розвитку нових інформаційних, комп'ютерних та Інтернет-технологій у бібліотечній практиці, а також активізації співпраці між бібліотеками, науковими, культурними, освітніми, видавничими організаціями. Особливий акцент було зроблено на проблематиці відкритого доступу і відкритих архівів інформації, ролі Інтернету у трансформації бібліотечно-інформаційного обслуговування, на сприянні бібліотек розвитку читання.

Програма конференції включала близько 60 різних заходів: засідання 14 постійних секцій, семінари, «круглі столи», презентації нових видань та проектів.

Міністерство культури і туризму (МКТ) України представило спеціальну програму «Публічні бібліотеки України: складові успішної діяльності».

Участь у заході взяли начальник відділу аналізу та прогнозування діяльності бібліотек МКТ України **Л. Нікіфоренко**, генеральний директор ДЗ «Національна парламентська бібліотека України» (НПБУ) **Т. Вилегжаніна** (матеріали виступів див на с. 6–9, 9–11), генеральний директор Національної бібліотеки України для дітей **А. Кобзаренко**, директори та фахівці державних, обласних бібліотек України, колеги із країн СНД.

Базою для інноваційних процесів у бібліотеках є прикладні бібліотекознавчі дослідження. Тенденції та аналіз результатів науково-дослідної роботи бібліотек висвітлили заступник генерального директора НПБУ **З. Савіна** та директор Державної біблі-

отеки України для юнацтва

Н. Розколуна

Г. Саприкін.

Зокрема, **З. Савіна** відзначила, що науково-дослідна діяльність публічних бібліотек має прикладний характер та спрямована на знаходження шляхів удосконалення діяльності як окремих бібліотек, так і бібліотечних мереж регіонів. **Г. Саприкін** зупинився на особливостях соціологічних досліджень у бібліотеках для юнацтва.

Беззаперечно, що існуюча нормативно-правова база має чи не вирішальний вплив на діяльність бібліотек. Часто саме вона гальмує ті чи інші інноваційні процеси в них. Аналізу впливу законодавчих змін на функціонування бібліотек присвятила свій виступ учений секретар НПБУ **Н. Розколуна**. Вона підкреслила, що сучасні бібліотекарі повинні не лише знати законодавство, але й уміти його правильно застосовувати у своїй професійній діяльності.

Важливою складовою бібліотечної мережі є обласні універсальні наукові бібліотеки. І це підтвердили у своїх доповідях директори Полтавської ОУНБ ім. І. Котляревського **Т. Зеленська** та Миколаївської ОУНБ ім. О. Гмирява **Н. Богза**.

Т. Зеленська представила бібліотеку як соціокультурний центр регіону, адже такий, здавалося б, традиційний напрям роботи публічної бібліотеки сьогодні містить багато інноваційних складових.

Н. Богза презентувала свій заклад як методичний та координаційний центр публічних бібліотек області. Діяльність Миколаївської ОУНБ – приклад того, як інноваційне бачення та професійний підхід можуть кардинально змінити розвиток бібліотечної мережі. Саме тоді і громада, і представники влади будуть вважати бібліотеки вагомим ланкою розвитку громадянського суспільства.

Тему співпраці бібліотеки і органів влади продовжила у своєму виступі завідувачка відділу Одеської державної наукової бібліотеки ім. М. Горького **Т. Щурова**. Зокрема, вона розповіла про те, як бібліотека сприяє розвитку культурної, мовної та релігійної самобутності національних меншин.

Виступ директора Алчевської ЦБС Луганської області **Н. Рассохіної** був присвячений розвитку інноваційних технологій у невеликій бібліотеці.

Будь-який бібліотечний заклад успішно функціонуватиме лише за умови наявності висококваліфікованого персоналу. Тому бібліотеки – методичні центри значну увагу приділяють профільному обслуговуванню бібліотечних фахівців. На цьому напрямі роботи зосередила увагу директор Харківської державної наукової бібліотеки ім. В.Г. Короленка **В. Ракитянська**, яка представила різні аспекти інформаційного забезпечення професійних потреб бібліотекарів. Цікавим доповненням її виступу стала демонстрація відеофільму, присвяченого 105-й

річниці створення на базі ХДНБ першого в Україні відділу бібліотекознавства.

На завершення заходу відбувся обмін думками бібліотечних фахівців України, інших країн СНД щодо

шляхів подальшого розвитку бібліотечної справи, а також перегляд відеофільму про діяльність публічних бібліотек України, створеного працівниками НПУ.

З ІСТОРІЇ БІБЛІОТЕЧНОЇ СПРАВИ

ОСНОВНІ ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ БІБЛІОТЕК БІЛОРУСІ у Х-XXI ст.

Висвітлюється історія розвитку бібліотек Білорусі в контексті історичних подій, що відбувалися у Х–XXI ст. Розглядаються особливості й доля найбільш значних колекцій книг, питання реконструкції, відновлення і збереження документної спадщини, заходи з повернення на батьківщину пам'яток книжкової культури Білорусі й забезпечення доступу до них як дослідників, так і широких кіл користувачів

НА території Білорусі передумови для виникнення перших бібліотек з'явилися на рубежі Х–XI ст. Базуючись на прийнятій у сучасній історії країни періодизації, у подальшому їхньому розвитку можна виділити такі основні періоди: Білорусь – у складі Київської Русі та прадавніх князівств (IX – перша пол. XIII ст.); Білорусь – у складі Великого князівства Литовського (др. пол. XI – др. пол. XVI ст.); Білорусь – у складі Речі Посполитої (1569–1795); Білорусь – у складі Російської імперії (1795–1917); Білоруська Народна Республіка (1917–1919); Білоруська Радянська Соціалістична Республіка (1919–1991); Республіка Білорусь (з 1991 р. і дотепер).

Виникнення та зміцнення на території Білорусі незалежних Полоцького і Туровського князівств, зростання міст, розвиток торгівлі та ремесел, встановлення політичних, економічних, культурних зв'язків із Києвом, Новгородом, Візантією, іншими європейськими державами зумовили потребу в книгах, освічених людях і бібліотеках.

На територію білоруських князівств перші книги, переважно релігійного змісту, потрапляли завдяки візитам із Візантії духовних осіб. Отримує розповсюдження перепис книг ченцями соборів та монастирів.

Перша з відомих нам бібліотек виникла завдяки книжковому зібранню полоцького Софійського собору – третього за своєю величиною та значенням храму, подібного київському і новгородському. Його книгозбірню створено 1066 року – одночасно з заснуванням собору. Це були придбані книги, подаровані або переписані ченцями для власних потреб. Незначна їхня частина збереглася і до наших часів, але, на жаль, нині знаходиться поза територією Білорусі.

Відомості про більшість із невеличких бібліотек, що були при інших соборах, монастирях, церквах, не збереглися. Проте, як вважають фахівці, їхнє існування є незаперечним, адже кожна парафіяльна церква „мала потребу принаймні у 8 богослужбових книгах” [8, 9].

У середині XIII ст. почався процес утворення однієї з найбільших держав Східної Європи епохи Середньовіччя – Великого князівства Литовського. Фахівці вважають, що воно було «поліетнічною державою чотирьох основних народів – білоруського, українського, російського і литовського» [2, 96], в якій східні слов'яни мирно співіснували з балтами,

Р. Мотульський

євреями, татарами й іншими народами. В 1569 р. у Великому князівстві Литовському проживало близько 3,5 млн. людей, 80% із яких становили слов'яни. Державною мовою була старобілоруська. Геополітичне положення перетворило князівство в територію перетинання цивілізацій і культур, своєрідну «буферну зону» між тюркськими племенами та західною цивілізацією, хрестоносцями й народами південного сходу Європи, католицизмом і православ'ям. Білоруська культура того періоду розвивається на підґрунті багатих візантійських і давньоруських традицій. Зберігаючи єдність зі східнослов'янською й західноєвропейською культурами, вона відіграє важливу роль у Великому князівстві Литовському.

У духовному житті суспільства цього періоду домінує церква. На території Білорусі активно будуються собори, церкви й монастирі, при яких створюються скрипторії, друкарні, школи й бібліотеки. Варто відзначити, що якщо православна церква була носієм давньоруських традицій, то католицизм привнесило на білоруські землі елементи західноєвропейської, переважно польської, культури.

В цей час продовжувалася традиція створення рукописних книг. Серед них – авторські твори, багатозово переписані монахами книги релігійного змісту. На жаль, рукописів книг, що з'явилися на білоруських землях у Х–XVI ст., збереглося дуже мало.

Ключовою подією в розвитку людства, і книги зокрема, став винахід друкарства. В 1517 р. наш земляк Франциск Скорина видає у Празі першу книгу кириличним шрифтом старобілоруською мовою – «Псалтир». Ця подія поклала підґрунтя друкуванню книг кириличним шрифтом для всіх східнослов'янських народів і стала початком нового етапу в культурному житті білоруського народу.

Точно визначити все, що було видано Ф. Скориною, через давнину років наразі неможливо. На думку науковців, із виданих ним 42 книг (20 празьких і 22 віленських) зараз відомо 390 прим. цих видань, у т. ч. 239 празьких і 151 віленське [7, 359]. У Національній бібліотеці Білорусі (НББ) на сьогоднішній день зберігаються тільки 7 книг Ф. Скорини. Решта таких видань, що дійшли до наших часів, знаходяться у бібліотеках Росії (більше 200 прим.), України (понад 40), Польщі (13), Німеччини та Великобританії (12), в інших країнах (18). НББ розроблено проект «Скориніана», метою якого є проведення наукового дослідження, присвяченого вивченню спадщини першодрукаря, оцифрування всіх збережених видань і створення на їхній основі електронної бібліотеки.

У той же період на території Білорусі отримали подальший розвиток бібліотеки соборів, церков і монастирів. Найбільш великою й значною залишалася бібліотека полоцького Софійського собору, яка мала у своєму розпорядженні найбагатші колекції. Після захоплення Полоцька польською армією в серпні 1579 р. книгозбірню було розграбовано. За даними дослідників, незначна частина її колекції зберігається зараз у Національній бібліотеці Польщі, у Варшаві, та бібліотеці Львівського університету ім. І. Франка [8, 13]. Бібліотека існувала у Софійському соборі й після 1579 р., але із втратою унікальних колекцій склад її фондів уже суттєво не відрізнявся від інших монастирських книгозбірень Білорусі, що призвело до зниження її ролі в духовному житті.

1569 року з політичної карти Європи зникло Велике князівство Литовське й з'явилося нове велике і могутнє державне утворення – Річ Посполита. Після Люблінської унії на білоруських землях почалося активне насадження польських порядків і правил, мови, культури, католицького віросповідання.

Своєрідним компромісом у релігійному протистоянні стала Брестська унія (1596) щодо створення уніатської (греко-католицької) церкви, яка отримала широке розповсюдження в Білорусі. На кінець XVIII ст. 39% населення, що проживало на цій території, вважали себе уніатами й тільки 6,5% – православними [2, 246–248].

Боротьба між католицизмом та православ'ям, реформаторами й контрреформаторами мала характер як ідейного, так і фізичного протистояння. Літературно-богословська полеміка, дебати на сеймах переростали в погроми й повстання. Література, друкарство, бібліотечна справа стали ареною

ідейної конфронтації, засобом боротьби за душі, серця й гаманці жителів Білорусі.

Починаючи з моменту виникнення перших друкарень на білоруських землях, у друкарстві використовуються як латинський, так і кириличний шрифти. Друкарні, що видавали книги латинським шрифтом, орієнтувалися, як правило, на випуск католицької й протестантської релігійної, а також польської світської літератури, у т. ч. навчальної. Кириличні друкарні видавали православну або уніатську релігійну літературу, світські й навчальні видання православного спрямування.

З другої половини XVII ст. кириличне друкарство занепадає й домінуюче становище займає друкування книг латинським шрифтом польською, латинською та іншими мовами.

Радянське книгознавство не розглядало видання, надруковані латиницею, як духовну спадщину білоруського народу, тому наукових досліджень, присвячених даній темі, вкрай мало. Заповнення цієї прогалини – одне з основних завдань сучасного білоруського книгознавства й бібліографознавства. Роботу в даному напрямі вже розпочато. НББ генерує БД «Книга Білорусі», метою якої є створення повного бібліографічного зведення описів національних документів. Зараз у ній налічується близько 2 тис. описів видань, випущених білоруськими друкарнями латинським шрифтом у XVI–XVIII ст.

У період Речі Посполитої подальший розвиток на території Білорусі отримали монастирські та церковні бібліотеки. Значну роль при цьому відіграв Тридентський церковний собор. Фактично в його рішеннях уперше викладалося організаційне підґрунтя й правила роботи бібліотек. Фонди ж книгозбірень більшості монастирів були нечисленними і формувались у суворій відповідності з «Індексом заборонених книг», затвердженим Собором.

Боротьба за ідейну чистоту фондів бібліотек велася не лише шляхом роз'яснень, дискусій і заборон, але й більш жорсткими формами у дусі Середньовіччя. Так, 1581 р. у Вільно єзуїти організували публічне спалення «заборонених» книг, вилучених із книжкових крамниць і бібліотек. На жаль, подібні засоби в протиборстві церков та ідей вживалися неодноразово, внаслідок чого книжковим фундам бібліотек православної церкви завдавався непоправний збиток, зокрема, скорочувалася кількість монастирських книгозбірень.

Після Брестської унії православні монастирі, що існували на території Білорусі, приєднувалися до уніатського ордену Базилян (Василіан), що спричинило руйнування їхніх бібліотек і загибелі багатьох коштовних видань.

Разом із монастирськими, подальший розвиток дістали бібліотеки навчальних закладів. При створенні різними конфесіями школах, ліцеях і колегіумах розвивалися бібліотеки, фонди яких формувалися, в першу чергу, виданнями своїх друкарень і книгами відповідної ідейної спрямованості. Проте часті сутички між католиками і православними при-

звели до того, що до кінця XVII – початку XVIII ст. більшість православних братських шкіл, друкарень і бібліотек було розгромлено. Бібліотечна справа стала привілеєм католицьких чернечих орденів.

У період Речі Посполитої в Білорусі подальший розвиток отримали приватні бібліотеки. Найбільш значущими серед них були бібліотеки Радзивіллів у Несвіжі, Хрептовичів у Щорсах, Сапегів у Деречині й Ружанах, Огінських у Ретаві [5, 179–187].

Найбільшою була бібліотека Радзивіллів, що зберігалася в їхньому родовому замку в Несвіжі. Вона впродовж довгого часу фактично виконувала функції державної бібліотеки Великого князівства Литовського. Формувати це зібрання розпочав Микола Радзивілл Чорний (1515–1565) у другій половині XVI ст. Завдяки його широким культурним зв'язкам фонд бібліотеки поповнювався рукописами і виданнями, привезеними з Європи, книгами з різних друкарень князівства, у т. ч. особистих друкарень Миколи Радзивілла Чорного в Несвіжі і Бресті.

1770 р. бібліотека Радзивіллів налічувала понад 20 тис. томів. Вона мала великий фонд рукописів, у т. ч. рідкісних. Також у ній зберігалися інкунабули, палеотипи, антична і ренесансна, історична та юридична література, полемічні реформаційні книги, видання білоруських друкарень, французькі, латинські, польські й інші друки.

Після першого поділу Речі Посполитої в 1772 р. Несвізьку бібліотеку Радзивіллів за наказом Катерини II було конфісковано і близько 15 тис. книг вивезено. Частина видань дісталася, зокрема, бібліотеці Російської академії наук у м. Санкт-Петербурзі. Таким чином єдину колекцію було зруйновано. Решту коштовних книг було вивезено російською владою з Несвізького замку в жовтні 1812 р. [9, 329–330], в результаті чого найбільшу приватну бібліотеку на білоруських землях було фактично знищено. У XIX ст. у замку відновлюється, а точніше створюється заново, т. зв. друга бібліотека Радзивіллів. Проте у XX ст. для Несвізької бібліотеки знову настає чорна смуга – під час Першої світової і громадянської воєн вона піддається розграбуванню.

Останню частину колекції, що знаходилась у замку до кінця 1930-х рр., після приєднання у 1941 р. Західної Білорусі до БРСР було передано бібліотеці республіканської Академії наук. Проте тут книги з колекції Радзивіллів навіть не встигли обробити: у тому ж році разом з іншими культурними цінностями вони були вивезені фашистами з окупованого Мінська до Німеччини. Після завершення Другої світової війни розрізнені частини Несвізької бібліотеки Радзивіллів частково повернулися до Білорусі і були передані на зберігання до бібліотек і архівів республіки [10, 136–141].

Зараз книги з цього зібрання зберігаються в бібліотеках Росії, Польщі, України, Литви та інших країн. Незначна частина колекції знаходиться в Центральній науковій бібліотеці НАН Білорусі (більше 3,5 тис. прим.), НББ (близько 500 прим.) і Президентській бібліотеці (понад 100 прим.).

1997 р. НББ було ініційовано великий міжнародний проект «Радзивілліана», спрямований на реконструкцію і віртуальне відновлення документної спадщини Радзивіллів. У ньому погодилися взяти участь бібліотеки та архіви Білорусі, Росії, Польщі, України і Литви.

Більше 6 тис. давніх рукописів, рідкісних книг і карт знаходилося в Щорсах, у бібліотеці магната Хрептовича. В роки Першої світової війни її було вивезено до Росії, а потім передано Київському університету. 2006 року НББ було ініційовано проект із вивчення та віртуальної реконструкції цього зібрання, який у 2008 р. був підтриманий ЮНЕСКО й реалізується зараз.

З кінця XVIII ст. розвиток Білорусі безпосередньо пов'язаний із Росією. У цей період на білоруській території виникають нові навчальні заклади. Вже після першого поділу Речі Посполитої у низці міст відкрилося понад 20 шкіл. Всього в першій третині XIX ст. на території Білорусі було відкрито шість гімназій і 17 повітових училищ [8, 19–20]. Разом зі збільшенням кількості навчальних закладів зростає й число бібліотек.

У середині XIX ст. через повстання у західних губерніях Російської імперії почали зачинятися католицькі собори, монастирі, навчальні заклади та їхні бібліотеки.

Разом з цим, у ряді губернських міст Білорусі відкривалися друкарні, що випускали книги російською мовою. Розповсюдженню російських книг сприяла і книжкова торгівля: привозилися книги з Москви, Петербурга, Києва й інших міст; можна було передплатити журнали і газети, що виходили в Москві і Петербурзі. Все це сприяло створенню і розвитку бібліотек.

Важливою подією в історії бібліотечної справи Білорусі стало виникнення в 30-х рр. XIX ст. перших губернських публічних бібліотек, які були відкриті в Могильові і Гродно.

З'являються спеціалізовані навчальні заклади і книгозбірні при них. Так, у 1840 р. було організовано Гори-Горецьку землеробську школу, при якій почала діяти перша сільськогосподарська бібліотека Білорусі [8, 25–30]. Але у 1863–1864 рр. на території колишньої Речі Посполитої знову спалахує повстання, і цей навчальний заклад, а отже і його книгозбірню, було закрито. Також припинили свою роботу бібліотеки, основу фондів яких складала «польські» книги; занепали губернські публічні бібліотеки, створені в 1830-х роках.

Позитивні тенденції в розвитку бібліотечної справи Білорусі намітились у 70-ті рр. XIX ст., коли знову було дозволено організовувати публічні бібліотеки. До кінця століття їхня кількість, разом із народними книгозбірнями, досягла 1 тис. [8, 35]. У цей же період значно збільшилася і чисельність книг, виданих російською мовою: з 11 у XVIII ст. до 28 – у першій половині XIX ст., а з 1851 по 1917 р. побачили світ 6 508 видань [15, 307].

Економічне зростання на початку ХХ ст., позитивні зміни у сфері освіти, послаблення цензури, зняття заборони на використання білоруської мови створювали сприятливі умови для видавничої діяльності, книжкової торгівлі і розвитку бібліотек. Так, у губернських і повітових містах Білорусі (в Мінську, Орші, Бобруйську, Вітебську, Полоцьку, Гомелі тощо) відкриваються нові бібліотеки різних наукових і культурних громад.

До 1913 р. на території Білорусі діяла 851 публічна бібліотека з книжковим фондом 423 тис. прим. [11, 192]. Разом з тим не було бібліотеки, котра опікувалася б формуванням і зберіганням усіх національних документів.

Великий збиток бібліотекам Білорусі завдали Перша світова, громадянська війни, революційні події. За оцінкою дослідників, «основою для створення бібліотек у радянський період певною мірою могли послужити тільки 22 міські громадські бібліотеки, що збереглися» [8, 58]. Тобто система бібліотек республіки в післявоєнні 1920-ті рр. формувалася практично з нуля.

1921 р. було створено Білоруську державну і університетську бібліотеку, що стала підґрунтям для розвитку книгозбірень країни. Внаслідок її реорганізації 1926 року було створено дві самостійні бібліотеки – Білоруську державну та при державному університеті. Наприкінці 1920-х – початку 1930-х рр. в обласних центрах та при Домі уряду відкриваються філії Білоруської державної бібліотеки (БДБ; нині – НББ), які 1938 року перетворюються в обласні і Урядову бібліотеки. Розпочався процес організації масових книгозбірень, кількість яких швидко зростала, а також бібліотек навчальних закладів і промислових підприємств.

Початок 1940-х рр. характеризується створенням широкої мережі бібліотек різних видів. У 1941 р., тобто менше ніж через 20 років від початку будівництва бібліотечної галузі республіки, їхня кількість дорівнювала 4 172 з книжковим фондом понад 5 млн. прим. [3, 53–63].

БДБ почала виконувати функцію координаційного центру для бібліотечних закладів країни. Відкрилася також бібліотека Академії наук. Ці книгозбірні, а також бібліотека Білоруського державного університету почали опікуватися формуванням фондів стародруків та рідкісних видань, що збереглися в країні після багатомісячних лихоліть.

Але поряд із позитивними тенденціями в цей період простежуються і протилежні, пов'язані з політизацією, насадженням ідей комунізму та воєнного атеїзму. Внаслідок боротьби з інакомисленням гинули релігійні та приватні колекції, що відображали багатомісячну історію білоруського народу. Проводилися численні арешти серед письменницької інтелігенції, яка не сприймала нового устрою або чинила опір. Разом із людьми знищувались або заборонялися їхні твори.

На жаль, до цього часу немає глибокого наукового дослідження, що висвітлювало б розвиток бібліотечної справи в західних областях республіки, які до 1939 року входили до складу Польщі.

Під час Великої Вітчизняної війни суттєво постраждали дві провідні бібліотеки – Державна бібліотека БРСР і книгозбірня Академії наук. Бібліотечну мережу країни було знову повністю зруйновано, фонди, які вдалося зібрати за короткий міжвоєнний період, розграбовано або знищено [3; 6; 14].

З 1944 р., після визволення Білорусі від німецько-фашистських загарбників, починається відбудова бібліотек. Через два місяці після звільнення вже функціонували 10 із 12 обласних книгозбірень, 103 районні й 1 424 хати-читальні; відновили свою роботу Державна бібліотека, бібліотеки Академії наук, Білоруського держуніверситету, інших закладів і організацій [12; 13]. У країну повертається частина вивезених з її території книг. Але все ж значна їхня кількість виявилася безповоротно втраченою, осіла у приватних колекціях. До 1948 р. БДБ вдалося кількісно відновити свої фонди, але не якісно.

1950–1980-ті рр. – це час активного збільшення числа бібліотек та їхніх фондів. Створюються галузеві наукові бібліотечні заклади, розвивається мережа публічних і спеціальних книгозбірень. На початку 1990-х рр. у Білорусі налічувалося близько 12 тис. бібліотек, у т. ч. понад 5,2 тис. публічних і близько 5 тис. шкільних із сукупним фондом більше 220 тис. прим. [1, 144].

Перші роки суверенної Білорусі привнесли в бібліотечну справу країни як дух незалежності, так і ряд економічних проблем, що аж ніяк не сприяли реалізації ідей про відновлення пам'яток національної культури, у т. ч. книжкової. Разом з тим, у роки змін вдалося зберегти систему бібліотек та їхні фонди. Поступове зміцнення економіки й соціальна стабільність дозволили збільшити виділення коштів на комплектування фондів бібліотек, у т. ч. рідкісними виданнями.

Активізувалася робота з наукової обробки рідкісних книг, відновлення колекцій, формування бібліографічних і повнотекстових електронних БД. Так, якщо на початку 1970-х рр. фонд рідкісних видань, стародруків НББ нараховував близько 32 тис. прим., 2/3 з яких становили видання XV–XVIII ст. [16, 12], то до 2008 р. дана колекція збільшилася більше, ніж у 2,5 рази і налічує понад 70 тис. видань.

Аналіз історії становлення й розвитку бібліотек Білорусі та їхніх фондів дозволяє зробити такі висновки:

1. Перебування білоруських земель протягом багатьох століть у складі могутніх багатонаціональних, поліконфесійних державних утворень – Київської Русі, Великого князівства Литовського, Речі Посполитої, Російської імперії, Радянського Союзу, географічне розташування Білорусі в цен-

трі Європи, на перехресті політичних, економічних, конфесійних і культурних традицій, торговельних та військових шляхів сприяло створенню на її території унікальних пам'яток національної книжкової культури світового значення.

Водночас жорстокі воєнні й соціальні, міжконфесійні конфлікти на її території завдали непоправних збитків документним фондам бібліотек.

2. Найбільші бібліотеки, що відображають культурну спадщину білорусів XI–XIX ст., не дійшли до наших днів: бібліотека Софійського собору в Полоцьку, якій було понад 500 років, була знищена в 1579 р.; бібліотека Радзивілів у Несвіжі проіснувала близько 200 років і зникла як єдина колекція на рубежі XVIII–XIX ст.

3. До теперішнього часу збереглася тільки незначна частина пам'яток книжкової культури Білорусі минулих століть, більшість із яких знаходиться за межами країни. Для повернення їх на батьківщину й забезпечення доступу до них як дослідників, так і широких кіл користувачів необхідно вжити ряд заходів, що передбачатимуть:

- створення повної національної бібліографії;
- здійснення бібліографічної реконструкції колекцій відомих бібліотек;
- визначення місцезнаходження як цілих колекцій, так і окремих документів;
- придбання й створення факсимільних і електронних копій рідкісних рукописів та друкованих видань;
- повернення оригінальних документів у країну шляхом реституції, обміну, купівлі й іншими способами;
- формування повної колекції національних документів у вигляді традиційних і електронних бібліотек.

Для розв'язання цих завдань потрібна системна, планомірна робота всіх інститутів суспільства – як структур влади, так і наукових та освітніх установ, бібліотек, музеїв, архівів, релігійних і громадських організацій, з вивчення, виявлення, повернення, реставрації, репродукування й донесення до користувачів книжкової спадщини Білорусі.

Список використаної літератури

1. Бібліятечная справа ў Рэспубліцы Беларусь : даведнік / БУК, ЦНБ АНБ ; склад. : Р.С. Матульскі ; пад рэд. : Н.Ю. Бязозкінай, Н.А. Ляйко. – Мінск, 1995. – 164 с.
2. Гісторыя Беларусі. У 2 ч. Ч. 1. Ад старажытных часоў – па люты 1917 г. : падручнік / Я.К. Новік. – 3-е выд., дапр. і дап. – Мінск : Выш. шк., 2007.
3. Из докладной записки председателя Комитета по делам культурно-просветительных учреждений при Совете Министров БССР М.А. Минковича Совету Министров БССР «О развертывании культурно-просветительной работы в БССР в послевоенный период» – о состоянии библиотечной работы и кадрах культурно-просветительных учреждений республики // Библиотечное дело в БССР : документы

и материалы, 1941–1958. – Минск : Вышейш. шк., 1984. – С. 53–63.

4. История Беларуси : учеб. пособие для вузов, колледжей, лицеев, гимназий и школ / БГУ. – Минск, 1997. – 446 с.

5. Коўкель, Л. Прыватныя кнігазборы на тэрыторыі Вялікага княства Літоўскага эпохі асветніцтва (Праблемы і магчымасці даследавання) / Л. Коўкель // Матэрыялы Другіх Кнігазнаўчых чытанняў «Кніжная культура Рэчы Паспалітай» (Мінск, 15–16 верасня 2000 г.). – Мінск : Красіка-Прынт, 2002. – С. 179–187.

6. Кузьменкова, Л. О восстановлении и возобновлении работы библиотеки [Брестской городской библиотеки им. А.С. Пушкина] // Заря. – 1944. – 29 сент.

7. Неміроўскі, Я.Л. Каталог выданняў Ф. Скарыны / Я.Л. Неміроўскі // Францыск Скарына і яго час : энц. давед. – Мінск : БелСЭ, 1988. – С. 359–360.

8. Покало, М.И. История библиотечного дела БССР. – Минск : Высш. шк., 1986.

9. Рошчына, Т. Бібліятэкі Радзівілаў / Т. Рошчына // Вялікае княства Літоўскае : энцыклапедыя : у 2 т. – Мінск : БелЭН, 2007. – Т. 1.

10. Рощина, Т.И. Проект «Radziviliana» : проблемы и пути реализации // Программа ЮНЕСКО «Память мира» : деятельность б-к, архивов, музеев по сохранению документального наследия : материалы междунар. конф., Минск, 30 нояб. – 1 дек. 2006 г. / Т.И. Рощина ; НББ ; сост. Г.В. Киреева. – Минск : Красико-Принт, 2007.

11. Симановский, И.Б. Развитие библиотечного дела в БССР, его итоги и перспективы : к 40-летию Великой Окт. социалист. революции / И.Б. Симановский // 40 лет библиотечного строительства в СССР. – М., 1958. – С. 191–286.

12. Сообщение о восстановлении библиотеки Академии наук БССР // Сов. Белоруссия. – 1945. – 3 янв.

13. Сообщение о восстановлении библиотеки Белорусского государственного университета // Сов. Белоруссия. – 1944. – 15 нояб.

14. Справка председателя Комитета по делам культурно-просветительных учреждений при СНК БССР П.В. Люторовича о состоянии библиотечного дела в республике // Библиотечное дело в БССР : документы и материалы 1941–1958. – Минск : Вышейш. шк., 1984. – С. 37–39.

15. Умецкая, Е.С. Издания на русском языке XIX – начала XX в. // Кніга Беларусі. 1517–1917 : зводны каталог. – Мінск, 1986. – С. 291–308.

16. Цыганков, Э.Н. К 50-летию Государственной библиотеки БССР им. В.И. Ленина (1922–1972) : (в помощь докладчику) / Гос. б-ка БССР им. В.И. Ленина. – Минск, 1972. – 18 с.

17. Nemirovskij, E. Gesamtkatalog der Fruhdruke in kyrilische Schrift. Band 3. Die Prager Druckerei von Francisk Skorina. – Baden-Baden, 1998. – 405 p.

Переклад Ю. Ворони

У ПОШУКАХ ШЛЯХІВ ПОКРАЦАННЯ ІМІДЖУ БІБЛІОТЕКАРЯ (За матеріалами зарубіжної фахової періодики)

ІСНУЮЧІ стереотипи, що стосуються бібліотек і бібліотекарів і часто кидають тінь на професію, добре відомі фахівцям. «Фізично» вони часто невловимі, оскільки поширюються неформально. Більшість працівників знають ці стереотипи дуже добре і так само добре відчувають на собі їхній негативний вплив.

Такі уявлення існують не лише в розповідях окремих людей, вони постають перед нами у карикатурних персонажах фільмів, у літературі й навіть у коміксах. Подібна ситуація не може бути випадковою.

У дослідженнях, проведених фахівцями з бібліотечної справи різних країн, простежується три основні стереотипи бібліотекарів. Найпоширеніший із них є відверто негативним. Сама бібліотека асоціюється у даному випадку з похмурим казенним приміщенням, повним недоступних книжок, де працюють такі ж похмурі та непривітні люди. Цей стереотип поділяє більша частина суспільства, власне та, яка бібліотеками не користується.

З розвитком інформаційних технологій та відчутною підтримкою освіти на всіх рівнях у сприйнятті частини користувачів бібліотек з'явився новий, більш поміркований, хоча й, знову ж таки, малопривабливий стереотип бібліотекаря. Його бачать як фахівця своєї справи, котрий добре знається на інформаційних технологіях, але є людиною байдужою і зверхньою.

Крім цих двох, існує ще й третій, позитивний, стереотип. Він містить схвальну характеристику бібліотек, відображає користь, яку вони несуть для суспільства, дає гідну оцінку рівню професійної підготовки бібліотекарів. Шкода тільки, що поширений він у дуже вузькому колі бібліотечної громадськості.

У минулому, коли друковане слово було основним джерелом інформації, професія бібліотекаря вважалася однією з шанованих. Упровадження цифрових носіїв, Інтернету стало для бібліотек могутнім викликом, примусило їх переглянути деякі існуючі підходи, вдатися до застосування нових форм роботи. Негативний стереотип бібліотеки містить багато рис, котрі вочевидь не мають нічого спільного з сучасним станом речей. Корінь такого підходу, що криється у пов'язуванні бібліотек виключно з книжками, свідчить про застиглість громадської уяви і необізнаність із сучасними реаліями.

У суспільній свідомості продовжує побутувати думка про те, що у бібліотеках не роблять нічого, крім того, що видають книжки і читають їх самі. З такої точки зору виходить, що кожен бібліотекар, не залучений до безпосереднього обслуговування користувачів (особливо це стосується великих бібліотек), сприймається суспільством як представник бюрократичної машини і, безперечно, є зайвим.

У негативному іміджі бібліотекар постає як людина пасивна, безпорадна і просто невдаха. Частенько йому приписуються ще й деякі комплекси, аж до пси-

хічних розладів. Саме через **Н. Богун** таке сприйняття бібліотека розглядається як місце тихої й спокійної праці (щось на зразок заслання), де можуть працювати тільки безініціативні та загальмовані особи. На додаток, бібліотекарів змальовують як людей немодних і позбавлених стилю. Існуюча фемінізація професії внесла свій завершальний штрих до загального іміджу працівника бібліотеки: жінка невизначеного віку в окулярах із зібраним на потилиці у пучок волоссям.

Сучасна бібліотечна громадськість стурбована таким станом речей і таким підходом, негативний вплив яких проявляється в окремих країнах у невисокому соціальному забезпеченні і суспільному статусі професії і, як результат, відчутному браку молодих працівників.

Зрозуміло, стереотипи рідко зникають самі по собі. Щоб їх змінити або замінити іншими, а тим більше покращити, треба вдатися до активних цілеспрямованих дій. Проте навіть тоді не можна розраховувати на швидкий результат – зміни настануть не відразу і не будуть всеохоплюючими, цей процес є поетапним і дуже довгим.

Як кожен витвір свідомості, стереотип піддається модифікації і через контакт із відмінною від нього дійсністю, і через нову (відмінну від нього) інформацію. Таким модифікатором змін може стати бібліотечна практика, позбавлена застарілих чинників і рис, що формують сам стереотип, – така, котра сприяла б створенню нових поглядів. Потрібно розробити відповідну концепцію, в рамках якої конкретизувати на прямих продуктивного професійного розвитку.

Намагаючись покращити імідж бібліотечного працівника і підвищити престиж бібліотечного фаху, керівництво зарубіжних бібліотек вдається до таких заходів, як зміна назв бібліотечних посад (слово «бібліотекар» виводиться з ужитку, натомість з'являються назви «менеджер з інформації», «медіа спеціаліст») та функцій бібліотечного працівника, коли, наприклад, його обов'язки з надання послуг на пункті обслуговування замінюються новими – заходами із залучення нової аудиторії.

Іншим дієвим засобом покращання існуючої думки про бібліотекарів є повна професіоналізація бібліотечного персоналу. Тобто необхідно позбутися аматорства, а приймати на роботу, що потребує кваліфікації і передбачає співробітництво з користувачами, виключно фахівців. Ними можна вважати осіб з інформаційно-бібліотечною кваліфікацією або інших спеціалістів, освіта яких відповідає роботі у бібліотеці.

Характерною тенденцією на сучасному етапі є використання у бібліотечній практиці сучасних ринкових технологій управління персоналом. Так, підбираючи кадри, бібліотечне керівництво спирається на моделі компетентності (сформульований перелік основних знань, навиків і умінь, необхідних працівникові

для роботи на певній посаді). Це сучасна методика, що дозволяє наймати на роботу вже підготовлений персонал, здатний реалізовувати поставлені завдання. Відповідно до цього розробляються плани занять із підвищення кваліфікації і продовження освіти.

Для громадськості показовими рисами високого професіоналізму є комунікабельність, інноваційність, високий загальноосвітній рівень. Саме вони створюють позитивний імідж працівника. Аналіз списків компетенцій багатьох бібліотек показав, що саме ці компетенції є серед основних вимог до працівників.

Дані, отримані шляхом анкетування різних категорій населення, засвідчили зменшення престижу бібліотечного фаху було спричинене зменшення значення книги. Якщо врахувати зростання ролі інформації, а доступ до неї стає все необхіднішим для сучасної людини, то бібліотечний фах має всі шанси на своє відродження, оскільки саме інформація є сферою діяльності бібліотек. І тут найвідчутніше проявляється необхідність наявності високої кваліфікації та загального освітнього рівня бібліотечних працівників. Як свідчить практика, користувачі звертаються до бібліотекарів не стільки із запитом щодо конкретної інформації, скільки з проханням допомогти в її пошуку в електронному середовищі.

Як відзначають дослідники, зазвичай брак професіоналізму помітний у невеликих бібліотеках. З цієї точки зору як позитивне явище можна розглядати їхню інкорпорацію у бібліотеки великі, навіть мегабібліотеки. Подібні процеси спостерігаються у розвинених країнах: там створюються бібліотечні концерни, об'єднання з єдиними базами даних та книгосховищами спільного користування. Від цього у першу чергу виграє користувач, адже доступ до інформації спрощується у багато разів. Але виграє і бібліотечний фахівець, оскільки робота в таких умовах розкриває нові перспективи.

Одним із прикладів знайдення способу подолання негативного іміджу є досвід датських бібліотекарів, які започаткували роботу читачьких груп у цифровому форматі. Це дозволяє бібліотекарям спілкуватися з користувачами он-лайн. Публічні бібліотеки можуть тут використати всі засоби, що їх надає Web 2.0, а також залучити зайнятих читачів, яким не вистачає часу для фізичного відвідування бібліотеки.

Ще недавно забуті читачькі групи, такі популярні в Данії у першій половині минулого століття, зараз переживають період відродження. До певної міри це пояснюється розфрагментованістю суспільства та відособленістю громадян. У читачькій групі її учасники знаходять собі однодумців, з якими можуть поділитися своїми поглядами і переживаннями. Бібліотеки безпосередньо зацікавлені у розвитку таких груп – і як способу дістатися до читачів (своїх майбутніх користувачів), і як способу вивчити коло їхніх інтересів.

Читачькі групи приваблюють учасників тим, що їхня діяльність зосереджується виключно навколо прочитаного і не вимагає ніякої академічної підготовки чи відношення до сфери літератури. Метою

діяльності читачької групи є не лише краще розуміння кожним учасником прочитаного, але й обмін індивідуальним досвідом щодо процесу читання. По-іншому складаються й відносини між читачем/користувачем і бібліотекарем. Учасник групи сприймає його як рівного собі співрозмовника. При спілкуванні у читачькій групі не допускаються зауваження щодо можливого браку знань чи компетенції стосовно літератури.

Говорячи про «цифрові» читачькі групи, ми розуміємо, що дискусії відбуваються у вебі. Учасники таких груп не збираються в одній кімнаті, як це буває традиційно, вони беруть участь у дискусіях стосовно обговорюваної книги незалежно від того, де зараз перебувають. Єдиною необхідною умовою для участі є доступ до комп'ютера, де можна читати і писати свої коментарі. До таких читачьких груп входять від 15 до 30 учасників, і членство у них є безкоштовним. Слід лише написати керівникові (бібліотекареві) і відповісти на кілька запитань щодо віку, статі, місця проживання та читачьких уподобань. У датському проекті «Читачький клуб» працюють 34 бібліотекарі, залучено 270 учасників, об'єднаних у 23 читачькі групи.

Робота у таких групах, проте, має і свої недоліки. З одного боку, вона забезпечує учасникам велику свободу і гнучкість графіків, але негативним є брак відповідальності її членів, коли йдеться про діяльність у групі кожного окремо. Мається на увазі, що, попри велику кількість учасників групи, активну участь у дискусії беруть зазвичай лише кілька осіб, через що розмова є повільною і млявою. Однією з причин цього учасники називають письмову форму спілкування.

Керівниками читачької групи працюють зазвичай один або два бібліотекарі. Їхнім завданням є сформувати групу за певним профілем та вести її роботу. Бібліотекар вибирає тему і пропонує кілька книг для обговорення, решту видань до цієї теми додають учасники групи. Обмежень стосовно вибору тем немає, завданням же бібліотекаря є розпочати дискусію, стежити за її перебігом і, при потребі, коригувати чи спрямовувати у потрібне русло. Важливим для бібліотекаря є зберігання балансу між своїми обов'язками керівника (крім вирішення організаційних моментів, він має забезпечити групу додатковими відомостями щодо автора, періоду його творчості, літературного жанру) та роллю звичайного учасника дискусії.

Обов'язки бібліотекаря як керівника читачької групи значно відрізняються від звичних бібліотекарських, вони вимагають додаткової компетенції там, де справа стосується роботи з новими формами і засобами комунікації та популяризації. На відміну від інших літературних дискусій, у цифрових читачьких групах бібліотекар, який є керівником групи, виступає не лише як людина, котра веде літературну дискусію, але, в першу чергу, як популяризатор своєї бібліотеки.

Даний проект є надзвичайно корисним, оскільки він, сприяючи підтримці читання і залученню нових користувачів, дає можливість осучаснити і змінити на краще імідж бібліотечного працівника. Те, що все

спілкування відбувається у вебі, демонструє глибоку обізнаність бібліотекарів із новітніми технологіями. Вони виступають не просто як хранителі книжкової мудрості, експерти чи радники, але як активні блогери, жваві, компетентні й цікаві співбесідники, котрі йдуть у ногу з часом.

Становлять інтерес напрацювання британських учених. Досліджуючи проблеми у бібліотечній сфері, вони акцентують увагу на необхідності підвищення ефективності роботи керівництва бібліотек, зокрема розвитку якостей лідерства.

З кінця 80-х років минулого століття концепція «розвитку лідерства» перестала бути дискусійною і перейшла у розряд загальноновизнаних. Як твердять фахівці, ефективність та успішність роботи керівника бібліотеки значною мірою залежить від його лідерських здібностей, харизми і вміння мобілізувати підлеглих. Дослідники наполягають, що трансформація бібліотек та сфери інформаційних послуг неможлива за умов відсутності справжніх лідерів.

Як показали результати досліджень британських науковців, на жаль, лідерство не є явищем, характерним для бібліотечної сфери. За визначенням самих бібліотекарів, основна маса керівників бібліотек не сприймає себе з лідерських позицій, вони є людьми книг, часом можуть бути авторами, але не лідерами. Та й взагалі риси, притаманні лідеру, дуже відрізняються від рис, властивих бібліотекареві.

Дослідження показують, що серед бібліотечних фахівців вищої ланки практично відсутнє прагнення зайняти пост керівника або стати лідером. Причини цього, за словами самих бібліотечних працівників, можуть бути різними: від небажання брати на себе тягар, який передбачає посада керівника, до такого пояснення: «Багато людей є надто розумними для того, щоб хотіти бути керівником». А загалом очевидно, що брак лідерства у бібліотечній сфері є об'єктивною реальністю, яка не підлягає сумнівам.

Щоб подолати цей недолік, навчальні заклади деяких країн, починаючи з 1990-х років, запровадили програми з підготовки лідерів у бібліотечній сфері. Основою таких програм є твердження, що лідерства можна навчитися, пройшовши спеціальний курс навчання і отримавши відповідну підготовку.

Навчальні програми з лідерства в бібліотечній сфері поки що найбільше розвинені у США, є у Великій Британії, Канаді та Австралії. Залучаються до них не всі бажуючі, а лише ті, хто має для цього потрібну підготовку. Їхніми учасниками можуть стати бібліотечні фахівці з не менш ніж п'ятирічним досвідом роботи на керівній чи адміністративній посаді або за наявності вченого ступеня.

Проблемою таких навчальних програм є те, що не існує чітких визначень і параметрів, за якими особа стає лідером. Серед основних рис, притаманних лідерам, визначають чесність, бачення перспективи, здатність надихнути інших і компетентність. Як зазначає британський дослідник Дж. МакГреггор Бернс, лідерство відрізняється від управління тим, що зачіпає не лише голову, але й серце.

Наразі існує небагато відомостей стосовно того, якими є результати навчання за цими програмами, але ті, котрі є, свідчать, що (за твердженнями самих учасників) багатьом вдалося запалитися новими ідеями, розвинути у себе лідерські навички, навчитися, яким чином слід здійснювати зміни, як спілкуватися з людьми, щоб повести їх за собою.

Дискусії навколо іміджу бібліотекаря та його сприйняття широкою громадськістю відбувалися неодноразово і здебільшого їхнім висновком було одне: для підвищення свого суспільного статусу сучасні бібліотекарі повинні ширше проявляти себе як фахівці в галузі інформації, спеціалісти у сфері культури, інформаційні архітектори і т. ін. Коло їхніх обов'язків давно вийшло за межі організації свого книжкового фонду та його видачі. У сучасному суспільстві, пронизаному новітніми технологіями і позначеному бурхливим розвитком, не можна уникати нових викликів, їх треба приймати і активно йти вперед.

Список використаної літератури

1. Cook L. Another kick at the image issue // Feliciter. – 2007. – Issue 2.
2. Dilevko J., Gottlieb L. The portrayal of librarians at the end of the twentieth century // The Library Quarterly. – 2004. – Vol. 74, No. 2. – P. 152–180.
3. Editorial : Our professional image // Library Philosophy and Practice. – 2007. – December.
4. Griffin D. Grow your professional abilities // Information World Review. – 2008. – Issue 242. – P. 17–18.
5. Gruszecka H. Tradycja i nowoczesnosc bibliotek // Bibliotekarz. – 2005. – Nr. 11. – S. 5–10.
6. Joint N. Digital libraries and the future of the library profession // Library Review. – 2007. – Vol. 57, No. 1. – P. 12–23.
7. Kruszewski T. Wizerunek bibliotekarzy w opiniach ich nastepcow // Bibliotekarz. – 2005. – Nr. 10. – S. 8–12.
8. Luthmann A. Librarians, professionalism and image : stereotype and reality // Library Review. – 2007. – Vol. 56, No. 9. – P. 773–780.
9. Mullins J., Linehen M. Are public libraries led or managed? // Library Review. – 2006. – Vol. 55, No. 4. – P. 237–248.
10. Singer Gordon R. Think trends, not types // Library Journal. – 2006. – Vol. 131, Issue 11. – P. 44.
11. Stevens N.D. The last librarian // American Libraries. – 2001. – Vol. 32, No. 9. – P. 60–65.
12. Tawfik R. Wizerunek bibliotekarza w srodowisku lokalnym na przykladzie bibliotek w Gorzowie Wlkp. Raport z badan // Bibliotekarz. – 2008. – Nr. 4. – S. 13–15.
13. Waniek B. Ludzie, czytajcie! // Bibliotekarz. – 2008. – Nr.1. – S.11–13.
14. White H.S. The successful future of the librarian : bookman or knowledge worker? // Australian Academic & Research Libraries. – 2003. – Vol. 34, No. 1.
15. Wojciechowski J. Stereotyp okresla swiadomosc // Przegląd biblioteczny. – 2006. – Rocz. 74, Nr. 4. – S. 429–443.

НАУКОВА БІБЛІОТЕКА В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

ДІЯЛЬНІСТЬ бібліотек у кардинально новому суспільстві – суспільстві інформаційних технологій, показала, що багато з них змогли гармонійно вписатися в інформаційний простір країни, й засвідчила, що бібліотеки – найбільш стабільна складова інформаційних ресурсів держави. Використовуючи організаційно-технологічні нововведення, бібліотеки виробили нову методологію взаємодії з користувачами, що дозволило здійснити перехід на якісно новий рівень їхнього інформаційного забезпечення.

Все це повною мірою стосується роботи Івано-Франківської ОУНБ ім. І. Франка. Та перш ніж розповісти про напрацювання нашого закладу, хочу поділитися роздумами про те, якою є місія наукової бібліотеки у наш час.

Оскільки інформація вважається сьогодні головним досягненням людства і велика її частина акумулюється у бібліотеці, то, відповідно, – головною місією наукової бібліотеки є *інформаційна*. Реалізується вона за декількома напрямками.

Першим – є входження бібліотеки до інформаційного простору – як світового, так і загальноукраїнського та регіонального. Сьогодні наукову бібліотеку не можна навіть уявити без комп'ютерів, Інтернету, електронної бібліотеки, тематичних, бібліографічних і повнотекстових баз даних, мережних послуг. Так, ОУНБ ім. І. Франка значно підвищила рівень інформаційного обслуговування користувачів, запровадивши автоматизацію внутрішніх процесів бібліотечної роботи, підключившись до локальних мереж, створивши автоматизовані бібліотечно-інформаційні системи.

2001 р. тут було відкрито Інтернет-центр у рамках проекту „Інтернет для публічних бібліотек (LEAP)”. І тепер відвідувачі можуть отримувати в Мережі потрібну інформацію. У 2003 р. було створено веб-сайт, який нині містить електронний каталог (ведеться з 2004 р. із використанням автоматизованої інформаційної бібліотечної системи „ІРБІС”), 5 тематичних баз даних із можливістю віддаленого пошуку і замовлення літератури. В системі, що відповідає міжнародним стандартам сумісництва БД, застосовуються всі основні бібліотечні технології, надається доступ до баз даних Бібліотеки через Інтернет.

Другим напрямом реалізації інформаційної місії є забезпечення конкурентоспроможності бібліотеки в умовах інформаційного ринку та знаходження нею свого місця в інформаційному просторі – і не тільки України, а й світовому. Про успішну діяльність ОУНБ ім. І. Франка на цьому шляху свідчить статистика відвідань її сайту: у 2007 році – 27,6 тис., 2008 – 31,5 тис. користувачів. За адресою www.lib.if.ua відвідувачі дізнаються про події та заходи у Бібліотеці, нові надходження, переглядають галереї картин, книжкові виставки, фото із зустрічей та презентацій.

Онлайнному відвідувачу надаються довідкові послуги в режимі реального часу, приміром, запроваджено популярну форму „Запитання та відповіді”.

У рамках проекту „Вікно в Америку” користувачі Бібліотеки мають безкоштовний доступ до англійсь-

ної електронної бази даних періодичних та книжкових видань EBSCO.

Л. Бабій

Нині відвідувачі, як відомо, приходять до бібліотеки не стільки за книгою, скільки за конкретною інформацією. Сьогодні, коли доступ до Інтернету можна отримати у багатьох місцях, звернення до бібліотеки дає перевагу, оскільки тут є друкована продукція (книги, журнали, ксерокопії) і, все частіше, – цифрова: на дискетах, дисках, флеш-картах пам'яті. І вже сама кількість користувачів ОУНБ ім. І. Франка, яких більше 23 тисяч, свідчить про популярність бібліотеки як джерела отримання інформації.

Крім того, робиться все для того, щоб відвідувачі цінували не лише інформаційні ресурси Бібліотеки, а й знаходили порозуміння з її працівниками. Адже, як відомо, нині зростає кількість людей, які відчувають дефіцит спілкування.

Оптимальне використання наявного інформаційного потенціалу – третій напрям реалізації інформаційної місії бібліотеки.

Практика користування Інтернетом виявила проблему достовірності та інтелектуального рівня інформації в ньому. Адже багато сайтів поповнюються аматорами. І саме бібліотекарі повинні виступати експертами в оцінці достовірності інформації, її подачі та інтерпретації на сайтах, куди мають доступ відвідувачі Бібліотеки. Тому працівники наукової бібліотеки пропонують користувачам лише перевірену інформацію.

ОУНБ ім. І. Франка, визначивши пріоритетом інформаційну місію, максимальне використання комп'ютеризації, разом з тим, дотримується принципу: „Від комп'ютера – до книги”. Адже бачити місію наукової бібліотеки у наданні користувачам потрібної інформації тільки через Інтернет – це звужений погляд, мода вчорашнього дня.

Робота з відвідувачем починається з виконання його конкретного запиту. Водночас з'ясується, для чого йому ця інформація, інтелектуальний, професійний рівень цієї людини та можливості впливу на неї як споживача інформації. Ми намагаємося відійти від терміна „користувач інформації”, замінивши його поняттям „інформаційний партнер бібліотеки”. Тому пріоритетом є обслуговування постійних і кваліфікованих відвідувачів, чий запити намагаємося максимально повно задовольнити.

Слід зазначити, що в нашому регіоні ОУНБ ім. І. Франка не має конкурента, котрий запропонував би більш об'ємну, якісну інформацію та надавав би професійну допомогу користувачам в її відборі. Саме завдяки цьому Бібліотека виконує також свою *соціокультурну місію* і як науковий заклад здійснює вплив на інтелектуальне життя регіону, розвиває і спрямовує соціальну активність громадян, не переслідуючи політичних, економічних та інших вигод.

Важливим завданням кожної ОУНБ як єдиної регіональної наукової бібліотеки універсального профілю є повне і всебічне розкриття унікальності свого регіону, його наукового, культурного, духовного багатства.

Саме у цьому й полягає її специфіка. Тому *краєзнавчий напрям* – один із найвагоміших у роботі Бібліотеки.

З цих позицій Прикарпаття – благодатне поле для діяльності. Історичне і культурне надбання краю включає: археологічні пам'ятки Галицького національного заповідника „Давній Галич”, славу Галицько-Волинського князівства, перлину православ'я „Манявський скит”, з яким пов'язані імена легендарної Роксолани та народних героїв – О. Довбуша, С. Бандери, О. Гірника, митців – І. Франка, В. Стефаніка, М. Черемшини, С. Пушика, Т. Мельничука та ін. Багатство казкової природи, фольклору, різнобарв'я етнічних особливостей гуцулів, бойків, лемків – також серед прикметних ознак Прикарпаття. До цього ще можна додати науковий потенціал регіону, його реалії, перспективи розвитку.

Історії краю, науковому доробку його відомих людей, ювілейним датам присвячувалися підготовлені Бібліотекою бібліографічні покажчики, зокрема: „Археологічні скарби княжого Галича”, „ЗУНР і Прикарпаття”, «Товариство „Просвіта”: історія і сучасність», „Широкий світ малої батьківщини: історія населених пунктів Івано-Франківщини”, „Славетна галичанка: Роксолана в історії, літературі, мистецтві”, „Іван Франко і Прикарпаття”, „Етнографічні регіони Прикарпаття: матеріальна і духовна культура”, „Життя і чин Степана Бандери”. Побачили світ два випуски каталогу „Друковане слово Прикарпаття”, до якого ввійшло понад 2 тис. назв книг.

Бібліотека своєю діяльністю сприяє залученню краян до істинних духовних, моральних, культурних цінностей. Причому значна увага приділяється безпосередньому спілкуванню користувачів із відомими людьми, серед яких були: академіки В. Качкан, І. Лымишин, Р. Яремійчук, професори С. Генік, О. Слоньовська, С. Пушик, Д. Фрейк, митці М. Фіголь, Б. Губаль, З. Слободян, Х. Фіцалович, М. Корпанюк, М. Кривень та багато-багато інших.

Цього року Бібліотека розпочала втілення в життя творчого проекту „Вчені Івано-Франківщини”, який представляє науковий доробок науковців регіону з різних галузей знань. Уже відбулися зустрічі з академіками – істориком В. Грабовецьким та фізиком О. Адаменком.

Майже десять років ОУНБ ім. І. Франка є асоційованим членом Івано-Франківського відділення Наукового товариства ім. Шевченка, тісно співпрацює з обласними організаціями національних спілок письменників, художників, краєзнавців, наукових та інженерних об'єднань країни, Товариством винахідників та раціоналізаторів України тощо. Проведено багато резонансних заходів, які викликали значний інтерес не лише користувачів, а й ділової та інтелектуальної еліти краю.

Завдяки такій різноплановій діяльності Бібліотека фактично стала соціокультурним центром регіону, який реалізує свої проекти, проводить масштабні просвітницькі заходи та акції, а також постійно збирає та надає інформацію про всі аспекти життя Прикарпаття; є магнітом, ядром, навколо якого згруповані державні, громадські та творчі організації, підприємства, товариства, навчальні заклади та окремі люди.

Важливою місією наукової бібліотеки є *соціальна*. Тому значне місце в діяльності ОУНБ ім. І. Франка займає робота з людьми з фізичними обмеженнями, хворими, соціально незахищеними, похилого віку та ін. Для них збирається інформація про права людини, організації, до котрих можна звернутися при потребі, гарячі телефонні номери, години прийому народних депутатів, відомості щодо волонтерів.

Відвідувач бібліотеки може забажати будь-яку інформацію. Адже «Александрійський маніфест про бібліотеки: інформаційне суспільство в дії» містить таке положення: „Унікальна роль бібліотек та інформаційних центрів полягає в тому, що вони відповідають на конкретні запитання та потреби індивідуумів”.

Враховуючи це, ОУНБ ім. І. Франка, урізноманітнює форми своєї діяльності, поставивши за мету задовольняти потреби конкретної людини. Одним із аспектів цієї роботи є донесення до громадян рішень місцевої влади, інформування про новини у законодавстві.

Роботу бібліотеки регіону можна наочно продемонструвати навіть геометричними координатами. Горизонтальним вектором залишається її першочергова місія – традиційне зберігання друкованої продукції, котра століттями була матрицею, в яку вносили зміст, суть людського розуму і духу. Тому й сьогодні більшість відвідувачів ОУНБ ім. І. Франка – читачі, які не уявляють свого життя без книг.

Вертикальним вектором, котрий націлений у майбутнє, є креатив, неординарність рішень, нова інтерпретація традиційного. Бібліотеки перетворилися з пунктів видачі книг на культурні центри з творчими студіями, де є можливість відпочити, поспілкуватися у невимушеній атмосфері, а тепер ще додалися комп'ютерні читальні.

Місія наукових бібліотек може реалізовуватися лише при чіткому формулюванні завдань та їхньому усвідомленні працівниками, які сьогодні мають бути інформаційними навігаторами, професіоналами, експертами у пошуку інформації. Визначаючи критерії придатності бібліотекарів до роботи у сучасній бібліотеці, можна скористатися вимогами до „ідеального керівника”, розробленими американськими та японськими психологами. Отже, працівник повинен бути: з міцним характером, але гнучким; серйозним, але з почуттям гумору; дружелюбним, але вміти витримувати дистанцію; відданим справі, але не втрачати голову від успіхів та поразок; мрійливим, але вольовим; готовим ризикувати, але здатним прораховувати все наперед. І таких працівників у Бібліотеці є багато. Саме вони втілюють теоретичні ідеї у своїй роботі.

Тож, як показує практика, Івано-Франківська ОУНБ ім. І. Франка повноцінно виконує свої інформаційні, соціокультурні та соціальні функції. Маючи досвід на шляху новацій, ми впевнені, що всі бібліотеки можуть апробувати нові форми та освоювати перспективні напрями роботи.

Дуже хотілося б, щоб ця стаття стала приводом для дискусії з колегами, котрі могли б поділитися своїми напрацюваннями, висловити свої думки.

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ БІБЛІОТЕКИ-КЛУБУ І БІБЛІОТЕКИ-МУЗЕЮ

СУСПІЛЬНІ зміни останнього десятиріччя істотно позначилися на умовах функціонування публічних бібліотек. Необхідність адаптації до економічних реалій сьогодення, а також пошуку нових шляхів розвитку зумовили створення таких моделей публічної бібліотеки, як бібліотека-клуб та бібліотека-музей. І це зрозуміло, враховуючи полістилістичний характер розвитку сучасної культури, як констатують дослідники. Очевидно, що і Україна не стоїть осторонь цих процесів.

Тому дивним виглядає відсутність у вітчизняному бібліотекознавстві ґрунтовних досліджень діяльності публічних бібліотек нових моделей. Тим більше, що випадки об'єднання сільської бібліотеки з клубом мали місце ще в 1991–1992 роках.

Бібліотека-клуб і клуб-бібліотека – це заклади, де поєднуються бібліотечні та клубні форми роботи. Залежно від того, які форми переважають, формулюється назва таких утворень. Ініціатива організації на базі бібліотеки і клубу одного закладу належить виключно місцевій владі. Відбувається це, як правило, у сільських населених пунктах із малою кількістю жителів з метою «оптимізації» використання бюджетних коштів.

Варто сказати, що Україна не є піонером у вказаній царині. Такий досвід досить розповсюджений у країнах колишнього СРСР, зокрема Російській Федерації та Білорусі. Більше того, в Білорусі навіть функціонують клуби соціально-культурних послуг, які поряд із традиційною діяльністю здійснюють соціально-побутове обслуговування населення. Тут надаються послуги фотографа, шевця, проводиться огляд населення медичним працівником, є можливість сплатити комунальні послуги тощо [14].

В Україні відсутнє нормативно-правове забезпечення діяльності бібліотеки-клубу. В даному випадку можна використовувати аналогію законодавства. Тому існують формальні причини для невиплати доплати за стаж роботи бібліотекарям, які працюють у бібліотеці-клубі.

Натомість клуби-бібліотеки «легалізовані» постановою Кабінету Міністрів України від 12.11.1998 № 1775 «Про нормативи забезпечення населення клубними закладами» [3]. Так, відповідно до цього нормативно-правового акта, до закладів культури клубного типу належать сільські, селищні, міські, районні, обласні будинки і палаци культури, клуби, народні доми, клуби технічної та художньої творчості, клуби-бібліотеки, центри дозвілля, клуби-кафе, культурно-спортивні центри тощо.

Ще раніше наказом Міністерства культури України від 29.04.1991 № 82 затверджено Тимчасове положення про клубні заклади системи Міністерства [5]. Відповідно до цього документа, клуби-бібліотеки – це клубні заклади, які суміщають свою основну функціональну діяльність з роботою, притаманною бібліотекам. У 2007 р. на сайті Міністерства культури і туризму України було розміщено проект нового положення про клубний заклад [7]. До цього документа є ряд зауважень щодо відповідності його чинному законодавству України. Але з переліку клубних закла-

дів вже пропонується вилучити багатопрофільні, в тому числі й клуби-бібліотеки. Оскільки відсутня будь-яка інформація про затвердження нового положення про клубний заклад, продовжує діяти положення 1991 року. А отже, на сьогоднішній день клуби-бібліотеки однозначно належать до клубних закладів. Це значить, що працівник такого закладу не може отримувати доплату за бібліотечний стаж роботи.

Часто у штаті клубу-бібліотеки значиться одна особа – завідувач. Цей працівник має освіту і досвід роботи лише в одній сфері. А для того, щоб виконувати обов'язки бібліотекаря чи клубного працівника, потрібно мати спеціальні знання.

Ще одна серйозна проблема, яка до сьогодні не вирішена державою, – статистичний облік таких закладів. Адже, звітуючи про свою діяльність за рік, вони заповнюють як форму 6-нк (бібліотечну), так і форму 7-нк (клубну). Таким чином відбувається спотворення державних статистичних даних: фактично існує один заклад (клуб-бібліотека чи бібліотека-клуб), але на папері їх цілих два. Це, до речі, досить непоганий спосіб приховати скорочення мережі закладів культури.

В Україні відсутній будь-який аналіз діяльності бібліотек-клубів та клубів-бібліотек, а також немає інформації щодо кількості таких закладів.

Керуючись постановою Кабінету Міністрів України від 12.11.1998 № 1775 «Про нормативи забезпечення населення клубними закладами», органи місцевого самоврядування можуть не лише об'єднувати бібліотеки з клубами, але й віднаходити інші шляхи прихованої ліквідації бібліотек, оскільки у п. 7 вказаних нормативів зазначено, що вони «запроваджуються як орієнтовний напрям організації системи культурного обслуговування населення міст, селищ, сіл та не обмежують ініціативи місцевих державних адміністрацій і органів місцевого самоврядування» [3]. Отже, приєднуючи бібліотеку до клубу, можна просто не враховувати мінімальні соціальні нормативи забезпечення населення публічними бібліотеками в Україні, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 30.05.1997 № 510 [4]. Тим більше, юристи пояснюють: якщо маємо два рівнозначні нормативно-правові акти, які перетинаються в регулюванні одного питання, слід керуватися тим, який був виданий пізніше...

Тексти обох постанов Кабінету Міністрів України (№ 1775 і № 510) готувалися тоді ще Міністерством культури і мистецтв. У зв'язку з цим виникає запитання: чи погоджувався проект нормативів забезпечення населення клубними закладами з підрозділом, який безпосередньо відповідає за державну політику у сфері бібліотечної справи?

Деякі обласні універсальні наукові бібліотеки, хоч якимось чином заповнити юридичні прогалини у визначенні статусу та основних напрямів діяльності

Н. Розколупа

бібліотек-клубів та клубів-бібліотек, розробили типові положення про такі заклади. Наприклад, Одеська ОУНБ ім. М. Грушевського запропонувала Типове положення про бібліотеку-клуб ще у 1996 році [13]. Але у цьому документі, звичайно, не вдалося дати відповіді на ключові питання. Бібліотека-клуб тут розглядається як своєрідний симбіоз двох закладів, що входить як до структури ЦБС, так і до системи клубних закладів. І вини бібліотекарів, які склали цей документ як методичні поради, у такому визначенні статусу бібліотеки-клубу немає. Очевидно, що ця проблема вимагає вирішення на державному рівні.

На відміну від бібліотеки-клубу ініціатива перетворення звичайної публічної бібліотеки у бібліотеку-музей належить самим бібліотечним працівникам. Це пов'язано з пошуком нових форм роботи, бажанням заповнити лакуну в культурному житті громади, а також із досить високим рівнем розвитку бібліотечного краєзнавства.

Виділяють три основні моделі бібліотек-музей:

- історико-етнографічні (краєзнавчі);
- літературні, в т. ч. меморіальні;
- народного мистецтва [11].

Але чи всі ці заклади відповідають своїй назві?

Окремого нормативно-правового акта, який би регламентував діяльність бібліотек-музей, не існує. Тому потрібно користуватися законодавством у сфері бібліотечної та музейної справи. За аналогією, бібліотеку-музей можна визначити як заклад, котрий поєднує функції бібліотеки та музею.

Відповідно до Закону України «Про музеї та музейну справу», музей – культурно-освітній та науково-дослідний заклад, призначений для вивчення, збереження та використання пам'яток природи, матеріальної та духовної культури, прилучення громадян до надбань національної і світової історико-культурної спадщини. Основними напрямками музейної діяльності є культурно-освітня, науково-дослідна діяльність, комплектування музейних зібрань, експозиційна, фондова, видавнича, реставраційна, пам'яткоохоронна робота.

Фонди музею складаються із сукупності пам'яток природи, матеріальної і духовної культури, які мають художнє, історичне, етнографічне та наукове значення (далі – пам'ятки), незалежно від їхнього виду, місця створення і форм власності [1].

У Положенні про Музейний фонд України, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 20.07.2000 № 1147, наводиться визначення поняття «пам'ятка» як об'єкта природи, матеріальної і духовної культури, що має художнє, історичне, етнографічне та наукове значення [2].

Тому, очевидно, у будь-якому музеї:

– повинна бути хоч яка-небудь кількість експонатів, котрі можна назвати пам'ятками (цілком очевидно, що такими не можуть визнаватися світліни ікон чи картин, скопійовані зображення з друкованих видань);

– ці експонати мають бути впорядковані, систематизовані та обліковані відповідно до вимог обліку музейного фонду, який, до речі, суттєво відрізняється від обліку бібліотечного фонду (може виникнути досить непроста ситуація, коли працівники контрольно-ревізійної служби, проводячи інвентаризацію матеріальних активів у бібліотеці-музеї, виявлять необліко-

вані рушники, писанки, інші експонати та висунуть вимогу оцінити ці речі і поставити на баланс);

– потрібно постійно проводити роботу щодо формування музейного фонду, зміни експозицій, збереження пам'яток.

Крім того, музеї, навіть ті, що функціонують як підрозділи інших закладів, мають перебувати на обліку у відділах культури районних адміністрацій чи виконкомів міських рад.

Наказом Міністерства культури і мистецтв України від 30.04.1996 № 220 «Про затвердження Положення про державну реєстрацію, перереєстрацію та облік музеїв» передбачається заповнення кожним музеєм, у т. ч. і таким утворенням, як бібліотека-музей, спеціального Уніфікованого паспорта [6]. Бажано було б відділам культури зобов'язати бібліотеки-музеї цей паспорт заповнити. Відразу ж стане зрозумілим, чи відповідає назва такого закладу його діяльності. Тим більше, що в положеннях про деякі музеї-бібліотеки відсутня музейна компонента...

І знову ж виникає запитання щодо професійної компетентності бібліотекаря, який працює у бібліотеці-музеї, адже для організації музейної роботи потрібні спеціальні знання. Крім того, законодавством не передбачено доплату за стаж роботи працівникам бібліотек-музей.

Питання діяльності бібліотек-музей в Україні досі не вивчалось та не аналізувалось. Відсутній також облік цих утворень. Цілком очевидно, що назріла необхідність на державному рівні:

– визначити статус бібліотек-клубів та бібліотек-музей, а також основні критерії віднесення закладів до бібліотек-клубів чи бібліотек-музей;

– вирішити питання статистичного обліку цих закладів;

– налагодити в системі підвищення кваліфікації працівників культури курси з вивчення основ клубної роботи та музейної справи для бібліотекарів, які працюють у бібліотеках-клубах і бібліотеках-музеях.

Сьогодні можуть розглядатись і мають право на існування різні моделі бібліотек. Але у кожному конкретному випадку перетворення бібліотеки у багатифункціональний заклад необхідно керуватись доцільністю його створення, а також наявністю відповідної матеріально-технічної бази, фондів, у т. ч. музейних, та кадрів відповідної кваліфікації. Оскільки в гонитві за «економічною доцільністю» чи пошуком нових форм роботи можна втратити головне – саму бібліотеку та виявитися на узбіччі професійної діяльності.

Список використаної літератури

1. Україна. Закон. Про музеї та музейну справу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua> (30.06.2009).
2. Україна. Кабінет Міністрів. Про затвердження Положення про Музейний фонд України [Електронний ресурс] : Постанова від 20.07.2000 № 1147. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua> (30.06.2009).
3. Україна. Кабінет Міністрів. Про нормативи забезпечення населення клубними закладами [Електронний ресурс] : Постанова від 12.11.1998 № 1775. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua> (30.06.2009).
4. Україна. Кабінет Міністрів. Про мінімальні соціальні нормативи забезпечення населення публічними бібліотеками в Україні [Електронний ресурс] : Поста-

нова від 30.05.1997 № 510. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua> (30.06.2009).

5. Тимчасове положення про клубні заклади системи Міністерства культури України [Електронний ресурс] : Наказ М-ва культури України від 29.04.1991 № 82. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua> (30.06.2009).

6. Про затвердження Положення про державну реєстрацію, перереєстрацію та облік музеїв [Електронний ресурс] : Наказ М-ва культури і мистецтв України від 30.04.1996 № 220. – Режим доступу : <http://www.uar.gov.net> (30.06.2009).

7. Про затвердження Положення про клубний заклад : [проект наказу М-ва культури і туризму України. Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/uk/publish/> (30.06.2009).

8. Бібліотека-музей у селі : знайомство зблизька : з практики роботи книгозбірні с. Середи Ємільчин. р-ну / Житомир. ОУНБ. – Житомир, 2008.

9. Ваш банк ідей : матеріали з досвіду роботи Геніївської сіл. Б-ки-музею ім. Г.І. Підопригори Зміївської ЦБС / Харк. ОУНБ. – Х., 2005.

10. Від традицій до новацій [Електронний ресурс] : матеріали з досвіду роботи Жовтневої бібліотеки-музею Сахновщин. ЦБС / Харк. ОУНБ. – Режим доступу: <http://library.kharkov.ua> (30.06.2009).

11. Матлина С. Нужны ли библиотекам музейные подразделения? : о библиотеках-музеях и мемориалах // Библ. дело. – 2007. – № 18. – С. 2–6.

12. Медникова С. Библиотеки, музеи и архивы : грани сотрудничества // Библ. дело. – 2007. – № 18. – С. 20–23.

13. Типове положення про бібліотеку-клуб / Одес. ОУНБ. – О., 1996. – [2] с. – Ротапринт.

14. www.soligorsk.by/ru

СТОРІНКА БІБЛІОГРАФА

ВИСВІТЛЕННЯ ПИТАНЬ БІБЛІОГРАФІЇ ТА БІБЛІОГРАФОЗНАВСТВА НА СТОРІНКАХ ФАХОВОЇ БІБЛІОТЕЧНОЇ ПЕРІОДИКИ У 2005–2007 РОКАХ

У статті аналізуються публікації з питань бібліографії та бібліографознавства в українських фахових бібліотечних журналах у кількісному, тематичному і хронологічному аспектах

В умовах глобальної інформатизації українського суспільства, освоєння та використання електронних бібліотечних ресурсів виникає потреба в розробці теоретико-методичних засад у галузі бібліографії згідно з історичними і культурними особливостями розвитку країни, на основі напрацювань вітчизняних теоретиків попередніх років, іноземних досліджень тощо. На бібліографа в цей перехідний період покладається здійснення особливих функцій: з одного боку, зберегти і примножити традиційні джерела інформації, з іншого – накопичувати видання на електронних носіях, освоювати нововведення не лише у своїй традиційній роботі, але й у техно-інформаційній сфері.

Важливу допомогу у цьому надають бібліотечні професійні видання, зокрема періодичні, які є засобом соціально-професійної комунікації та поширення фахових знань.

Значну кількість сучасних бібліотекознавчих публікацій щодо фахової бібліотечної періодики (ФБП) націлено на розкриття сутності різних її аспектів.

Окремі матеріали фахових видань аналізувались у статтях О. Александрової, Л. Бейліса, Т. Вилегжаніної («Бібліотечна планета»); О. Клименко («Бібліотечний вісник»); І. Якобсона, А. Чачко («Бібліотечний форум України»). Загальну характеристику журналів «Бібліотечний вісник» і «Вісник Книжкової палати» дала у своїй праці В. Сошинська. Зміст ФБП за певною тематикою розглядався у статтях Н. Мас-

лакової – історія бібліотек та історичних бібліотечних збірань; Л. Климчук – питання рекламної політики бібліотек; О. Воскобойнікової-Гузєвої – вплив бібліотечної періодики на формування бібліотечної професії. У низці праць підсумовувалися певні періоди розвитку фахових бібліотечних видань.

Проте стан бібліографії та бібліографознавства на сторінках цих часописів досліджено недостатньо. Це зумовлено тим, що в системі української ФБП відсутні журнали, присвячені виключно питанням бібліографії та бібліографознавства. Пропонована стаття є першою спробою аналізу публікацій з питань бібліографії і бібліографознавства на сторінках ФБП у кількісному, тематичному та хронологічному аспектах.

За роки незалежності в Україні створено національну систему ФБП, яку складають журнали: „Бібліотечний вісник” (видається з 1993 р.), „Вісник Книжкової палати” (з 1996) „Бібліотечна планета” (з 1998), „Бібліотечний форум України” (з 2003), „Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія” (з 2004). На сторінках цих видань, поряд із проблемами бібліотечної справи в цілому, піднімаються питання розвитку бібліографії та бібліографознавства в Україні. За період, що розглядається, у них було вміщено 188 матеріалів, присвячених і загальним питанням розвитку бібліографії, і окремим видам бібліографічної діяльності, різноманітних як за змістом, так і за видами. Це публікації джерел,

Т. Заморіна

огляди, рецензії, інформації, дописи з нагоди ювілеїв бібліотек, матеріали наукових конференцій. За зміс-

том їх можна поділити на 14 тематичних блоків (див. таблицю 1).

Таблиця 1

Кількість публікацій з певних питань бібліотекознавства і бібліографії у ФБП

№ за/п	Тематика публікацій	Бібл. вісн.	Вісн. Книжк. палати	Бібл. планета	Бібл. форум України	Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія	Всього
1	Історія бібліографії та бібліографознавства	7	9	2	–	–	18
2	Теорія бібліографознавства	–	–	–	–	2	2
3	Термінологія	2	2	–	–	1	5
4	Стандартизація	–	2	–	2	–	4
5	Бібліографічні класифікації	–	5	–	–	–	5
6	Види бібліографії (за ознаками змісту документів, що обліковуються)	4	6	5	4	1	20
7	Бібліографічна діяльність бібліотек та наукових установ	1	14	5	10	3	33
8	Бібліографічне обслуговування користувачів	–	1	2	2	2	7
9	Огляди бібліографічних видань	–	–	5	–	–	5
10	Методика підготовки бібліографічних покажчиків	1	1	1	1	–	4
11	Практичні рекомендації щодо підготовки бібліографічних покажчиків (на допомогу видавцю-початківцю)	–	9	–	–	–	9
12	Відгуки і рецензії на бібліографічні видання	6	19	5	–	1	31
13	Діяльність окремих осіб у галузі бібліографії та бібліографознавства	5	6	3	–	1	15
14	Бази даних. Електронні ресурси	7	2	1	18	2	30
ВСЬОГО:		33	76	29	37	13	188

Серед ФБП найбільшою кількістю публікацій з питань бібліографії та бібліографознавства виділяється «Вісник Книжкової палати». Однак слід зазначити, що це єдине фахове видання, яке випускається щомісяця. Якщо враховувати періодичність виходу всіх вищезгаданих видань, у цілому можна констатувати, що питанням бібліографії і бібліографознавства приділяється однакова увага в їхній структурі.

Чималу кількість статей присвячено історичним подіям. На сторінках «Вісника Книжкової палати», в рубриці „Історичні розвідки”, вміщено 9 статей: Волкова О. Становлення музичної бібліографії в Україні (1917–1930) [2006. – № 3]; Володько В. Бібліотечне краєзнавство як самостійний напрям діяльності бібліотек для дітей: історіографічний аспект (2006. – № 6, 7); Загуменна О. Розвиток видавничої та книготорговельної бібліографії в 60–80-ті рр. ХХ ст. (2005. – № 1); Загуменна О. Українська видавнича та книготорговельна бібліографія під час Другої світової війни та у повоєнні роки (1939–1959) [2005. – № 12]; Федотова О. Ідеологічний контроль бібліографічної продукції в Україні на поч. 70-х рр. ХХ століття (2005. – № 3); Черниш Н. До історії створення бібліографічної комісії Наукового товариства ім. Т. Шевченка (2006. – № 3); Черниш Н. Основні етапи та напрями діяльності бібліографічної комісії Наукового товариства ім. Т. Шевченка (1909–1939) [2006. – № 4]; Шкаріна В. Історія розвитку бібліо-

течних каталогів (2005. – № 5, 6); Приходько А., Трухан Н. Розроблення традиційних карткових каталогів видань (2007. – № 10).

Журнал «Бібліотечний вісник» у рубриці „Історія бібліотечної справи в Україні” опублікував 7 статей, присвячених розвитку бібліографії в Україні в різні історичні періоди: Астапенко Т. Бібліографічна діяльність Миколаївської громадської бібліотеки (кінець ХІХ – початок ХХ ст.) [2005. – № 3]; Вергунов В. Історія і сьогодення національної сільськогосподарської бібліографії (2006. – № 1); Новальська Т. Визначна віха в історії бібліотечної справи: (Перший Всеросійський з’їзд з бібліотечної справи 1911 р.) [2005. – № 4]; Онищенко О., Дубровіна Л. Бібліотечна справа в Україні наприкінці ХІХ – у 10-х рр. ХХ ст.: стан і основні напрями розвитку (2005. – № 2); Онищенко О., Дубровіна Л. Бібліотечна справа в Україні ХХ ст.: 1917–1931 рр. (2005. – № 3); Онищенко О., Дубровіна Л. Бібліотечна справа в Україні у ХХ ст.: 30–50-ті рр. (2005. – № 4); Онищенко О., Дубровіна Л. Розвиток бібліотечної справи в Україні наприкінці 1950-х – у 80-х рр. ХХ ст. (2006. – № 3).

У часописі „Бібліотечна планета” історія бібліографії розкривалася у двох рубриках: „Бібліографічна спадщина”, де вміщено статтю А. Непомнящого „Сторінки історії кримської бібліографії 20–30-х рр. ХХ ст.” (2006. – № 3), та „Історія бібліотечної справи”, в якій опубліковано матеріал В. Зотової „Пер-

ший Всеросійський бібліотечний з'їзд: до історії довідково-бібліографічного обслуговування населення" (2005. – № 2).

Історія розвитку та структурний аналіз основних класифікаційних систем представлено на сторінках «Вісника Книжкової палати» у публікаціях О. Сербіна: «Бібліотечно-бібліографічна класифікація не лише актуальна, а й перспективна» (2007. – № 4); «Система десяткової класифікації українською мовою: історія та структурний аналіз» (2007. – № 10); «„Міжнародна децимальна бібліографічна класифікація” українською мовою: структурний огляд та аналіз» (2007. – № 8); «Основні класифікаційні системи XIX–XX століть» (2006. – № 11); «Основні десяткові класифікації українською мовою радянського періоду: історія та структурний аналіз» (2007. – № 9).

Діяльності окремих осіб у галузі бібліографії та бібліографознавства на сторінках професійної преси присвячено 15 публікацій, зокрема статті: у «*Бібліотечному віснику*»: Бодак О. Внесок М. Ю. Брайчевського у розвиток інформаційного забезпечення української бібліографічної діяльності (2007. – № 4); Міщук С. Формування науково-практичних засад опису рукописних книг та стародруків у науковій діяльності В. М. Перетца в Україні (2007. – № 4); Назарчук Т. Розвиток історичної бібліографії Криму: (Про бібліографа В.В. Симоновського) [2007. – № 2]; Непомнящий А. Засновник кримознавчої бібліографії (до 150-річчя від дня народж. А. Маркевича) [2005. – № 4]; у «*Віснику Книжкової палати*»: Заслужений бібліограф України (Н.Ф. Королевич) [2005. – № 12]; Кривенко М. Її стихія – книгознавство, літературознавство, бібліографія: (до 80-річчя від дня народж. М. Вальо) [2005. – № 6], Патока В. Залюблена в бібліографію: (До 70-річчя від дня народж. Р. Жданової) (2007. – № 10); Цвик Г. Володарка інформаційних скарбів: (Бібліограф Жовківської ЦБС Г.І. Малишева) [2007. – № 5]; Цибенко І. Організаційна та критико-бібліографічна діяльність Михайла Грушевського на сторінках журналу «Україна» (2007. – № 1); Яворська У. Бібліографічний добробок Івана Кревецького в „Літературно-науковому віснику” (2006. – № 2); у «*Бібліотечній планеті*»: Загуменна В. До ювілею бібліографа та книгознавця С. Петрова (2007. – № 3); Кононенко В. До 110-річчя від дня народження Ф. Максименка (2007. – № 2); Патока В. Бібліографія – невід’ємна частина її життя: (до 70-річчя від дня народж. Є. К. Бабич) (2007. – № 1); у журналі «*Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*»: Степченко О. П. Михайло Ілліч Ясинський (1889–1967) як завідувач відділу „Україніки” Всенародної бібліотеки України (2007. – № 4).

Теоретичні питання сучасного бібліографознавства цілісно розглядаються у статті професора Краснодарського державного університету культури Т. Новожевної (Росія) „Формирование синергетической парадигмы библиографоведения” (Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія – 2007. – № 2).

У праці В. Шкаріної висвітлено теоретичні аспекти дослідження довідково-бібліографічного апарату бібліотеки (Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2007. – № 2).

Питання бібліотечно-бібліографічної термінології розкрито у статтях: Г. Солоіденко „Міжнародна термінологічна діяльність у галузі бібліотечної справи: словникові проекти та довідково-енциклопедичні видання бібліотек” (Бібл. вісн. – 2005. – № 2) та „Деякі аспекти дослідження бібліотечної термінології” (Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2006. – № 4), Н. Стрішенець „Запозичення в українській бібліотечно-інформаційній термінології” (Бібл. вісн. – 2007. – № 2) та „Синонімія у бібліотечно-інформаційній термінології” (Вісн. Книжк. палати. – 2007. – № 5). Особливості виникнення, проблеми практичного застосування та можливість заміни терміна «бібліографія бібліографії» на більш вдалий висвітлено у статті О. Промської „Бібліографія бібліографії: термінологічний аспект” (Вісн. Книжк. палати. – 2007. – № 3).

За оглядовий період на сторінках ФБП вміщено 33 статті, присвячені провідним бібліотекам та науковим установам, одним із основних напрямів діяльності яких є бібліографічна робота. Це матеріали: Голуб І. Краєзнавча робота Дніпропетровської ОУНБ: витоки, напрями діяльності, пріоритети та перспективи розвитку (Бібл. планета. – 2005. – № 3); Шашків М. Краєзнавча діяльність [б-к Львівщини]: взаємозв’язок, системність, розмаїття тем і прийомів (Вісн. Книжк. палати. – 2006. – № 6, 7); Гордієнко І. В. Розвиток інформаційно-бібліотечного забезпечення спеціалістів-медиків (Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2006. – № 3); Корнілова Л. Є., Корнілова Є. О. Використання сучасних технологій у створенні медичних краєзнавчих ресурсів (Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2006. – № 3); Подрезова М. О. Науково-дослідницька діяльність університетської бібліотеки: традиційні напрями та сучасні пріоритети (Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2006. – № 4); Ксендзук Е. Наукові дослідження краєзнавчої тематики [у Волин. ОУНБ] (Бібл. форум України. – 2007. – № 4.); Бур’ян Л. Екологічне просвітництво як важлива складова діяльності публічної бібліотеки [ОДНБ ім. М. Горького] (Бібл. форум України. – 2007. – № 3); Саричева М. Бібліотека і громадські організації: грані співпраці: [Миколаїв. ОУНБ ім. О. Гмирьова] (Бібл. форум України. – 2007. – № 2) та ін.

Основні напрями роботи відділу довідково-бібліографічного обслуговування Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського (НБУВ) розкрито у статті В. Шкаріної „Нові шляхи до розширення довідково-бібліографічного фонду” (Бібл. планета. – 2005. – № 2). Досвід роботи Дубенської ЦРБ Рівненської області з довідково-бібліографічного обслуговування з питань краєзнавства висвітлено у статті Л. Ільчук „Центр краєзнавчої роботи” (Бібл.

планета. – 2005. – № 4). Бібліографічне обслуговування спеціалістів-медиків розглянуто у статтях: І. Гордієнко „Розвиток інформаційно-бібліотечного забезпечення спеціалістів-медиків” (Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2006. – № 3), Т. Остапенко і О. Кірішевої „Створення комплексної системи послуг та інформаційних продуктів для задоволення сучасних потреб спеціалістів-медиків” (Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2006. – № 3).

З уведенням в обіг електронної інформації, розв’язанням проблем комп’ютерного оснащення великих та середніх бібліотек бібліографічне обслуговування поступово переміщується в Інтернет. У бібліотеках України розпочалося формування віртуальних довідково-інформаційних служб (на практиці використовуються два поняття – «віртуальна служба» або «віртуальна довідка»). Досвід роботи у цьому напрямі висвітлюється у статтях: Л. Варюхиної «Виртуальная справочно-информационная служба как новая услуга библиотек Украины» (Бібл. форум України. – 2005. – № 2) та Л. Трачук «Виртуальне довідково-бібліографічне обслуговування в українських бібліотеках» (Вісн. Книжк. палати. – 2006. – № 8). Про використання цієї послуги в Національній бібліотеці України для дітей йдеться у матеріалі І. Торліна «Виртуальная библиографическая справка – информационная „скорая помощь” удаленным пользователям библиотеки» (Бібл. форум України. – 2005. – № 4).

Значну кількість публікацій (20 статей) присвячено висвітленню різних видів бібліографічних показників. Зокрема, персональні посібники розглядаються у статтях: О. Башун (Бібл. форум України. – 2006. – № 4), Т. Добко (Бібл. вісн. – 2007. – № 3), В. Патоки (Вісн. Книжк. палати. – 2007. – № 1), О. Устіннікової (Вісн. Книжк. палати. – 2005. – № 3), В. Петрикової (Бібл. вісн. – 2007. – № 3), Л. Реви (Вісн. Книжк. палати. – 2007. – № 1), Т. Сошовської, В. Ярошик (Бібл. форум України. – 2006. – № 4); показники з літературної бібліографії у матеріалах: С. Савченко (Вісн. Книжк. палати. – 2006. – № 5), М. Жулинського (Бібл. планета. – 2006. – № 3); з історії України (90-ті рр. ХХ ст. – початок ХХІ ст.) – О. Політової (Бібл. планета. – 2007. – № 1); друковані каталоги книг – Р. Жданової (Вісн. Книжк. палати. – 2006. – № 1); краєзнавчі посібники – Т. Дремової (Бібл. форум України – 2006. – № 3); показники змісту часописів – В. Лой (Бібл. планета. – 2006. – № 1).

Видам бібліографії за ознакою суспільного призначення присвячено праці: Кононенко В. Національна бібліографія – документальна пам’ять України (Бібл. планета. – 2007. – № 3); Прокопенко Л. С. Національна бібліографія Чехії (Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2007. – № 4); Кононенко В., Рожнятовська О. Універсальний за змістом, корисний і необхідний для найширшого читацького загалу („Календарю знаменних і пам’ятних дат – 50) [Вісн. Книжк. палати. – 2007. – № 12]; Кононенко В.,

Рожнятовська О. „Календар знаменних дат” – цінне джерело інформації (Бібл. планета. – 2006. – № 2); Омельчук В., Новосьолова Л. Проблеми створення реєстру національної бібліографії України (Бібл. вісн. – 2006. – № 6); Попик В., Любовець Н. Сучасна українська біографістика: досвід та проблеми розвитку (Бібл. вісн. – 2006. – № 6; 2007. – № 6).

Огляди бібліографічних видань бібліотек України, які було опубліковано на сторінках журналу «Бібліотечна планета» (2005. – № 3; 2006. – № 3, 4; 2007. – № 1, 3), представили значний доробок цих закладів і разом із тим розглянули деякі недоліки у практиці підготовки бібліографічних видань, що доводить необхідність більш широкого висвітлення на сторінках ФБП практичних рекомендацій стосовно методики складання бібліографічних посібників та правил бібліографічного опису.

Конкретну допомогу бібліографам надають публікації у «Віснику Книжкової палати» Н. Петрової, Н. Регідайло, С. Юлдашевої „Бібліографічний апарат видання” (2005. – № 1–7); Г. Плиси „Оформлення вихідних відомостей видання” (2006. – № 8–12; 2007. – № 1). У 2007 р. у кожному номері цього журналу подібні публікації вміщувались у рубриці „На допомогу видавцю-початківцю”. Особливості бібліографічного опису електронних ресурсів розкриває стаття І. Антоненко, О. Баркової „Бібліографічний опис електронних ресурсів: методичні матеріали для пристатейної бібліографії” (Бібл. вісн. – 2006. – № 1). Уніфікації заголовків бібліографічних записів присвячено статтю М. Лупінос „Авторитетний контроль” (Бібл. планета. – 2007. – № 1).

Етапи підготовки бібліографічних показників та проблеми, що виникають у роботі над ними, розглядаються у матеріалі Г. Вальдовської та І. Бірюкової „Методологічний аспект підготовки бібліографічних показників” (Бібл. форум України. – 2005. – № 2).

Досвід Книжкової палати України щодо методичного забезпечення підготовки державних бібліографічних показників висвітлюється у статті Т. Устіннікової (Вісн. Книжк. палати. – 2007. – № 10. – С. 17–19).

Питання стандартизації бібліотечно-бібліографічного обслуговування розглядаються у статтях Г. Саприкіна у «Бібліотечному форумі України»: «Показатели эффективности работы библиотеки: сравнительный анализ» (2005. – № 2), «Актуальные проблемы обновления и стандартизации библиотечно-библиографического обслуживания в условиях евроинтеграции» (2005. – № 3).

У зв’язку з уведенням в дію нового стандарту з бібліографічного опису ДСТУ ГОСТ 7.1: 2006 на сторінках фахової періодики з’явилися публікації, які сприяють його впровадженню в практичну діяльність. Це статті С. Юлдашевої у «Віснику Книжкової палати»: «Введення в дію нового стандарту з бібліографічного опису ДСТУ ГОСТ 7.1: 2006. Основні відмінності від ГОСТ 7.1-84» (2007. – № 6) та О. Устіннікової, П. Сенько, Н. Ре-

гідайло „Нові правила бібліографічного опису” (2007. – № 7–9).

Окремий блок статей розкриває роль електронних ресурсів та баз даних як провідних пошукових систем наукових бібліотек (30 публікацій). У матеріалі О. Ісаєвої (Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2005. – № 2. – С. 19–22) розповідається про стан і перспективи роботи зі створення пілотного проекту національного формату представлення бібліографічних даних УКРМАРК, який розробляється робочою групою фахівців наукових бібліотек України в рамках договору про інформаційну співпрацю за підтримки Міжнародного фонду „Відродження”. В цьому ж номері журналу вміщено статтю З. Кірпаль (С. 22–26) стосовно створення національної інформаційної бази даних з історії наукових установ і навчальних закладів аграрного профілю.

Рекомендації щодо каталогізації електронних ресурсів представлено у роботі І. Антоненко та О. Баркової (Бібл. планета. – 2007. – № 4. – С. 14–20), а у статті З. Стерехової (Бібл. форум України. – 2007. – № 1. – С. 11–12) розглядаються проблеми уніфікації мови предметних рубрик для електронних каталогів.

Особливості створення записів електронного каталогу нотних видань розглядають Л. Івченко і К. Лобузін у матеріалі „Музичний фонд НБУВ: створення електронного каталогу” (Бібл. вісн. – 2007. – № 4). Перспективи опрацювання ретроспективних та поточних складників зарубіжної україніки і створення їхньої бази даних у зведеному електронному каталозі бібліотек України і світу розглядаються у статті О. Супрунюк „Зарубіжна україніка в НБУВ: перспектива вивчення” (Бібл. вісн. – 2007. – № 1).

Відомості про електронні ресурси і бази даних представлено також у таких публікаціях «Бібліотечного вісника»: Воскобойнікова-Гузєва О., Петрова Л., Масловська С. Бібліотекознавча спадщина: формування електронних ресурсів (2007. – № 6); М'яскова Т. Технології формування та перспективи введення у науковий обіг інформаційних ресурсів відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ (2007. – № 2); Силков С. Информационные ресурсы Беларуси, их классификация и нормативно-правовое регулирование (2007. – № 5); Шерепа Т. Створення системи індексування інтранет-середовища наукової бібліотеки (2007. – № 4); Яковлева Ю. Оцінка інформативності документів як напрям інтелектуалізації пошукових систем наукових бібліотек (2005. – № 1); «Вісника Книжкової палати»: Артемов Ю., Непляха О. Сутність і зміст електронних колекцій у системі педагогічної науки і практики (2006. – № 10); Васюк О. Правові бази даних (2005. – № 2); Кириченко Р. Культурно-політичне життя України XVII – поч. XX ст. на сторінках французькомовних часописів: [створення БД] (2005. – № 1); Лучанська В. Екологічна сфера як предметна галузь досліджуваної бібліотечно-інформаційної системи: змістовний аспект (2006. – № 5); «Бібліотечного форуму України»: Бруй О. Каталогізація електронних ресурсів: досвід Наук. б-ки НУ «Києво-Могилянська акаде-

мія» (2005. – № 3); Вітенко В. Електронні ресурси публічних бібліотек Тернопільської області: проблеми створення та використання (2006. – № 4); Герашенко О. Від „Букви” до „Цифри” (2006. – № 4); Глухенька В. Електронна бібліотека Хмельницького національного університету: технологічні аспекти створення та використання (2005. – № 3); Дмитриєва Е. Региональные информационные порталы украинских библиотек как способ распространения краеведческой информации в условиях электронной среды (2007. – № 2); Донец В. Библиотеки вузов в веб-пространстве (2007. – № 3); Киричок И. Использование Интернет-ресурсов по медицине в библиотеках (2007. – № 2); Мартюшова О. Використання ресурсів Інтернету для ефективної інформаційної роботи (2007. – № 2); Мірошнікова В. З практики створення авторитетного файла заголовків колективного автора в ХДНБ ім. В.Г. Короленка (на базі АІБС ІРБІС) (2005. – № 3); Моисеева С. Электронные коллекции документов в областных библиотеках Украины – перспективы развития (2007. – № 3); Оністрат Н. Електронні та карткові інформаційно-пошукові системи бібліотеки: питання взаємодії (2007. – № 2); Рикун И. Проблемы поиска в Интернете сведений о персоналиях при создании библиографических пособий (2007. – № 4); Худокормова В. Информационно-библиотечный центр: новая структура или требование времени? (2007. – № 4); Щербан Р. Типовий каталог шкільної бібліотеки – навий етап в автоматизації каталогізування (2005. – № 3); Ярошенко Т. Бібліотечні консорціуми: перспективи розвитку (2006. – № 4).

Великий за обсягом тематичний блок статей складають рецензії та відгуки на окремі бібліографічні видання і навчальні посібники. Не зупиняючись окремо на кожному з цих матеріалів, слід зазначити, що більшість із них має описовий характер. Винятком можна вважати рецензії на збірник наукових статей „Российское библиографоведение: итоги и перспективы” (М., 2006) М. Слободяника „Итоги развития библиографоведения подведены. Ясны ли перспективы?” (Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2007. – № 1) та Є. Медведєвої „Консолідація наукової думки російського бібліографознавства” (Вісн. Книжк. палати. – 2007. – № 2), які ґрунтовно, з наукової точки зору розглядають статті, вміщені у виданні.

Аналіз висвітлення проблем бібліографії і бібліографознавства у ФБП у 2005–2007 роках показав, що в цілому кількість публікацій теоретичної спрямованості становила 1% від загальної чисельності статей. Співвідношення публікацій теоретичного і практичного характеру свідчить про значний розрив між теорією і практикою бібліографічної діяльності. Відчувається надто вузьке для України коло авторів, які висвітлюють актуальні теоретичні проблеми бібліографії та бібліографознавства. Мало робіт, присвячених методологічним питанням бібліографознавства і методиці підготовки бібліографічних посібників (2,1%), простежується недостатнє за-

безпечення потреб спеціалістів-бібліографів у програмних, нормативних документах (4,8%), практичній інформації, зокрема з питань, пов'язаних із

змінами в правилах бібліографічного опису (див. таблицю 2).

Таблиця 2

Висвітлення проблем бібліографії і бібліотекознавства у ФБП у 2005–2007 рр.

№ з/п	Тематика публікацій	Роки				
		2005	2006	2007	Всього	%
1.	Історія бібліографії та бібліографознавства	10	7	1	18	9,5%
2.	Теорія бібліографознавства	–	–	2	2	1%
3.	Термінологія	1	1	3	5	2,7 %
4.	Стандартизація	2	–	2	4	2,1 %
5.	Бібліографічні класифікації	–	1	4	5	2,7 %
6.	Види бібліографії (за ознаками змісту документів, що обліковуються)	1	11	8	20	10,6 %
7.	Бібліографічна діяльність бібліотек та наукових установ	9	13	11	33	17,6 %
8.	Бібліографічне обслуговування користувачів	4	3	–	7	3,7 %
9.	Огляди бібліографічних видань	1	2	2	5	2,7 %
10.	Методика підготовки бібліографічних покажчиків	1	1	2	4	2,1 %
11.	Практичні рекомендації щодо підготовки бібліографічних покажчиків (на допомогу видавцю-початківцю)	3	1	5	9	4,8 %
12.	Відгуки і рецензії на бібліографічні видання	15	10	6	31	16,5 %
13.	Діяльність окремих осіб в галузі бібліографії та бібліографознавства	3	2	10	15	8 %
14.	Електронні ресурси. Бази даних.	7	4	19	30	16 %
ВСЬОГО:		57	56	75	188	100 %

Дані таблиці дають можливість побачити хронологію змін пріоритетів у тематиці публікацій. Зокрема, у 2007 р. простежується зростання загальної кількості публікацій з питань бібліографії та бібліографознавства, розширюється їхня тематика, з'являються статті, присвячені теоретичним питанням бібліографознавства, збільшується кількість матеріалів, в яких містяться практичні рекомендації зі складання та оформлення бібліографічних покажчиків.

У системі російської ФБП є журнали, присвячені виключно питанням бібліографії та бібліографознавства, – «Библиография», «Мир библиографии», на сторінках яких поряд із загальними і прикладними проблемами бібліографознавства широко обговорюються конкретні питання, що виникають у практичній роботі бібліографів. Відсутність таких видань в Україні призводить до розпорошеності та дублювання матеріалів.

БІБЛІОТЕКИ У СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРИ РЕГІОНУ

СПРИЯННЯ ОДНБ ім. М. ГОРЬКОГО ОРГАНАМ ВЛАДИ В ДІЯЛЬНОСТІ З РОЗВИТКУ КУЛЬТУРНОЇ, МОВНОЇ І РЕЛІГІЙНОЇ САМОБУТНОСТІ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН НА ОДЕЩИНІ

ОДНИМ із пріоритетних напрямів у діяльності Одеської державної наукової бібліотеки (ОДНБ) ім. М. Горького є забезпечення виконання положень Конституції України стосовно сприяння державою розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності всіх корінних народів і національних меншин України. Це стосується і її південного регіону.

Ще на початку XIX століття громадські діячі м. Одеси розуміли, що успішний розвиток краю неможливий без знання його історії, культури, етнографії. Саме цим пояснюється надходження до міської

публічної бібліотеки, яка відкрилася у 1829 році, праць авторів, присвячених Північному Причорномор'ю.

О. Ботушанська

І нині перлиною документного фонду Бібліотеки є колекція краєзнавчих документів, зокрема тих, що стали бібліографічною рідкістю. Саме в цих виданнях ми знаходимо відомості про національний склад населення Одещини. Ця традиція – збирати, по можливості, всі видання про географію, історію та культуру краю була притаманна діяльності Бібліотеки протягом усіх років її існування і продовжується сьогодні.

Багатонаціональний склад населення (129 національностей) Одеської області визначив різноманітність мов документів, з яких комплектувалися фонди ОДНБ ім. М. Горького впродовж 180 років. Унікальний фонд найдавнішої бібліотеки України нині налічує близько 5 млн. книг майже 120 мовами світу, в тому числі 63-ма мовами жителів нашої країни і прилеглих держав.

Історично склалося так, що в ХІХ ст. найчисельнішими національними групами в Одесі були німецька, польська, єврейська та болгарська. Тому у фонді ОДНБ ім. М. Горького зберігається багато видань мовами цих народів: німецькою – близько 40 тис. прим., польською – 15 тис., болгарською – 7 600, єврейською – 3 800 прим. Значні фонди й іншими мовами: французькою – 100 тис. прим., англійською – 20 тис., іспанською – 6 500, італійською – 2 700, білоруською – 1 100, молдавською – 650.

Культурні потреби етнічних громад стимулювали видання в Одесі книг національними мовами. За перші 30 років книгодруку в місті було видано близько 700 назв книг, із них 180 – десятьма іноземними мовами: 6 – французькою, по 2 – болгарською та грецькою, а також німецькою та італійською. Усі вони зберігаються у фондах ОДНБ ім. М. Горького.

Значну роль у поповненні книгозбірні краєзнавчими виданнями, у т. ч. мовами національних меншин, відіграло прийняття в 1994 році міськвиконкомом розпорядження «Про поповнення фондів ОДНБ ім. М. Горького безкоштовними примірниками видань, що друкуються в м. Одесі». Це дало можливість постійно поповнювати фонд документами місцевих видавництв національними мовами (гагаузькою, молдавською, румунською, німецькою мовами, на ідиш), випущеними в Одесі видавництвом «Маяк».

Надзвичайно важливу роль у науковому формуванні фондів, зокрема літературою мовами національних меншин, відіграла Постанова Кабінету Міністрів України «Про порядок доставляння обов'язкових примірників документів» (2002), яка повернула Бібліотеці систему комплектування обов'язковим безкоштовним примірником і гарантує їй одержання кожного надрукованого в Україні видання.

В останні роки фонди Бібліотеки щорічно поповнюються на 32-34 тис. прим. документів, і сьогодні кожен читач будь-якої національності знайде в ній книги з історії і культури свого народу, видання класиків рідною мовою, а також їхні переклади українською і російською мовами.

Бібліотека підтримує тісні зв'язки з видавництвами, зокрема з Головною спеціалізованою редакцією літератури мовами національних меншин України. Так, у 1999–2004 рр. до її фонду вищеназвана редакція передала 85 прим. книг мовами національних меншин, серед яких цикл видань «Вінок Кобзареві мовами народів світу», «Цигани» О. Пушкіна (російською, українською, молдавською, ромською мовами).

Поповнюються фонди і завдяки дарункам консульств, товариств, письменників, приватних осіб. Наприклад, у травні 2008 року Генеральне консуль-

ство Польщі в Україні подарувало 65 прим. видань. Триває книгообмін з бібліотеками та науковими закладами Болгарії і Румунії. Також Бібліотека отримує 4 назви періодичних видань із Болгарії, 25 – із Румунії, 11 – із Польщі, 145 – із Франції, по 4 – з Німеччини та Сербії, 1 – з Угорщини.

Одещина була одним із центрів відродження культури болгарського народу. У фонді ОДНБ ім. М. Горького є одна з перших книг болгарською мовою «Абагар», а також «Ключ болгарского языка» і «Болгарский букварь», видані в 1859 році. Традиції зберігаються і нині: здійснюється книгообмін, у Бібліотеці працюють учені з Болгарії. Підтримуються широкі творчі зв'язки з болгарськими національно-культурними товариствами. Урочисто відзначено 125-ту річницю визволення Болгарії від османського ярма. У Всеукраїнському центрі болгарської культури Бібліотека представила виставку літератури болгарською мовою «Освобожденето на България (1877–1878)». Її відвідали майже тисяча людей, у т. ч. представники Болгарії та національно-культурних товариств із інших областей України.

Зберігаються в ОДНБ ім. М. Горького й багато виданих в Одесі книжок грецькою мовою. Вони ретельно вивчаються працівниками Бібліотеки спільно з Одеською філією Грецького фонду культури. Співпраця з цим фондом почалася ще в 1995 році. Тоді було видано збірник статей і матеріалів «Г.Г. Маразлі. Меценат та колекціонер». Ця книга дістала високу оцінку в республіканському рейтингу видань України. Бібліотека постійно працює з фондом: щороку відзначається День незалежності Греції, організуються тематичні виставки, проводяться консультації, готуються бібліографічні довідки. Спільно було випущено каталоги «Книги грецькою мовою, видані в Одесі», «Греція далека та близька», книги-альбоми «Греки-художники в Одессе».

У Грецькому фонді культури відбулася презентація книги-альбому «Кириак Констанди и художники-греки Одессы: конец XIX – начало XX веков». В її створенні брали участь працівники відділу мистецтв Бібліотеки. Також спільно з цим фондом ОДНБ ім. М. Горького організувала документно-ілюстративну виставку «Яніс Ріцос – поет, драматург, перекладач. До 100-річчя від дня народження».

Сьогодні Бібліотека тісно співпрацює з фондом єврейської культури «Джойнт». Вона брала участь у виданні творів В. Жаботинського та проведенні конференції, присвяченої 120-річчю від дня його народження; допомагає відродженню Музею історії євреїв Одеси, куди передаються книги, бере участь у підготовці циклу телепередач «Я за Одессу свой веду рассказ».

Ще 1995 року за ініціативою ОДНБ ім. М. Горького в Одесі було проведено Тиждень французької книги. Це дало поштовх до вивчення фонду літератури французькою мовою, співробітництва з Французьким культурним центром «Альянс Франсез». У наступні роки проведено міжнародний науковий колоквиум «Король Франції Хлодвіг і християнізація Франції»

та видано каталог виставки, що було підготовлено до нього. Добрим другом Бібліотеки стала французька художниця С. Саварі, яка щороку відвідує заклад і дарує цінні видання. ОДНБ ім. М. Горького була одним із ініціаторів присвоєння художниці звання «Почесний громадянин Одеси». Важливим кроком у розвитку стосунків із Францією стало відкриття Французького центру документації та освіти на базі відділу літератури іноземними мовами Бібліотеки.

У 2002 році, відновлюючи традицію меценатства, С. Гриневецький, який на той час обіймав посаду голови Одеської облдержадміністрації, заснував фонд губернатора, до якого постійно передає цінні та рідкісні книги, серед яких, наприклад, прижиттєве видання творів В. Гюго в 14 томах французькою мовою.

У межах програми «Сковорода» відбулася презентація творів сучасних французьких авторів, перекладених українською мовою. У ній взяли участь радник з питань культури Посольства Франції в Україні А. Дюрелле та директор «Альянс Франсез» Ф. Нейра. Всі книги, які вийшли в рамках цього проекту (120 видань), передано до Бібліотеки.

Ще наприкінці XVIII століття в Північному Причорномор'ї оселилися німецькі колоністи, які зробили значний внесок у розвиток Одещини. З перших років існування Бібліотеки книги німецькою мовою стають значною складовою частиною її фондів. Останнім часом активізувалися вивчення і популяризація цієї літератури: налагоджено тісні творчі зв'язки з Гете-Інститутом (Бібліотека брала участь у проведенні великої всеукраїнської виставки до 250-річчя від дня народження Й.-В. Гете), а у 2000 році, згідно з угодою, укладеною з Баварським домом, відкрито читальний зал літератури німецькою мовою.

1998 року до ОДНБ ім. М. Горького від Ради Європи зі Страсбурга було передано публікації документів з прав людини, на базі яких створено регіональний центр з питань захисту прав і свобод людини. Це здійснено відповідно до Європейської хартії регіональних мов або мов меншин держав – членів Ради Європи.

На виконання указів Президента України «Про Національну програму “Закордонне українство” на період до 2005 року» та «Про заходи щодо підтримки краєзнавчого руху в Україні» було укладено угоду з відділом по роботі з українською діаспорою управління у справах національностей та міграції Одеської облдержадміністрації про створення при ОДНБ ім. М. Горького інформаційно-культурного центру «Закордонне українство». До його відкриття було видано перший випуск буклету «Одеса українська: фрагменти історії».

Питання української культури і мови, національної самосвідомості, збереження національної самодентичності та суспільної злагоди постійно в полі уваги Бібліотеки, починаючи від перших років незалежності нашої держави.

На виконання Закону «Про мови» в рамках благодійної акції «Для майбутніх поколінь», започаткованої ОДНБ ім. М. Горького в 2000 році і спрямованої

на поповнення її фонду новою літературою, Бібліотека за підтримки Міністерства культури і туризму України, Всеукраїнської асоціації книговидавців і книгорозповсюджувачів, обдержадміністрації та міськвиконкому щороку проводить Всеукраїнську виставку-форум творів друку провідних видавництв України «Українська книга на Одещині». Це сприяє популяризації книги як українською, так і російською, болгарською, молдавською, гагаузькою мовами. Зокрема, на одній із виставок було представлено твори Т. Шевченка українською, молдавською, болгарською, румунською мовами, подаровані представником української діаспори в Румунії.

Підбиваючи підсумки роботи зі сприяння розвитку культурної, мовної і релігійної самобутності національних меншин Одеської області, Бібліотека провела кілька конференцій: «Конституція України та відродження культури національних меншин Одещини» (1997), «Рідна мова – запорука безсмертя нації» (1998), «Духовність і культура у формуванні особистості та відродженні національної свідомості» (1999), «10 років разом: здобутки і проблеми багатонаціональної Одещини» (2001), «Проблеми гагаузької культури, мови і літератури» (2005), «Чехи в Україні: історія і сучасність» (2008) та ін. Минулого року на базі Бібліотеки відбулися міжнародні «Гусівські читання». Під час цих заходів обговорювалися питання співпраці з національними меншинами, формування і розкриття бібліотечних фондів іноземними мовами. Конференції були організовані за сприяння Одеської облдержадміністрації та Асоціації національних культурних об'єднань Одещини.

ОДНБ ім. М. Горького розширює культурні зв'язки з організаціями і бібліотеками Канади, Австралії, Франції, Греції, Росії, Болгарії. Спільно з культурно-просвітницькими організаціями цих країн вона відзначає їхні національні свята, проводить зустрічі з представниками генеральних консульств, фондів культури, з митцями.

Найбільше запам'яталися читачам фундаментальні виставки, які дістали позитивні відгуки громадськості і преси: «Дух Еллади в Одесі» (до Дня незалежності Греції); «Французька книга у фондах ОДНБ ім. М. Горького»; «Будители мысли народна» (до національного свята Болгарії – «Дня будителів», тобто просвітників – від Кирила і Мефодія до сучасності).

Традиційною є співпраця з національно-культурними товариствами регіону. Так, 2006 року спільно з Посольством Чехії в Україні та міським національно-культурним товариством «Чеська родина» було організовано міжнародну науково-практичну конференцію «Роль особистості Яна Гуса у становленні національно-культурної самосвідомості чеського народу», присвячену 635-річчю від дня народження національного героя Чехії. В її роботі взяли участь перший радник Посольства П. Вагнер, директор Чеського культурного центру Р. Седлачек, доктор філософії, професор Карлового університету (м. Прага) З. Пінц, учені Одеси, краєзнавці, фахівці Бібліотеки. Під час роботи конференції було презентовано книж-

кову виставку «Ян Гус і культура Чехії» та експозицію картин чеських художників.

За заслуги в популяризації румунської мови, культури та науки ОДНБ ім. М. Горького було нагороджено Почесним дипломом генконсула Румунії в Одесі Ч. Ніколаш.

Отже, всю роботу Бібліотеки за останні роки – від формування фондів до проведення наукових конференцій – було спрямовано на сприяння розвитку культур усіх національностей, які живуть в краї.

Роботу з національними меншинами проводять також бібліотеки регіону. Очолює її Одеська ОУНБ ім. М. Грушевського, яка постійно вивчає стан цієї діяльності в області. Результати аналізу показали, що у фондах бібліотек зберігається близько 70 тис. прим. книг національними мовами, в т. ч. 6 тис. – болгарською і 64 тис. – молдавською мовами. Поповненню фондів сприяють тісні контакти та дружні зв'язки бібліотек з національно-культурними центрами і співпраця з їхніми книгозбірнями. Багатий досвід співробітництва ОУНБ ім. М. Грушевського має з болгарською національно-культурною громадою. Результатом цієї співпраці є друковані каталоги «Книги болгарською мовою у фондах ОУНБ ім. М. Грушевського» та «Книги болгарською мовою у фондах бібліотек Одеської області».

Діяльність щодо задоволення потреб національних груп в інформації рідними мовами здійснюють Центральна міська бібліотека для дорослих ім. І. Франка м. Одеси, бібліотеки міст і районів області. Спільно з управлінням у справах національностей та релігій облдержадміністрації ЦМБ ім. І. Франка провела науково-практичну конференцію «Одеса –

багатонаціональний мегаполіс: аспекти краєзнавчої роботи» (2008).

ОДНБ ім. М. Горького надає постійну методичну допомогу бібліотекам регіону в комплектуванні їхніх фондів літературою та інформаційними матеріалами мовами національних меншин.

Для подальшого розвитку цієї важливої роботи необхідно:

- об'єднати зусилля бібліотечних установ області для проведення спільних досліджень, загальних заходів та підвищення кваліфікації кадрів;
- обмінюватися накопиченим досвідом роботи та методичними посібниками;
- спільно обговорювати та обґрунтовувати актуальні напрями роботи й найефективніші форми і методи діяльності;
- вивчати національний склад населення у зоні діяльності тієї чи іншої бібліотеки, його читачькі потреби, мовний склад фондів бібліотеки;
- комплектувати фонди книгами та періодичними виданнями мовами етнічних груп у зоні бібліотечного обслуговування населення;
- організувати допомогу користувачам у вивченні мови титульної нації.

Такі спільні зусилля і праця в ім'я подальшого розвитку культури всіх націй і національних меншин південного регіону України дадуть позитивні результати заради миру й злагоди на нашій українській землі.

*Редакційна колегія
журналу “Бібліотечна планета”
поздоровляє колег із ОДНБ ім. Горького
зі 180-річчям від дня заснування бібліотеки.*

ПУБЛІЧНІ БІБЛІОТЕКИ РЕГІОНУ ЯК ОСЕРЕДКИ СПРИЯННЯ РОЗВИТКУ І ЗБЕРЕЖЕННЮ КУЛЬТУР НАЦІОНАЛЬНИХ І ЕТНІЧНИХ ГРУП НАСЕЛЕННЯ (З досвіду роботи Вільшанської ЦБС Кіровоградської області)

ОСНОВНИМИ напрямками національної політики нашої держави, окрім відродження українського етносу, забезпечення етнокультурної самобутності української нації, є розвиток культур корінних народів та національних меншин, які живуть в Україні. На це націлює стаття 11 Конституції України та Закон України «Про національні меншини в Україні».

У смт Вільшанка та Вільшанському районі Кіровоградської області, крім українців, проживають болгари, росіяни, молдавани, вірмени.

Населення Вільшанки налічує близько 6 тис. мешканців, третину з яких складають болгари. Поселилися вони тут 235 років тому. Тоді під час російсько-турецької війни близько 400 родин із с. Алфатар, поблизу Сілістрії, інших населених пунк-

тів Болгарії обрали Вільшанку місцем постійного проживання. І ця земля стала для них другою батьківщиною.

Цих людей завжди об'єднувала любов до своєї історичної Батьківщини, бажання передати нащадкам усе краще, що унаслідували вони від своїх предків і пронесли крізь життя. Вони зуміли зберегти свою культуру, мову, звичаї, традиції.

Останнім часом налагодилися дружні зв'язки між меріями Вільшанки і м. Алфатар. Неодноразово наші делегації відвідували Болгарію і навпаки – болгари перебували з дружніми візитами у Вільшанському районі.

У 2000 році було відроджено Вільшанське національне культурно-освітнє болгарське товариство

Т. Владова

«Алфатар», членами якого сьогодні є представники всіх верств населення – держслужбовці, освітяни, бібліотекарі, працівники клубних закладів, голови сільських рад, пенсіонери, учні, студенти та ін. Товариство увійшло у створену 1993 року Асоціацію болгарських національно-культурних товариств і організацій України, яка знаходиться у м. Одесі і має понад 40 таких осередків. Воно тісно співпрацює з бібліотеками. Так, голова товариства А. Нестеров багато років поспіль передплачує для бібліотек газети болгарською мовою: «Україна: болгарсько обозрение» та «Роден край».

З 2004 року в місцевій газеті «Зорі над Синюхою» раз на місяць друкується, в основному болгарською мовою, сторінка «Алфатар».

Культурно-мистецьке життя болгар репрезентують самодіяльні фольклорні колективи: «Садянка», «Гуденки», «Другарка», «Българка», що діють при будинках культури та активно співробітничать із книгозбірнями.

Бібліотеки Вільшанщини, розуміючи важливість збереження історичної пам'яті, виховання почуття патріотизму у мешканців району, популяризації традицій, здобутків різних народів, по крихтах збирають відомості про їхню історію, культурне надбання, повертають із забуття імена заборонених або раніше невідомих діячів тощо.

Одним із важливих напрямів своєї діяльності бібліотеки вважають формування краєзнавчого фонду. В сучасних умовах він поповнюється матеріалами з місцевої історії у вигляді ксерокопій і фотокопій, передруку публікацій, витягів, вирізок із статей, записів розповідей старожилів. Це дані щодо історичних об'єктів, про видатних земляків і т. ін. Бібліотеки району створюють архіви, де зберігаються документи із особистих колекцій – фотографії, щоденники, листи. При цьому значна увага приділяється формуванню цих фондів документами болгарською мовою. Так, із обмінного фонду Кіровоградської ОУНБ ім. Д.І. Чижевського було отримано 110 книг, підшивки газет цією мовою. Крім того, джерелами поповнення є дари від представників товариства «Алфатар» та жителів селища. Всі ці матеріали групуються у папки-дос'є: «Вільшанщина пам'ятає», «Друковані подорожі в давнину», «Вільшанщина вивчає», «Болгари і наш край», «Звичаї та обряди прадавніх болгар», «Вільшанка – Алфатар: грані співпраці», «Україна – Болгарія: історичне минуле та сьогодення».

Інформацію про наявні видання цієї тематики розкриває довідково-бібліографічний апарат бібліотек: абетковий каталог, предметно-інформаційна та краєзнавча картотеки, де виділено відповідні рубрики – «Болгарія далека і близька», «Культура болгар Вільшанщини».

Діяльність видатних краян розкривається у книжкових виставках. Зокрема, видатному землякові, болгарину за національністю, академіку, рек-

тору Петербурзької духовної академії В. Стойкову присвячувалася експозиція «Гордість вільшанської землі»; до 95-річчя перекладачки, члена Спілки письменників України Л. Горячко – виставка-панорама «Я родом із болгарського краю».

При районній бібліотеці для дорослих працює клуб «Родовід», який займається освітньою роботою серед населення і користувачів бібліотеки. В його діяльності, зокрема, велика увага приділяється болгарській темі. Наприклад, одне із засідань – «Свято весни – мартеніци» присвячувалося обряду зустрічі весни та весняним звичаям болгар.

Робота з національними меншинами постійно знаходиться в полі зору працівників Вільшанської районної бібліотеки для дітей. На її базі з 2002 року діє клуб за інтересами «Другарче», метою якого є вивчення, збереження, відродження та примноження давніх традицій місцевих болгар. Клуб відвідують не тільки діти, які мають болгарське коріння, а й українці. Серед проведених у ньому заходів: «Сурваки» (показ обряду посівання), «Міні-міс Българче», «Мартеніца», «Історія заснування храму Іоанна Милостивого» (зустріч з настоятелем храму), «Габрово та габровці».

Також налагоджено співпрацю з районним українсько-болгарським історичним музеєм. Так, спільно з ним було проведено літературно-історичну годину «Вічне суцвіття дружби», під час якої йшлося про споконвічні відносини, традиції двох народів.

У бібліотеці оформлено книжкову виставку «Завітай до історії свого народу» та створено тематичні папки: «Болгарія», «Відомі люди краю», «Лідія Горячко: віхи творчості», «Історія виникнення вулиць рідного селища».

Велику допомогу і підтримку користувачам надає інформаційно-ресурсний центр, створений на базі ЦРБ. Тут вони мають можливість безкоштовно користуватися Інтернетом, зокрема, за допомогою електронної пошти можуть спілкуватися зі своїми друзями, знайомими з Болгарії, а бібліотечні працівники – з колегами з м. Алфатар.

Популяризації національних культур і традицій приділяється значна увага у Добрівській, Станкуватській сільських та міській бібліотеках, що знаходяться у місцевостях, де проживають болгари.

У Станкуватській сільській бібліотеці було проведено зустріч за круглим столом «Про минуле заради майбутнього: історія і сучасність болгар». Бібліотекар цієї книгозбірні стала ініціатором відродження «Болгарських вечорниць».

У Добрівській сільській бібліотеці серед молоді було проведено дискусію «Чи можна вибирати Батьківщину?». На захід було запрошено поважних людей села. Експонувалася виставка, на котрій було представлено не тільки інформаційні матеріали, а й національний одяг та прикраси.

У міській бібліотеці налагоджено тісні стосунки з головою товариства «Алфатар» А. Нестеровим. Він допомагає книгозбірні в організації масових заходів, нерідко сам стає їх ініціатором. Так, під час перебування болгарської делегації в районі за його безпосередньою участю було організовано вечір-зустріч «Давні звичаї та обряди мого села». За чашкою чаю та національними стравами відбулася тепла розмова. На завершення учасники колективу «Гуденки» виконали болгарські обрядові пісні.

У бібліотеці створено етнографічний куточок «Болгари і наш край», де представлено речі, вишиті у болгарському народному стилі, – рушники, пояси та ін. Тут користувачі можуть познайомитися з творами болгарських письменників мовою оригіналу та в перекладі українською. Відвідувачі залюбки читають книги з цієї виставки та поповнюють її своїми творчими роботами.

Багатомовність була і залишається традицією жителів Вільшанщини. В кожній родині селища розмовляють своєю рідною мовою, але також вільно говорять болгарською, російською, українською мовами. І всі розуміють, що спілкування з людиною іншої національності її рідною мовою – це вираз поваги до неї. Тому разом святкують різні свята, історичні дати, організовують масові гуляння.

Одним із таких заходів стало свято виноградарів «Трифон Зарізан», що проводилося на базі Будинку культури. Болгари святкували його століттями, але останніми роками свято було дещо призабуто.

У цей день лунали болгарські народні пісні, гуморески у виконанні колективів «Гуденки» та «Хубавічки». Привітали присутніх самодіяльні колективи із сіл Доброго, Станкуватого. Стіни БК прикрашали роботи народних умільців.

2008 року відзначалося 150-річчя заснування села Станкувате. Гості на святкування прибули не тільки з усього району, різних куточків України, а й із Болгарії. Свято відбувалося за цікавим сценарієм, який включав виступи господарів, гостей та запрошених, фольклорних колективів нашого району. У залі, де воно проводилося, були виставлені роботи місцевих умільців, зібрані бібліотекарем села.

Активну участь брали бібліотекарі Вільшанщини і у святі «На межі» («Срещя на границата»), що відбулося минулого року на місці колишнього села Лозоватка. Вони здійснювали інформаційну підтримку та брали безпосередню участь у виступах художніх колективів.

У с. Добрянкя крім болгар проживають і вихідці з Молдавії, яких у 1970-х роках запросили для догляду за вівцями, бо саме тоді господарство села почало спеціалізуватися на вівчарстві. Молдовська діаспора налічує 80 осіб. З 1997 року тут діє Національна культурно-освітня асоціація молдован, яку очолює П. Кістол.

З перших днів свого існування асоціація відчувала дружню підтримку сільської бібліотеки, де проходили перші засідання цього об'єднання. Книгозбірня здійснює інформаційне та бібліотечно-бібліографічне обслуговування представників молдовської меншини, проводить масові заходи. Щорічно складається і успішно реалізується план спільної роботи, який включає тематичні вечори, літературні вернісажі, години поезії. Так, великий успіх мали літературні години, присвячені творчості І. Друце та Н. Вієру. Уривки з їхніх творів звучали мовою оригіналу. Такі заходи сприяють активізації відвідування бібліотеки, пробуджують у читачів зацікавленість молдовською літературою, попит на яку постійно зростає.

У 2007 та 2008 роках жителі с. Добрянкя зустрічали високого гостя – Надзвичайного і Повноваженого Посла Республіки Молдова в Україні Сергію Статі та членів делегації, що його супроводжувала. Метою візиту стало бажання посла познайомитися з молдовською общиною, що тут проживає, та налагодження дружніх, економічних, культурно-освітніх зв'язків.

Після офіційної частини зустрічі гостям було запропоновано ознайомитися з виставкою декоративно-ужиткового мистецтва, яку влаштувала сільський бібліотекар.

Слід зазначити, що завдяки інформаційній насиченості масових заходів у бібліотеках, їх охоче відвідують не тільки представники болгарської та молдовської національностей, а й інші жителі. Це сприяє кращому пізнанню традицій, обрядів, творів художньої літератури, вихованню почуттів толерантності, взаємоповаги у представників різних національностей, що населяють Вільшанщину.

Масові заходи краєзнавчого спрямування, котрі організовують бібліотеки, є досить різноманітними. Це і година цікавих повідомлень «Видатні люди – болгари Вільшанщини», і обговорення книги І. Гуржоса «Краткий очерк истории поселка Ольшанка и сёл Ольшанского района», і літературна година за творчістю Л. Горячко, і година краєзнавства «Мое рідне село», усний журнал «Вільшанщина: історія і сьогодення» зі сторінками «Хто ми? Звідки ми?: історія переселення болгар на вільшанську землю», «Погляд у сиву давнину», «Наші славні земляки», «Чи знаєш ти історію свого селища?», літературно-історична гра «З історії рідного краю» та ін.

Діяльність бібліотек Вільшанської ЦБС щодо відродження і популяризації культури болгар та молдован сприяє духовному взаємозбагаченню народів, які населяють наш край, формуванню культури міжнаціонального спілкування, зростанню позитивного іміджу книгозбірень серед місцевої громади.

З ТУРБОТОЮ ПРО РОЗКВІТ КУЛЬТУРИ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН ЗАКАРПАТТЯ

БІБЛІОТЕКИ Закарпаття багато років формують фонди, враховуючи інформаційні потреби населення свого багатонаціонального регіону. Природними є постійні ділові та творчі зв'язки з місцевими видавництвами, культурними товариствами, книголюбями. Громади місцевих національних меншин систематично отримують у бібліотеках, книгарнях потрібну їм літературу рідною мовою. Закарпатська ОУНБ має у своїй структурі окремий сектор угорської літератури, який систематично комплектується подарунками, надісланими з Угорщини національно-культурними товариствами, товариствами дружби з Україною та окремими добродіями. Крім того, Бібліотека отримує видання місцевих видавництв. На початок 2009 року в її фондах знаходилося 33 590 документів (включаючи періодику) угорською мовою, а кількість книговидач за минулий рік склала 9,4% від загального числа. У ЦБС області ці цифри, відповідно, були такими: 392,8 тис. примірників і 7,9%.

Історично сталося так, що в Закарпатті споконвіку існує чимала угорська національна громада – в середині минулого століття, наприклад, її чисельність перевищувала 160 тис. людей. Також на теренах Карпатського регіону, зокрема в Закарпатській та Чернівецькій областях, мешкають чимало етнічних румун і молдован. З огляду на це, ужгородське видавництво «Карпати» (до 1964 р. – Закарпатське обласне книжково-газетне видавництво, з 1991 р. – Всеукраїнське державне багатопрофільне видавництво «Карпати») налагодило випуск різноманітної літератури різних видів і жанрів, серед якої чимала питома вага належить художній літературі угорською, молдовською і румунською мовами.

Починаючи з 1947 р., видавництво випускало для населення Закарпаття угорської національності літературу рідною мовою. І вже через кілька років видавало по 12–15 книг і брошур на рік [6, 59]. Багато серед них було видань художньої літератури.

У видавництві було створено спеціальну редакцію літератури угорською мовою, яка, головним чином, готувала суспільно-політичні та художні видання. Так, для учнів шкіл з угорською мовою навчання редакція організувала переклад угорською мовою і випуск творів, що вивчалися за шкільною програмою. У 1947 р. вийшла перша така книга – «Репортаж, писаний під шибеницею» чеського письменника-антифашиста Ю. Фучіка накладом 5 тис. прим. [4, 2]. У період з 1948 по 1950 р. побачили світ поема В. Маяковського «Володимир Ілліч Ленін» і «Пісня про Сокола» М. Горького [5, 5], повісті А. Гайдара «Тимур і його команда» (наклад – 5 тис. прим.), І. Франка «Захар Беркут» (10 тис. прим.), Л. Кассіля «Дорогі мої хлопчики» (5 тис. прим.); «Оповідання» Леся Мартовича. Також вийшли друком «Оповідання» І. Франка (5 тис. прим.), переклад яких

угорською зробив талановитий місцевий письменник

Г. Біланч

С. Панько. Разом з угорськомовним письменником Л. Баллою він переклав і роман В. Попова «Сталь і шлак» (5 тис. прим.) [10, 3].

Для угорськомовних гуртків художньої самодіяльності у цей час щороку випускалися репертуарні збірники [3, 2]. В них друкувалися твори як класичної і радянської літератури, так і невеликих жанрів, котрі можна було читати та показувати на театральній сцені, місцевих авторів, п'єси, вірші, пісні (з нотами) – класичні та народні і т. ін. [2, 31].

Для дітей було видано альманах «Маленьким друзям» – спочатку українською, згодом у перекладі угорською мовою (наклад – 3 тис. прим.) [1, 2].

Приблизно таку ж картину спостерігаємо і в наступні роки. Так, у 1952 р. угорською мовою видано «Оповідання» М. Коцюбинського та І. Франка (перша – накладом 5 тис. прим., друга – 10 тис.), «Вибрані оповідання» М. Горького (5 тис. прим.), роман М. Гоголя «Мертві душі» (3 тис. прим.), повість А. Гайдара «Школа» (5 тис. прим.). Наступного року видавництво випустило романи М. Горького «Мати» (3 тис. прим.) та М. Бубеннова «Біла береза» (5 тис. прим.) у перекладі відомого українського письменника, майбутнього лауреата Державної премії України ім. Т.Г. Шевченка ужгородця І. Чендея. Окремими брошурами вийшли публіцистичні твори львівського публіциста, письменника і журналіста Я. Галана – «Люди без батьківщини», «На службі у сатани», «Пан Фіалка», «Папська сльоза», «У Римі дзвони дзвонять» (кожна – накладом 5 тис. прим.) [2, 31].

У середині 1950-х років, у період так званої «хрущовської відлиги», почало інтенсивно розвиватися співробітництво книготорговельних організацій Закарпаття з сусідньою Саболч-Сатмарською (нині – Саболч-Сатмар-Березька) областю Угорщини. Тому потреба у власних перекладах і виданнях багатьох творів російських і українських класиків, радянських письменників набагато зменшилась. Адже ці книги стало можливим імпортувати з Угорщини, що було економічно доцільнішим і вигіднішим. Закономірно, що у тематичних планах видавництва питома вага перекладених угорською мовою художніх творів зменшилась. Книготорговельні підприємства за нових умов замовляли лише ті книги, які не могли імпортувати з Угорщини. Тому в 1954–1958 рр. в Ужгороді у перекладі угорською вийшло лише кілька книг: памфлети Я. Галана «Отець тьми і присні», «Мужицька арифметика» С. Васильченка, збірка оповідань А. Гайдара «Мої товариші», повість П. Мирного «Голодна воля», «Закарпатські оповідання», казка О. Толстого «Золотий ключик, або Пригоди Буратіно», гуморески Остапа Вишні «Самі тобі чудеса!», «Слово о полку Ігоревім» (у перекладі ужгород-

ського літератора і археолога П. Сови), оповідання М. Шолохова «Доля людини» та ін.

У 1958 р., коли ужгородські видавці встановили дружні виробничі контакти з кількома видавництвами Угорщини, було вперше у Радянському Союзі розгорнуто випуск спільних видань. Діяльність у цьому напрямі швидко розширювалася і принесла видавництву всесоюзне визнання та чималий економічний ефект.

Крім забезпечення угорської меншини Закарпаття літературою рідною мовою у видавництва було й інше, не менш важливе завдання – робота з талановитими місцевими угорськомовними прозаїками і поетами.

Першою ластівкою у цій важливій діяльності був вихід збірки поезій ужгородця Ласла Балли (під псевдонімом Ласло Бако) «Співай голосніше» у 1951 р. (2 тис. прим.). У 1954 р. вийшла друком друга збірка його віршів – «З відкритим серцем» (таким самим накладом). З кожним роком голос молодого поета мужнів, зростала його майстерність, удосконалювався стиль. Його твори одержували схвальні оцінки як в обласній, так і республіканській пресі, газетах Угорщини. У 1959 р. Л. Балла випускає в Ужгороді збірку поетичних творів для дітей «Стукай, стукай, молоток» (4 тис. прим.). А на початку 1960-х років нові його книги, не тільки поетичні, а й прозові, виходять щороку: 1961 р. – збірка лірики громадянського звучання «Літні вогні» і збірник нарисів та оповідань «Підіймається завіса»; 1962 р. – збірка нарисів «Люди одного міста»; 1963 р. – науково-фантастична повість «На старті супутник “Ювентус-І”» – спільне видання Закарпатського обласного видавництва і Будапештського видавництва ім. Ференца Мора (наклад 6 тис. прим.; розповсюджувалося як у населених пунктах Закарпатської області, так і в Угорщині) [8, 1]; 1964 р. – роман «Хмари без дощу» (3 тис. прим.); 1965 р. – повість «Їде Пішта на велосипеді» (7 350 прим.; спільно з видавництвом ім. Ференца Мора).

Пізніше виходять прозові книги Л. Балли: збірник оповідань «Жар у снігу» (1967), книга новел «Стукіт всесвітнього годинника» (1970), гуморески, сатира «Засідаю, отже, існую» (1973), нариси про художників Закарпаття «Співці рідного краю» (1975), збірник вибраних творів «Промені» (1977), оповідання і повість «При повному освітленні» (1983), збірник новел «Найголовніший наказ» (1986) та ін. Працюючи переважно в жанрі прози, письменник час від часу видавав у «Карпатах» і поетичні книжки. Назвемо збірник віршів для дітей молодшого шкільного віку «Весняна таємниця» (1972), збірку поезій «Веселі зірочки» (1976) та ін.

Відомий Л. Балла і як перекладач з російської та української мов на угорську окремих творів українських (Л. Мартович, В. Стефанік, М. Коцюбинський, М. Леонтович та ін.) і російських (В. Попов, П. Павленко, М. Носов) письменників [9, 21–39]. Майже всі його твори і переклади побачили світ у «Карпатах».

Протягом 1958–1971 років працював у видавництві редактором, старшим редактором літератури

угорською мовою майбутній відомий угорський письменник Вільмош Ковач. Перші публікації його поезій з'явилися у пресі в 1955 р., а перша окрема книга віршів – «Не можна мовчати» (1 тис. прим.) – вийшла в Ужгороді у 1957 р. 1959 р. до читача прийшла його друга поетична книжка – «Весняна буря» (1 тис. прим.); 1962 р. – наступна збірка віршів «Зоряний вечір» (2 тис. прим.). Пізніше в Ужгороді В. Ковач своїй творів не видавав. Сталося це тому, що його перший роман «І завтра життя», що побачив світ у «Карпатах» 1965 року, викликав гостру полеміку. Деякі критики звинувачували автора у спотворенні повоєнної дійсності в Закарпатті, знайшли у творі й інші ідейні хиби. Незабаром письменник виїхав на постійне місце проживання в Угорщину, там і продовжив свою творчу роботу.

Окрім таких провідних угорськомовних письменників, як Л. Балла і В. Ковач, котрі, як вже згадувалося, починали свій шлях у літературі, працюючи у «Карпатах». У краї в цей час з'явилося багато нових поетів і прозаїків, більшість творів яких вперше побачили світ саме в Ужгороді. Так, 1954 р. вийшла друком перша книга художніх нарисів і оповідань журналіста Л. Сенеша (літературний псевдонім Ласла Кроо) «Соляні візерунки» (2 850 прим.), 1963 р. – друга збірка його прозових творів «На світанку прояснилося», ще через рік – нова збірка оповідань «Вирвані сторінки».

У 1959 р. «Карпати» видали збірку віршів Е. Ошват «Ластівки прилетіли» (5 тис. прим.). Наступного року вийшла друком її друга книжка дитячих віршів «В гостях у шипшини» (15 тис. прим.).

Побачили світ у видавництві декілька книг вчителя, випускника Ужгородського державного (тепер національного) університету Д. Ченгері: 1959 р. – збірка «Гроза», 1978 р. – повість «Вітер над Латорицею» (1 500 прим.) і 1980 р. – повість «Світанок над Тисою» (2 тис. прим.). Працював письменник і як перекладач з російської на угорську.

Серед видань авторів-початківців назвемо К. Шюте, збірку поезій якого «Щасливе село» (1 тис. прим.) було випущено видавництвом у 1961 р.; Б. Кечкеша з його першою збіркою віршів «Палаючі жарини» (1963 р.; 1 тис. прим.); З. Дьєрке і його першу книгу поезій «Серце, не мовчи!» (1 тис. прим.).

Перспективною дитячою поетесою виявилася В. Баран, яка друкувалася під псевдонімом Барбара Салаї. Перша її книга «Веселі метелики» побачила світ у «Карпатах» у 1969 р. Це було спільне видання з видавництвом ім. Ференца Мора. Тому наклад збірки був великим – 24 тис. прим. У 1973 р. «Карпати» випустили 16-тисячним накладом збірку віршів і казок для дітей цієї авторки «Кумедна карусель». Через сім років до юних читачів прийшла її нова поетична книжка – «Веселі дзвіночки» (12 тис. прим.). У 1983 р. – знову спільне видання «Карпат» і видавництва ім. Ференца Мора – книга «Зірочки» (16 тис. прим.). Остання книга письменниці – збірка дитячих віршів «Шипшина зацвіла», що вийшла в «Карпатах» 1986 року.

У 1974 р. вступив у літературу з першою книжкою віршів «Намісто» молодий угорськомовний поет Б. Балог. Підтримали «Карпати» і молоду поетесу – в той час робітницю Берегівської районної друкарні (Закарпатська обл.) – М. Фюзеші (Мештер). Вона була членом літературної студії ім. Атілли Йожефа, що працювала у 70-ті роки при обласній газеті «Карпати і газ со». Перша її збірка віршів «Конвалії» побачила світ у «Карпатах» 1977 року, друга – «Людина з натовпу» – вийшла друком 1983 року, третя – «Подорожі додому» – 1984 року.

Наприкінці 1970-х років розпочав свою літературну діяльність оригінальний поет і прозаїк, перекладач К. Балла (народився 1957 р. в Ужгороді, син письменника Л. Балли, про якого йшлося вище). Книги поезій молодого автора, також стараннями видавців «Карпат», знайшли дорогу до читача, серед них: «Почуй музику уві сні» (1979; 1 500 прим.), «Проникаю у Всесвіт» (1984 р.; 1 тис. прим.), «Прикований до долі» (1990 р.; 1 500 прим.). 1988 року побачив світ збірник «Заграва», до якого увійшли повість, оповідання і п'єса [11, 26].

1964 р., після зміни статусу та перетворення видавництва на республіканське, зона його діяльності поширилася і на Івано-Франківську та Чернівецьку області. Оскільки на Північній Буковині мешкає чимала молдавська національна громада, у м. Чернівцях цього ж року «Карпатами» було створено видавничу редакцію літератури молдавською та румунською мовами. Це питання тим більше було актуальним, позаяк і у Закарпатті, в його східній частині, проживає чимала румунська громада, яка у радянські роки вважалася молдавською; відповідно у школах у ряді населених пунктів, де компактно мешкали румуни («молдавани»), викладання велося молдавською мовою, районні газети дублювалися молдавською мовою, обласне радіо і телебачення у своїх програмах обов'язково мали цикли передач цією мовою.

Редакція літератури молдавською та румунською мовами видавництва «Карпати» у м. Чернівцях, яку багато років очолював професійний журналіст і видавець І. Штефуряк, окрім суспільно-політичних і виробничих, зокрема сільськогосподарських, книг, видавало молдавською мовою і твори місцевих авторів. У такий спосіб «Карпати» сприяли активізації літературного процесу у середовищі молдавської громади Чернівецької області.

Не випадково у 1960–1980-ті роки саме у цьому видавництві вийшла друком переважна більшість творів буковинських літераторів, які писали молдавською мовою. Назвемо бодай окремі з них. У 1966 року побачила світ збірка поезій чернівецького автора В. Левицького «В дорозі» (1 700 прим.); через рік – колективний збірник віршів «На верхівині доїн» (1 тис. прим.); 1968 року – поетичні твори Й. Георгіце «Вранішній гомін» (1 700 прим.) [6, 67–68], перша книга поезій «Визнання» журналіста, редактора молдавської обласної газети «Зоріле Буковиней» І. Кілару; 1976 року – перша книга віршів

І. Гайничару «Квітневий ранок»; 1977 року – нова книга поезій І. Кілару «Червоні джерела» та книга І. Зегрі «Пора цвітіння»; 1979 року – поетичні твори М. Лютика «Сузір'я юності», 1980 року – збірка віршів А. Сучев'яну «Мій величний час»; 1981 року дебютували своїми першими поетичними збірками В. Терицану – «Арфа дощу», та Г. Бостан – «Пісні в дорогу». В наступні роки вийшли друком інші книги поетів Чернівецької області: «Квіти освідчення» І. Кілару (1982), «Право на неспокій» (1984), «Лінія життя» (1988) В. Терицану, «Задумлива пісня» І. Зегрі (1986), «Повернення» Г. Бостана (1990) та ін.

Підкреслимо, що серед літератури різних видів і жанрів, яку випускало видавництво різними мовами, – суспільно-політичної, художньої, виробничо-технічної, сільськогосподарської, туристської і краєзнавчої тематики українською, угорською, російською, молдавською та деякими іншими мовами – найбільшу питому вагу становила література художня – проза і поезія, а також фольклор. Про це свідчить і статистика надходжень у другій половині ХХ ст. до Закарпатської ОУНБ. Із 3 140 назв книг, випущених «Карпатами», 2 870 назв, або 91,4 %, становить художня література і фольклор.

Упродовж усієї своєї діяльності ужгородське видавництво – і як обласне книжково-газетне, і у статусі республіканського, тепер всеукраїнського – постійно турбувалося і турбується про виховання молоді літературної зміни з числа талановитої молоді національних меншин.

Наведений, далеко не повний, перелік видань свідчить про вагомий внесок «Карпат» у стимулювання літературного процесу в регіоні в другій половині минулого століття.

Список використаної літератури

1. Архів видавництва «Карпати»: Звіт випущеної літератури за 1950–1990 рр. – С. 17.
2. Там само. – С. 31.
3. Гвардіонов Б. Видавництво і технічний прогрес / Б. Гвардіонов // Друг читача. – 1969. – 13 трав.
4. Звіт випущеної літератури за 1946–1990 рр. – Поточний архів видавництва «Карпати». – 94 с.
5. Звіт випущеної літератури за 1948 р. – Поточний архів видавництва «Карпати». – С. 5–14.
6. Звіт випущеної літератури за 1958–1988 рр. – Поточний архів видавництва «Карпати». – С. 59.
7. Книги видавництва «Карпати» (1946–1970 рр.). – Ужгород. 1970. – С. 2
8. Найпавел К. Орден издательству «Карпати» / К. Найпавел // Книж. обозрение. – 1978. – 15 дек.
9. Список літератури, випущеної видавництвом «Карпати» за 1946–1991 рр. – Поточний архів видавництва «Карпати». – С. 21–39.
10. В. Фесенко Ужгород – Будапешт / В. Фесенко // Закарпат. правда. – 1958. – 17 лип. – С. 1.
11. Штрихи історії і сьогодення. – Ужгород, 2001. – С. 26.

ДО ЮВІЛЕЮ АНТОЛОГІЇ «РОЗСТРІЛЯНЕ ВІДРОДЖЕННЯ»

ЦЬОГО року виповнюється 50 років з часу виходу у світ першого видання антології «Розстріляне відродження» – знакової книги української діаспори. Її автор Юрій Лавріненко – літературознавець, публіцист, есеїст, критик, редактор, дослідник, бібліограф, присвятив цій темі більшу частину свого творчого життя. До антології ввійшли короткі есеї та твори діячів української культури, які були або розстріляні, або «нестрачені, але позбавлені свободи творити». Це квіт української культури ХХ ст.: Павло Тичина, Максим Рильський, Яків Савченко, Дмитро Загул, Михайль Семенко, Олекса Слісаренко, Микола Зеров, Василь Еллан (Блакитний), Майкл Йогансен, Володимир Сосюра, Володимир Свідзінський, Павло Филипович, Тодосій Осьмачка, Гео Шкурупій, Дмитро Фальківський, Василь Бобинський, Михайло Драй-Хмара, Євген Плужник, Леонід Чернов (Малошійченко), Степан Бен, Микола Бажан, Марко Вороний, Василь Мисик, Олекса Влизько, Кость Буревій (Едвард Стріха), Микола Хвильовий, Валер'ян Підмогильний, Григорій Косинка, Іван Сенченко, Борис Антоненко-Давидович, Юрій Яновський, Остап Вишня, Микола Куліш, Андрій Ніковський, Юрій Меженко, Володимир Юринець, Олександр Довженко, Лесь Курбас, Михайло Грушевський.

Юрію Лавріненку належить авторство всіх есеїв про українське письменство, крім праці про відомого українського бібліографа, літературного та театрального критика Юрія Меженка. Її написав Володимир Міяковський – видатний історик, архівіст, бібліограф та літературознавець. Він у 1920-х роках добре знав Юрія Меженка – директора УНІКу (Українського науководослідного інституту книгознавства), брав участь у роботі секції «Історія книги» та друкувався у славетному часописі «Бібліологічні вісті». Есеї «Юрій Меженко» В. Міяковського – одне з перших досліджень літературознавчої спадщини відомого книгознавця.

Відзначаючи ювілей «Розстріляного відродження», потрібно згадати хрещеного батька антології – Єжи Гедройца – польського мислителя-гуманіста, громадського діяча, багаторічного редактора й видавця польського журналу «Культура», засновника Літературного інституту (Франція, Париж). Його захоплення Україною та українською проблематикою почалося ще у студентські роки і тривало все життя. На сторінках «Культури» систематично з'являлися матеріали про українське політичне та культурне життя, друкувалися твори як відомих українських письменників та поетів, так і початківців. Антологія «Розстріляне відродження» – один із кращих польсько-українських проєктів Єжи Гедройца.

У передмові до видання Юрій Лавріненко завдячував видавництву «Культура», «що зокрема своїм журналом того ж імені здобуло високу репутацію також і в українців, даючи ось уже дванадцять років гарні приклади польсько-українських взаємин. Воно трохи дивно, що перша спроба такої підсумкової антології літератури Розстріляне Відродження (цей термін був уперше вжитий мною 15 літ тому) видана українською

мовою не українцями, а поляками і коштом польського видавництва...».

Н. Казакова

До створення антології у різний спосіб (матеріально, інтелектуально, наданням матеріалів із власних архівів і книгозбірень) долучилися відомі письменники та літературознавці, громадсько-політичні діячі, митці: Іван Кошелівець, Юрій Шевельов, Григорій Костюк, Василь Барка, Микола Кузьмович, Володимир Порський, Святослав та Володимир Гординські, Йосип Гірняк, Василь Гришко та ін.

Праця Юрія Лавріненка стала відома й доступна широкому загалу українських читачів лише за часів незалежності. Наклади шести перевидань 2001–2008 рр. видавництва «Смолоскип» та Видавничого центру «Просвіта» мали б задовольнити потреби наукових та публічних бібліотек. Євген Сверстюк у післямові до 6-го видання так визначає вагомість антології: «Книжка “Розстріляне Відродження” була на рідкість яскравою зіркою в мороку 50-х років. Якби вона одразу в 1959 році упала на стіл студентів, учителів, науковців, то клімат нашого культурного довкілля значно змінився б. Якби вона мала поширення на початку 60-х років – це пролунало б громовим вибухом в шелесті формальних реабілітацій того часу. Справа в тому, що в статтях Юрія Лавріненка і у його виборі публікацій було саме те, що замовчувалося в авторів реабілітованих та вибірково публікованих – з таким розрахунком, «щоб нічого не вийшло», вживаючи виразу Салтикова-Щедрина».

Цікаві відомості про непрості обставини створення антології містить листування Єжи Гедройца і Юрія Лавріненка за 1957–1960 роки, опубліковане у книзі «Єжи Гедройц та українська еміграція». Юрій Лавріненко взявся до роботи, відкинувши всі власні проєкти. У стані безгрошів'я, скромних статків емігрантського життя ним творилася Праця, якій у подальшому судилося стати документом Епохи і Мистецьким творінням. У непростих умовах відбувався й процес видання. Однак попереду був найскладніший етап – розповсюдження антології. Юрій Лавріненко і Єжи Гедройц прагнули ознайомити з її матеріалами українство як поза межами України, так і в Україні. Різними шляхами – офіційними та нелегальними – потрапляли в Україну перше (паризьке) та друге (мюнхенське кишенькове) видання.

У післямові до перевидання антології Євген Сверстюк згадує цікавий факт про зачитаний її примірник, який належав Аллі Горській, а з часом був подарований нею Сергію Білоконю. Він зазначає: «Було б надзвичайно цікавим свідчення про час, якби тодішні читачі Розстріляного Відродження написали свої враження про прочитане. Але хто ж тоді міг признатися та ще й писати про таке!»¹.

Думається, що на сторінках «Бібліотечної планети» могла б відбутися цікава розмова про долю перших примірників антології та їхніх власників, про сприйняття видання сучасними читачами.

1. Сверстюк Є. Про «Розстріляне відродження»: (сучасні рефлексії) / Євген Сверстюк // Лавріненко Ю. Розстріляне відродження / Юрій Лавріненко. – 6-е вид. – К.: Смолоскип, 2008. – С. 957.

БІБЛІОТЕКА – СПРАВА ЇЇ ЖИТТЯ

СПРАВЖНІЙ професіонал, подвижник бібліотечної справи, мудрий наставник і просто хороша людина... Саме такі гарні слова можна сказати про директора Дніпропетровської обласної універсальної наукової бібліотеки (ДОУНБ) **Надію Миколаївну Тітову**, для якої вересень цього року став ювілейним.

Бібліотека ввійшла в життя Надії Миколаївни з юності, і ось вже 34 роки це не просто місце її роботи, а розрада для душі, сенс життя.

А почала вона свій трудовий шлях 1975 року, закінчивши Харківський державний інститут культури. Працювала у довідково-бібліографічному відділі, у 80-х роках очолювала відділи обслуговування працівників сільськогосподарства, краєзнавчої літератури та бібліографії.

1994 року Н. Тітову було призначено на посаду директора головної книгозбірні регіону.

Володіючи широким обсягом професійних знань, будучи ерудованою, здатною до аналітики та прогнозування, Надія Миколаївна вдало, на творчих засадах відпрацьовує загальну концепцію та філософію сучасної бібліотеки. Саме вона свого часу поставила за основу діяльності ДОУНБ упровадження нових інформаційних технологій, застосування маркетингу, акцентування на ролі особистості у створенні позитивного іміджу бібліотечної установи.

Багато зусиль було докладено Н. Тітовою в організації участі ДОУНБ у конкурсах на одержання грантів від різних благодійних фондів. Завдяки цьому Бібліотека отримала на комп'ютеризацію близько 150 тис. доларів позабюджетних коштів.

І сьогодні ДОУНБ як один із найважливіших соціальних інститутів регіону досягла високого рівня розвитку. Тут створено автоматизовану інформаційну мережу, яка об'єднує понад 200 комп'ютерів, забезпечено вихід в Інтернет, функціонують Канадсько-Український бібліотечний центр, інформаційно-ресурсний центр «Вікно в Америку», «Центр європейської інформації», реалізуються міжнародні проекти «Інтернет для читачів публічних бібліотек (LEAP)» і т. ін.

Завдяки фінансовій підтримці обласної влади, Бібліотека сьогодні є лідером у регіоні з передплати періодики, патентної й нормативно-технічної документації, науково-реферативних та інформаційних видань. Щорічно до її фонду, загальний обсяг якого наближується до 3 млн. прим., надходять понад 2 тис. назв періодики та 10 тис. книг.

Надія Миколаївна – керівник нової формації, діяльність якого відповідає сучасним потребам суспільства. Вона володіє рідкісним даром за окремими фактами бачити сутність суспільного явища, визначати динаміку процесів, відчувати найновітніші віяння у бібліотечній справі, всебічно обізнана з сучасними проблемами свого закладу і бібліотек України, добре знає технологію та основні процеси роботи бібліотек усіх рівнів.

У доробку Н. Тітової багато публікацій у професійній та місцевій пресі, доповідей і консультацій із різних аспектів та напрямів функціонування ДОУНБ і книгозбірень області. Всі вони нестандартні, цікаві, розкривають широкий діапазон проблем бібліотечної справи.

Нелегко сьогодні керувати великим бібліотечним господарством, що розташоване в 6 приміщеннях у різних кінцях Дніпропетровська. Але саме ділові якості Надії Миколаївни як сучасного менеджера роблять можливим вчасний ремонт, закупівлю нових меблів, комп'ютеризацію бібліотечних процесів, створення внутрішнього та зовнішнього дизайну, налагодження партнерських відносин з наявними і потенційними друзями Бібліотеки.

І водночас ця чудова жінка залишається лагідною мамою двох доньок і бабусею маленького онука. На все у неї вистачає сил. Людина відверта, інтелігентна і доброзичлива, вона користується великою повагою колег.

Надії Миколаївні вдалося створити не просто повноцінний штат працівників, а колектив однострумків, який є душою Бібліотеки.

За вагомий особистий внесок у розвиток бібліотечної справи у 1999 році Н. Тітовій було присвоєно звання «Заслужений працівник культури України».

У 2000 році вона, єдина серед бібліотечних працівників, стала лауреатом премії ім. Дмитра

Нитченка за кращу популяризацію української книги.

2004 року її відзначено Почесною грамотою Кабінету Міністрів України.

І зовсім недавно, 3 серпня 2009 року, за вагомий особистий внесок у розвиток бібліотечної справи, багаторічну сумлінну працю, високу професійну майстерність та з нагоди 175-річчя утворення Дніпропетровської обласної універсальної наукової бібліотеки і напередодні 55-річчя від дня народження Надії Миколаївни нагороджено орденом княгині Ольги III ступеня. Це важлива подія в житті і висока оцінка державою її діяльності.

Свій ювілей Надія Миколаївна зустрічає у розквіті творчих сил, сповнена нових творчих задумів і оригінальних ідей.

Від імені колективу ДОУНБ
Ірина Луньова, завідувачка відділу наукової організації і методики бібліотечної роботи

*Редколегія «Бібліотечної планети»
приєднується до привітання колег і зичить
шановній Надії Миколаївні подальших успіхів
у діяльності і звершень на благо нашої країни,
завзяття і наснаги, міцного здоров'я, щастя!
Нехай здійсняться Ваші найзаповітніші мрії
та сподівання і ніколи не полишають
творчий неспокій і натхнення!*

РОБОТА ЗА ПОКЛИКОМ ДУШІ

У тих, хто постійно користується бібліотекою, після її відвідання виникає знайоме відчуття чогось рідного і вартісного, що впливає не тільки на рівень знань, а й на стан душі. І часто нас притягує сюди не тільки можливість зустрітися з ерудованим бібліотекарем-професіоналом, а й нагода поспілкуватися з бібліотекарем-людиною, котрий може дати пораду, зрозуміти хід наших думок.

До таких трудівників – невтомних творців бібліотечної справи – належить, зокрема, директор бібліотеки Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури **Олена Федорівна Соколова**, яка 2009 р. відзначає 70 років від дня свого народження та майже 40 років роботи у стінах нашого навчального закладу.

Народилася вона на Київщині, у мальовничому Білоцерківському районі, на річці Рось. 1960 року закінчила культосвітній технікум у м. Ківерці Волинської області. Її трудова діяльність відбувалася на посадах завідувачки сільської бібліотеки на Волині, читального залу районної бібліотеки для дітей у м. Камені-Каширському, старшого методиста Республіканської бібліотеки для дітей у м. Києві.

1971 року Олена Федорівна закінчує Київський державний інститут культури. Серйозне зацікавлення літературою з мистецтва приводить її до бібліотеки Київського художнього інституту (нині – Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури), де вона трудиться дотепер, постійно виявляючи небайдужість до долі академічної книгозбірні, віддаючи улюбленій справі свої знання і часточку душі.

Тут О. Соколова починала працювати на посаді старшого бібліографа, розкриваючи читачам дивовижний світ мистецтва, прекрасних книг.

Велика працездатність, відданість справі, бажання передати свою зацікавленість іншим не лишилися непоміченими. У 1977 році Олені Федорівні доручили очолити невеличкий тоді колектив бібліотеки. Як умілий організатор, висококваліфікований спеціаліст, вимогливий до себе і до підлеглих, вона немало зробила для поліпшення діяльності книгозбірні, спрямувавши основні зусилля на комплектування, доукомплектування, рекласифікацію розрізненого унікального фонду.

Пропуски у комплектуванні були поповнені за декілька років. Завдяки наполегливості директора фонд бібліотеки було упорядковано, класифіковано, створено систему каталогів.

За ініціативою О. Соколової сформовано фонд рідкісних книг. У цілому за час її керівництва бібліотечний фонд зріс з 56 до 150 тис. прим. документів, фонд літератури з мистецтва – з 35 до 95 тис.

Площу приміщень бібліотеки, дякуючи зусиллям

Н. Матвєєва

Олени Федорівни, було розширено на 180 м². Таким чином поліпшились умови праці як читачів, так і бібліотекарів. З основного фонду було вирішено виділити абонемент художньої літератури. Зазнала змін і структура книгозбірні: організовано відділи комплектування і наукової обробки літератури, довідково-інформаційний відділ, службу інформації.

1985 року бібліотека стала методичним центром для книгозбірень художніх середніх навчальних закладів. Із її зростанням збільшився і штат працівників: з 5 бібліотекарів у 1975 році до 21 – у 1985-му. Це дало змогу активізувати діяльність закладу, розширити його зв'язки з кафедрами та іншими підрозділами Академії, а також з багатьма великими бібліотеками.

За наведеними цифрами та фактами стоїть жива, діяльна натура директора бібліотеки, її прагнення до оновлення, бажання створити сприятливі умови для роботи читачів. Завдяки невтомній діяльності Олени Федорівни зростає авторитет бібліотеки як серед загалу Академії, так і серед читачів інших книгозбірень ВНЗ м. Києва. Відомі митці – В. Левицька, В. Коляда, А. Мейер та ін. – почали передавати у фонд бібліотеки свої власні колекції. До 70-річного ювілею Академії (1987) бібліотека розпочала збір матеріалів про фундаторів, визначних митців – викладачів нашого навчального закладу. Ця робота триває і нині.

Діяльність О. Соколової неодноразово відзначалася почесними грамотами Кабінету Міністрів України, Міністерства культури і туризму України, ректорату Академії.

З 2004 року під керівництвом Олени Федорівни, відповідаючи вимогам часу і суспільства, бібліотека Академії працює в інформаційному просторі АІБС «УФД/Бібліотека».

Попереду – втілення багатьох задумів, які сприятимуть оновленню іміджу бібліотеки та вдосконаленню її діяльності як структурного підрозділу вищого навчального закладу.

Побажаймо ж Олені Федорівні професіонального горіння, небайдужості й міцного здоров'я задля подальшої плідної праці.

*Редколегія «Бібліотечної планети»
приєднується до привітання
шановній Олені Федорівні
з побажаннями подальшої плідної праці
та всього найкращого!*

БІБЛІОГРАФІЯ – ЇЇ ДОЛЯ

Ніна Максимівна Рева – бібліограф і бібліографознавець, книгознавець, педагог, професор – є яскравим представником наукової та культурницької інтелігенції України. Не буде перебільшенням сказати, що вона є особистістю, яка відіграла значну роль у розвитку історії, теорії і методики літературної бібліографії.

Нині Ніні Максимівні виповнилося 80 років. Її життя наповнене самовідданою творчою працею задля піднесення культурного рівня та духовності українського народу, плідною бібліографічною та консультативною роботою.

Діяльність Н. Реви розпочалася у Державній республіканській бібліотеці УРСР ім. КПРС (нині – Національна парламентська бібліотека України) на посаді бібліографа. Саме з цією установою пов'язаний найбільш інтенсивний період практичної бібліотечно-бібліографічної роботи Ніни Максимівни. Тут закладався фундамент знань у царині літературної бібліографії.

15 років Н. Рева виконувала функції бібліограф-методиста з літературознавства, публікувала статті з питань розвитку красного письменства, була автором багатьох покажчиків, списків, методично-бібліографічних матеріалів, брала участь у теоретичних, наукових та науково-практичних конференціях, семінарах. Така активна діяльність дозволила їй здобути повагу колег в Україні та за її межами.

З 1965 року Ніна Максимівна розпочинає працювати на викладацькій роботі у Київському державному інституті культури (нині – Київський національний університет культури і мистецтв) – спочатку на посаді старшого викладача, з 1973 року – доцента, а з 1990 – професора. Протягом багатьох років вона читала лекції на факультеті бібліотечно-інформаційних систем

із курсу бібліографії художньої літератури, рекомендаційної літературної бібліографії, бібліографічного обслуговування з філологічних проблем. Професор Рева як висококваліфікований, ініціативний, творчий викладач дбає про методичне і наукове забезпечення своїх курсів.

Викладацьку діяльність Ніна Максимівна поєднує з науково-дослідницькою роботою. Її творчий доробок складає близько 150 наукових та науково-популярних статей із різних проблем літературної бібліографії. Вона – автор монографії, навчальних посібників, бібліографічних покажчиків і списків, упорядник збірників, науковий редактор бібліографічних видань. Усі ці праці є справжнім документальним свідченням ролі Ніни Максимівни у розвитку вітчизняної літературної бібліографії та українознавства.

Творчу насагу Н. Реви надавала дружба та спілкування з такими видатними бібліографами, як І. Бойко, Ф. Максименко, Ф. Сарана, М. Гуменюк, І. Корнейчик та ін.

Свою викладацьку діяльність Ніна Максимівна тривалий час поєднувала з посадами секретаря Вченої ради бібліотечного факультету, керівника школи педагогічної майстерності, заступника завідувача кафедри, керівника проблемно-методичної секції літературно-мистецького комплексу.

*Колеги-бібліографи
з ДЗ «Національна парламентська
бібліотека України»
та редколегія журналу „Бібліотечна планета”
щиро вітають Ніну Максимівну з ювілеєм
і бажають міцного здоров'я, щастя, сили й насаги
на многі літа!*

НАШІ АВТОРИ

Бабій Л., директор Івано-Франківської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. І. Франка

Біланч Г., кандидат історичних наук, Ужгородський заочний факультет Київського національного університету культури і мистецтв

Богун Н., головний бібліотекар ДЗ «Національна парламентська бібліотека України»

Ботушанська О., директор Одеської державної наукової бібліотеки ім. М. Горького, заслужений працівник культури України, поштовий кавалер ордена княгині Ольги

Вилегжаніна Т., генеральний директор ДЗ «Національна парламентська бібліотека України», заслужений працівник культури України

Владова Т., методист Вільшанської централізованої бібліотечної системи Кіровоградської області

Заморіна Т., головний бібліограф ДЗ «Національна парламентська бібліотека України»

Казакова Н., головний бібліограф ДЗ «Національна парламентська бібліотека України», заслужений працівник культури України

Матвеева Н., заступник директора бібліотеки Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури

Мотульський Р., доктор педагогічних наук, професор, директор Національної бібліотеки Білорусі

Нікіфоренко Л., начальник відділу аналізу та прогнозування діяльності бібліотек Міністерства культури і туризму України

Розколуна Н., учений секретар ДЗ «Національна парламентська бібліотека України»